

VSEBINA — CONTENTS

Igor Vrišer: Geografija in etnologija ..... Geography and Ethnology	1
Slavko Kremenšek: H genezi razmerja med etnologijo in geografijo ..... Towards the Development of the Relationship between Ethnology and Geography	12
Milan Natek: Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja — 20. stoletje in geografija ..... Ethnological Topography of Slovene Ethnic Territory — 20th Century	27
Vladimir Klemenčič: Problem narodnosti in narodnostnih manjšin v procesu urbanizacije z vidika geografije in etnologije ..... Problems of Nationality and National Minorities in the Process of Urbanization from Geographic Point of View	45
Zmago Šmitek: Geografski determinizem in raziskovanje neevropskih kultur ..... Geographic Determinism and the Research of Non-European Cultures	54
Mirko Pak: Urbana geografija in etnologija ..... Urban Geography and Ethnology	65
Ivan Gams: Multidisciplinarni pomen zbiranja ljudskega znanja o lokalnem okolju Multidisciplinary Significance of Collecting Popular Knowledge about Local Environment	69
Mojca Ravnik: Izsledki geografskih raziskav in kulturna dediščina v zaledju ko- prske občine ..... Elements of Geography and Ethnology in Urban Environment Research	77
Drago Meze: Spremembe v hribovski kmečki kulturni pokrajini ..... Changes in Mountain Rural Cultural Landscape	85
Jurij Senegačnik: Planinsko gospodarstvo naših Alp v luči dosedanjih etno- loških in geografskih raziskav ..... Economy of Our Alps from the Aspects of Ethnological and Geographical Research up to the Present	99
Andrej Dular: Geografija in etnologija na mladinskih raziskovalnih taborih v Be- li Krajini ..... Geography and Ethnology in Youth Research Camps in Bela Krajina	108
Duša Krnel-Umek: Domoznanska dokumentacija med etnologijo in geografijo Local History Documentation between Ethnology and Geography	113
Razprava ..... Discussion	119

UDK 910:39(497.12)=863

YU ISSN 0352-7921
YU ISBN 86-7207-003-8

Oddelek za geografijo Filozofske fakultete
Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani

Department of Geography Faculty of Philosophy
University of Edvard Kardelj in Ljubljana

DELA
Št. 3

O RAZMERJU MED GEOGRAFIJO IN ETNOLOGIJO

About the Relationship between Geography
and Ethnology

Ljubljana 1986

Izdala in založila Oddelek za geografijo in Znanstveni
inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja
v Ljubljani

28891-15-25

+ 367 176

367176

Izdajateljski svet - Publishing Counsel

Borut Belec, Slavko Brinovec, Matjaž Jeršič,
Vladimir Klemenčič, Mirko Pak

Odgovorni urednik - Responsible Editor

Vladimir Klemenčič

Uredniški odbor - Editorial Board

Slavko Kremenšek, Milan Natek, Mirko Pak, Vladimir
Klemenčič, Nives Sulič-Dular, Igor Vrišer

Glavni urednik - Editor in Chief

Mirko Pak

Prevod v angleščino - Translation into English

Nives Sulič-Dular

25-12-1986

0-6185

Izdano s finančno pomočjo Raziskovalne skupnosti SRS

Tisk - Printed by

Univerzitetna tiskarna Ljubljana

Naklada 600 izvodov

W

UVOD

Med temeljne naloge vsake znanstvene discipline sodi nenehno preverjanje teoretičnega usmerjevanja. To nalogo opravlja z razkrivanjem zakonitosti svoje zgodovinske poti, z opredeljevanjem razmerja do družbene prakse, pa tudi do drugih, bolj ali manj sorodnih znanstvenih disciplin. Slovenski geografi in etnologi smo govorili o razmerju med geografijo in etnologijo na posvetovanju, ki sta ga ob pomoči Raziskovalne skupnosti Slovenije priredili Zveza geografskih društev Slovenije in Slovensko etnološko društvo 18. aprila 1986 na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Prispevke, ki so bili večidel razmnoženi že pred posvetom in zato tudi predstavljeni le v skrajšani obliki, in razpravo, ki se je razvila ob njih, objavljamo v tej zbirki. Upamo, da bo objava pripomogla k uresničevanju vrste spodbudnih predlogov, ki so bili izrečeni na posvetovanju. V ospredju je bilo vsekakor spoznanje, da bo treba v bodoče razviti med vedama več sodelovanja, še zlasti v vsebinskem pogledu. To pa je v skladu s siceršnjimi takšnimi težnjami v humanistiki in družboslovju.

Izid te številke Dela je omogočil Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani. Za pomoč se toplo zahvaljujemo

Uredniški odbor

Dr. red. univ. prof. Oddelak za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Ljubičeva 12

Igor Vrišer⁺

GEOGRAFIJA IN ETNOLOGIJA

Soočenje dveh ved je prilika za premislek, kje je težišče delovanja posameznih ved, kje so mejniki in kje stičišča med obema. Obenem je mogoče spregovoriti o sodelovanju, razhajanju, o morebitnem prekrivanju ali o združevanju v nove, širše koncepcije v znanstvenem delu.

Izhajajoč iz spoznanja, da etnologija proučuje "način življenja in ljudske kulture"¹, je treba že na uvodu v naše geografsko-etnološko srečanje poudariti, da taka obravnava zajema le del geografije. Zadeva predvsem socialno (družbeno) in v omejenem obsegu še regionalno geografijo. Prva se ukvarja z družbeno vlogo pri preobrazbi zemeljskega površja (pokrajine) in z njenim odnosom do naravnega okolja, druga pa skuša prikazati celovito podobo geografskih pojavov in sil, ki oblikujejo posamezne pokrajine-regije, in med katerimi je družbeno delovanje med najpomembnejšimi². Tretji del geografije, fizična geografija, je v tej razpravi lahko udeležena le posredno. Kot veda o naravnih sestavinah geografskega okolja nas opozarja na meje in možnosti, ki jih postavlja oziroma omogoča naravno okolje družbenemu razvoju.

Ob takšni naravnosti obeh ved lahko sklepamo, da so iz geografskega gledišča trije sklopi, kjer se vedi stikata, občasno prekrivata oziroma se medsebojno bogatita:

- odnos med naravo in družbo;
- družbena vloga pri preoblikovanju zemeljskega površja, ki

⁺ Dr., red. univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

je med drugim odvisna tudi od načina (družbenega) življenja v vsakokratni civilizaciji;

- vloga družbe in njene civilizacijske ali kulturne stopnje pri preoblikovanju posameznih pokrajin ali regij.

V resnici pa bi lahko medsebojno stičišče razširili z vključitvijo še enega vidika. V definiciji etnologije je naglašeno, da je to "družbeno-zgodovinska veda, ki proučuje način življenja v kateremkoli zgodovinskem obdobju"³, kar pomeni, da je velik del njene obravnave historično in genetično naravnano. Geografska razlaga je sicer praviloma osredotočena na sedanost, vendar je za njeno razumevanje in smiselnost obrazložitve nujno poznavanje historičnega razvoja. Zaradi teh potreb se je razvila posebna interdisciplinarna veda, ki družbi geografijo in zgodovino - historična geografija⁴. Del njene obravnave nujno zajema način življenja družbe v preteklosti^{4a}. Tako se geografija preko tega historično-geografskega ovinka ponovno povezuje z etnologijo. Opisana zveza je še toliko bolj smiselna, saj je metodološki pristop pri historični geografiji kot pri etnologiji praviloma sinhron in ne kot pri zgodovini diahron. To pomeni, da je prikazovanje razmer v preteklosti pri obeh vedah zasnovano s časovnimi prerezi in ne s potekom dogodkov ali razvoja. Glede na to bi lahko dodali še četrto točko o skupnem torišču obeh ved:

- vloga družbe in njene kulturne ali civilizacijske stopnje pri oblikovanju geografskega okolja v preteklih zgodovinskih obdobjih.

Ob teh razmišljanjih kaže upoštevati še en aspekt. Tematika, ki smo jo prikazali, ni nikakor skupna zgolj geografiji in etnologiji in seveda tudi zgodovini. V resnici je to nad vse stara tema, ki zanima človeštvo od najstarejših časov, in se nanaša na izvor, širjenje in uveljavljanje človeške civi-

zacije na zemlji.

Potreba po takšnem celovitem pogledu povzroča v sedanosti čedalje močnejše težnje, da bi prišlo znova (ne glede na skupno poreklo), po očitno pretirani diferenciaciji znanosti, do smiselnega povezovanja ali združevanja v tako imenovano "humanistiko"⁵ ali "kulturno-zgodovinsko področje", kjer bi poleg že navedenih ved sodelovale še arheologija, sociologija, antropologija in nekatere druge vede. Nemara so razmišljanja o takšnem skupnem torišču še preuranjena, vendar poudarjen premik k sintezi, ki ga doživlja sodobna znanost, opozarja, da ga ne smemo zavriniti kot preuranjenega ali nepotrebne. Interdisciplinarnost v sodobni znanosti postaja čedalje bolj pogoj nadaljnjega razvoja in napredka.

Iz vsega tega je moč razbrati, da je stičišče med etnologijo in geografijo dokaj široko in da imajo stiki že dolgo-trajno tradicijo. Če so v sedanosti nekoliko opešali, je več razlogov, o njih bo govora kasneje. Najprej moramo spregovoriti o tistih geografskih področjih, kjer je že doslej prišlo do tesnejših in plodnih stikov.

Na prvem mestu je treba navesti "kulturno geografijo"⁶. Ta antropogeografska ali socialnogeografska smer ima svoje poreklo še v Humboldtovih raziskovanjih andinske Amerike in v Ratzlovi "Anthropogeographie". Osnovatelji moderne geografije so posvečali veliko pozornosti kulturi in načinom življenja prebivalcev, njihovemu boju z naravo, bivališčem in oblikam gospodarjenja. Upoštevali so še druge oblike ljudske kulture, navade in značilnosti njihovega "etnosa", to je rasno, jezikovno, narodnostno ali religiozno pripadnost in iz nje izhajajoči odnos do okolja⁶. Za ta vsebinski sklop se je večidel uporabljal naziv "antropogeografija", vendar v nemški in anglosaški jezikovni sferi pogosto tudi izraz "kulturna geografija" (A. Hettner, O. Maul, H. Schmitthenner,

F. Jäger, H. Bobek - C. Sauer, W.C. Thomas). Zlasti v nemški geografiji so še pred zadnjo vojno močno poudarjali ta obeležja in pri tem neredko zašli v enostranske trditve.

II Posibilisti so ta naziranja močno kritizirali in poudarjali socialnogospodarske osnove obstoja in delovanja človeške družbe. V geografijo so vpeljali pojme civilizacija in način življenja (*gènres de vie*) in še nekatere. Z opustitvijo geografskega determinizma, ki je prevladoval v rani kulturni geografiji, so vpeljali pravilnejšo razlago o odnosih med naravo in družbo. Ob tem pa so pogosto posvečali posameznim posebnostim družbenega načina življenja, njihovi kulturi ali civilizaciji pretirano pozornost. Upravičeno so jih opozarjali, da se na ta način geografija spreminja v zbir geografskih, etnoloških ali zgodovinskih posebnosti, ki so sicer zanimive, a za razumevanje geografskega okolja odvečne ali celo zavajajoče.⁺

III Tretja smer in v bistvu prenova kulturne geografije se je izoblikovala med leti 1925 in 1950 v ZDA in Franciji. Njena protagonista sta bila ameriški geograf C. Sauer in francoski geograf M. Sorre. Sauer je osnoveatelj tako imenovane "berkeleyske geografske šole". Svojo dejavnost med l. 1923 do 1954 je posvečal predvsem odnosom človeka do naravnega okolja, vzajemni odvisnosti živih bitij na zemlji ter pomenu človeških navad in drugih kulturnih sestavin pri oblikovanju odnosa do okolja. Zanimale so ga skušnje, ki si jih je človek ob tem pridobil, njihov materialni in duhovni izvor (n. pr. izvor kmetijskih rastlin ali načina kmetijske tehnike in obdelovanja) ter njihovo širjenje po svetu.

Posebno pozornost je posvečal zvezam in stikom med ljudmi in

⁺ Sicer velja isto pravilo tudi v etnologiji, ki naj bi praviloma podala "način življenja na vsakdanji ravni" (Kremenšek, o.c. str.228).

skušal ugotoviti, kako so se tvorila kulturnogeografska območja po svetu oziroma kulturnogeografski tipi. Raziskoval je s historičnogeografsko metodo. Uvedel je dva pomembna pojma v geografijo: inovacije in difuzijo inovacij (širjenje iznajdb, novosti ali vplivov) ter v zvezi s tem študij središč, od koder so se te novosti širile, oziroma razmer, ki so pogojevale njihov nastanek in širjenje. To je terjalo določeno rekonstrukcijo razmer v preteklosti, zlasti vsakokratnega načina življenja in družbene razvojne stopnje. Zastavil si je tudi vprašanje, kam vodi sožitje med družbo in naravo ob vse bolj brutalnih, nepremišljenih in izkoriščevalskih posegih ljudi v okolje. Po teh opozorilih ga lahko uvrstimo med osnovatelje "ekologizma".

Delo na kulturni geografiji po njegovi smrti ni zastalo. Ameriška geografija je močno prežeta z njegovimi pobudami. Nasledniki so napisali več del v duhu kulturne geografije (n.pr. H. Brookfield, E. Isaak, J.E. Spencer⁸, W.L. Thomas, W. Zelinsky) ali pa so sledili določenim pobudam (P. Haggett⁹, B.J.L. Berry). Odmevali so tudi v Evropi (Hagerstrand).

Vsekakor se je skušalo v kulturni geografiji v največji meri upoštevati etnološka, antropološka in historična spoznanja in jim dati geografsko obeležje. Njena slabost je bila šibka ekonomsko-geografska podlaga in pogosto pretiran historizem.

Do podobnih spoznanj, vendar neodvisno od Sauerja, je prišel M. Sorre. V svojem obsežnem delu "Les fondements de la géographie humaine"¹⁰ je pravzaprav podal ekologijo in historično geografijo človeške civilizacije v smislu intencij francoskih posIBILISTOV. Tudi on je postavil v ospredje biološke ali točneje ekološke osnove človeštva (v I. delu), nato pa ob obravnavi gospodarstva in načinov življenja (v II. delu) ter bivališč (v III. delu) izvore človeške

kulture in njen razvoj v različnih kulturnih območjih. Ob tem je posegel v zgodovino, upošteval družbeni razvoj in organizacijo družbe v preteklosti ter se je opiral na etnološka in antropološka dognanja (podobno sta pred njim storila že L. Febvre in J. Brunhez). Njegovo monumentalno delo je v resnici geografija razvoja materialne in duhovne kulture ter njenih bioloških osnov. V krogu francoskih geografov je nastalo s podobno zasnovo še nekaj del, večidel na področju agrarne geografije (D. Faucher¹¹, E. Juillard, A. Meynier).

Drugo področje, kjer je prišlo do zbližanja in povezovanja med geografijo in etnologijo, je bila, kot omenjeno, historična geografija¹². Pravzaprav njenih stremljenj ni mogoče docela ločiti od kulturne geografije, saj se v določeni meri prekrivajo. Historična geografija naj bi kot vsaka druga geografija preučevala pokrajino, vendar s to razliko, da so v ospredju njenega zanimanja pojavi, ki so sestavljali in oblikovali nekdanjo pokrajino (H. Jäger¹³). Potemtakem obravnava historična geografija "zgodovino kulturne pokrajine". Možna sta dva načina. Prvi, ki je bolj historični, obravnava vlogo in razvoj posameznih faktorjev, ki so vplivali na oblikovanje kulturne pokrajine. Z drugo, bolj geografsko metodo, pa skušamo obnoviti geografske razmere v določenem zgodovinskem obdobju. Žal se pri teh prikazih le poredkoma skuša vključiti naravnogeografske razmere kot enakovredne družbenogeografskim¹⁴. Glede na takšno naravnost historične geografije je docela razumljivo, da je v obravnavo zajetih poleg čisto zgodovinskih dejstev in metod tudi vse polno spoznanj iz drugih družbenozgodovinskih ved, med katerimi imajo etnologija, arheologija in sociologija poseben pomen. Obstajajo sicer znatnejše razlike med posameznimi historičnogeografskimi šolami; tako n.pr. je nemška historična geografija dokaj zgodovinska (H. Jäger, A. Krenzlin, W. Müller-Wille), angleška bolj usmerjena v rekonstrukcijo geografskih razmer v določenih zgodovinskih obdobjih (H.C. Darby),

ameriška je izrazito kulturnogeografska (W. Zelinsky), v sovjetski so doslej prevladovali "humanitarne teme" (V.K. Jacunski, L.E. Jofa) z zgodovinskim načinom podajanja. Ne glede na te razlike zajema vsaka historična geografija praviloma tudi način življenja in takratno ljudsko kulturo. Iz razumljivih, vendar ne povsem opravičljivih in sprejemljivih razlogov, so bila dognanja o načinu življenja, širjenju kulture ter o ljudski materialni in duhovni kulturi, ki se jih je praviloma prevzemalo iz etnologije, v pretežni meri omejena na kmečko prebivalstvo. Resda je slednje tvorilo v preteklosti večino človeške populacije, vendar to še ne more biti opravičilo, da se je zapostavljalo razmere v mestih, oziroma mestno prebivalstvo, ali pa za novejša obdobja npr. delavski sloj, rudarske in delavske naselbine, kjer se je razvila ljudska kultura s posebnimi obeležji. Ta očitek velja historični geografiji, kajti v drugih vedah je bilo manj takšnih propustov (n.pr. Mumfordova zgodovina mest¹⁵).

Na stičišču med geografijo in etnologijo se je v povojnem času razvila nova znanstvena panoga, ki so jo v Sovjetski zvezi, kjer ji priznavajo značaj posebne znanstvene discipline, poimenovali "etnogeografija"¹⁶. Njeno torišče je P.I. Kušner¹⁷ označil v naslednjem smislu: "h kompleksni proučitvi s človekom poseljenih območij bo etnograf prispeval spoznanja o življenju in biti določenega ljudstva ali etnične skupine, medtem ko bo geograf pojasnil vpliv narave na dejavnost ljudi in vpliv človekove dejavnosti na prirodo, na spremembo geografskega okolja". Kušner je kot eden od osnovateljev etnogeografije, postavil v ospredje obravnave vprašanje odnosa v vzajemnih relacijah med etnosom in pokrajino¹⁷. Po etnoloških mnenjih naj bi nova znanstvena panoga proučevala sestavo in razmestitev poselitve iz etničnega vidika na celotnem zemeljskem površju ali na posameznih območjih. Ukvarjala naj bi se ne samo z etnično sestavo in razmestitvijo posameznih etničnih skupin po državah ali regijah, ampak

tudi z raziskovanjem teritorialnih vzajemnih odnosov med narodi, etničnimi skupnostmi (občestvi), etničnimi mejami ter z odnosom etničnih skupin do ozemlja in geografskega okolja nasploh. Poudarek je torej, ne na človeku kot proizvajalcu in potrošniku, kar je prevladujoče gledanje v ekonomski geografiji, temveč na človeku kot "nosilcu določenega etosa in članu etničnega občestva"¹⁸.

V okvir nove etnogeografije sodijo tudi obravnave kulturno-gospodarskih tipov ali z geografsko terminologijo "načinov gospodarskega življenja" ali n.pr. etnična kartografija. Opazni so poskusi povezati etnogeografska spoznanja z biološkimi (rasnimi) obeležji (Gumilev).

Takšen etnološki pristop geografom ni tuj, še posebej ne geografom z območij s pestro nacionalno sestavo. Med take dežele sodita tudi Jugoslavija in Slovenija in je ta tematika vedno živo zadevala slovensko narodnostno skupnost.

Z odnosom med geografijo in etnologijo so se ukvarjali tudi v anglosaškem svetu (n.pr. D.C. Forde) ter nekateri nemški geografi (n.pr. H. Carol).

Na koncu tega pregleda ne bo odveč, če z nekaj besedami opozorimo še na zveze med geografijo in etnologijo pri nas. Značilno je, da so bile te zveze pred vojno veliko tesnejše, kot so danes. Pred časom je bilo več geografov in etnologov, ki so se ukvarjali s študijem kmečkih stavb in domov (F. Baš, A. Sić, S. Vurnik, J. Karlovšek, F. Kotnik, V. Dvorski, A. Melik), s kmečimi naselji (A. Melik, S. Ilešič, F. Baš), gospodarsko dejavnostjo (F. Baš, S. Ilešič) in posebej planinami (S. Ilešič, A. Melik, E. Čerček, B. Jordan, V. Fajgelj) ali z demografskimi in socialnimi problemi (F. Žgeč). Obsežna je bila bibliografija o narodnostnih problemih. Po vojni je tovrstnih del znatno manj, še najbližje so nekatere

študije V. Bračiča, V. Lebana, A. Melika, B. Beleca, D. Me-zeta, M. Natka itd. o podeželskih geografskih razmerah ali historičnogeografske raziskave o n.pr. sistemih poljske raz-delitve (S. Ilešič), o razmerah v srednjem ali novem veku v nekaterih manjših regijah (V. Bračič). Obsežnejša pa je li-teratura o etničnih problemih v slovenskem zamejstvu (V. Klemenčič, M. Klemenčič, J. Maučec). Zanimivo je, da je o-stala zveza med geografijo in etnologijo veliko tesnejša v drugih jugoslovanskih rpeublikah in je tudi v povojnem času sledila Cvijičevim pobudam. Glasila srbske, vojvodinske, bosanskohercegovske in makedonske akademije znanosti so polna prispevkov s poudarjeno kulturnogeografsko, histori-čnogeografsko ali etnološko vsebino.

Ob sklepu te retrospektive geografsko etnoloških odnosov ne more biti odveč, če na kratko opozorimo vsaj na dva, po naši sodbi, dokaj pomembna problema, ki ovirata ali vsaj ožita medsebojno sodelovanje.

Prvi izhaja iz ciljev in strukture etnološke vede. Uvodoma smo navedli, da etnologija proučuje ljudsko kulturo in način življenja. Zato se pred njo stavi temeljno vprašanje, kako pravilno pojmovati in razlagati ljudskost¹⁹. Geografijo te dileme ne zadevajo. Želi le dobiti avtentične navedbe o na-činu življenja v posameznih pokrajinah v določenem histori-čnem obdobju, da bi lahko razložila današnje razmere in odno-se. Pri tem je problem "ljudskosti" ne zanima veliko, kajti v njenem interesnem območju so tudi pojavi, ki nimajo nave-denega značaja (n.pr. industrijska ali vele mestna družba). Če smo natančnejši, je geografski interes širši, kot ga lah-ko pokrije etnologija. Geografsko zanimanje bi zategadelj lahko označili kot interes po prikazu družbenozgodovinskega razvoja, ki sicer vsebuje tudi etnološka dognanja, zajema pa še druga zgodovinska, sociološka in morda tudi arheološka dognanja.

Drugi problem pa izhaja iz geografije. Sodobna geografska veda se čedalje bolj obrača k funkcijski obravnavi pojavov za zemeljskem površju. Ob tem starejši pristopi, med katere sodita kulturna in historična geografija, s svojimi izrazito poudarjenimi informativnimi in poučnimi vidiki izgubljajo svoj osrednji položaj. Premiki v geografski filozofiji in metodologiji k problemskemu (inženirskemu)²⁰ obravnavanju prostorskih pojavov prav tako odvrtačajo geografe od kulturne in družbeno-zgodovinske sfere, ki je bila še pred petdesetimi leti v osrčju geografskega proučevanja. K temu preobratu je veliko doprineslo uveljavljanje nomotetičnega (deduktivnega, normativnega) pristopa namesto ideografskega (induktivnega). Posledice tega spremenjenega geografskega pristopa so opazne med drugim v upadanju zanimanja za etnološke raziskave. Vendar z eno izjemo: v sodobnem močno razdeljenem svetu ostajajo etnične raziskave še vedno ali celo čedalje bolj pomembne zaradi narodnostnih teženj ali različnih regionalizmov. Sodobna geografija se jih loteva, tudi ob pomoči etnologije, kot posebnih prostorskih problemov. Naj na koncu teh razmišljanj poudarim naslednje: čeprav vidimo v problemski geografiji velike možnosti za njen nadaljnji razvoj, bi bilo vendarle napak, ko bi geografija povsem opustila svojo tradicionalno kulturno in humanistično dediščino ter ob tem okrnila stike z etnologijo, zgodovino in z drugimi humanističnimi vedami in se s tem odrekla svojemu poreklu in tradiciji.

Bibliografija

- ¹ Kremenšek S., 1985: Stanje in razvojne perspektive slovenske etnologije, Stanje in razvoj družbenih znanosti na Slovenskem, SAZU, Ljubljana, p. 237.
- ² Vrišer I., 1985: Položaj, stremljenja in dosežki slovenske socialne geografije, Stanje in razvoj družbenih znanosti na Slovenskem, SAZU, Ljubljana, p. 209-210.

- 3 Kremenšek S., 1985: o.c., p. 237-238.
- 4 Vrišer I., 1985: Historična geografija: cilji, pomen in metode, Geografski vestnik, Ljubljana, LVII, p. 74.
- 4a Prunk J., 1986: O pomanjkanju antropološkega pristopa v našem zgodovinoписju, Komunist, 7. februarja 1986, št. 6, p. 22-23.
- 5 Šumi N., 1986: Položaj in aktualne naloge humanistike, Naši razgledi, XXXV, št. 2, 31. januarja 1986, p. 41.
- 6 Vrišer I., 1983: Sodobni svet, 1., Odnos med naravo in družbo, p. 25-32.
- 7 Sauškin Ju.G., 1973: Ekonomičeskaja geografija: Istorija, teorija, metodi, praktika, Moskva, p. 226-227.
- 8 Spencer J.E., W.L. Thomas, 1973: Introducing Cultural Geography, New York, p. 19-22.
- 9 Haggett P., 1975: Geography, a Modern Synthesis, New York, p. 268-271.
- 10 Sorre M., 1947-1952: Les fondements de la géographie humaine, I-III, Paris.
- 11 Faucher D., 1949: Géographie agraire, Types de cultures, Paris.
- 12 Vrišer I., 1985: o.c.
- 13 Jäger H., 1969: Historische Geographie, Braunschweig, p.7.
- 14 Žekulin V.S., 1982: Istoričeskaja geografija: predmet, metodi, Leningrad, p. 25-27.
- 15 Mumford L., 1969: Mesto v zgodovini, 1-2, Ljubljana.
- 16 Sauškin Ju.G., 1973: o.c., p.226.
- 17 Citirano na osnovi Sauškina, glej citat 16.
- 18 Bruk S.J., V.I.Kozlov, M.G.Levin, 1964: Sovremennoe sostojanje issledovanij po etničkoj geografiji v SSSR, v knjige Geografija naselenija v SSSR, Osnovne problemi; citirane po Sauškinu, opomba 16.
- 19 Kremenšek S., 1985, o.c., p. 230-231.
- 20 Vrišer I., 1975: Nove meje geografije, Geografski vestnik, XLVII, Ljubljana, p. 3-8.

Slavko Kremenšek⁺

H GENEZI RAZMERJA MED ETNOLOGIJO IN GEOGRAFIJO

Ko smo pred leti govorili o razmerju med etnologijo in slavistikom, smo med drugim ugotovili, da si etnologija in slavistika po svojem izviru nista v takšnem sorodstvu, kakor se to običajno zdi. Etnologija je kot posebna veda nastajala v drugačnem sorodstvenem razmerju, kakršno se ji pripisuje, ko njen nastanek povezujejo z razdobjem romantike. Kot plod razsvetljenskih družboslovnih koncepcij se je etnologija najprej rojevala v okviru državoznanstva, v sestavu tako imenovane statistične vede. Bila je blizu geografiji in se je uveljavljala v razsvetljenski historiografiji; tudi pri nas.¹

Nakazane ugotovitve so bile oprte na več dotedanjih obravnav nastanka in razvoja posamičnih evropskih etnologij, pa tudi na nadrobne analitične prikaze domačih piscev, tako Antona Tomaža Linhart, Balthasarja, Hacqueta in Jožefa Košiča, ki jih je opravil Vilko Novak. Na tej podlagi so bile poudarjene nekatere značilnosti iz razsvetljenskih pobud izvirajoče etnološke misli. Ugotovljeno je bilo, da je začetek bolj ali manj kontinuiranega strokovnega prizadevanja, ki je dobilo v razsvetljenstvu svoje lastno ime, po vsebini istovetno s pojmom etnologija, povezan s takratno gospodarsko in notranjepolitično problematiko in manj z interetničnimi odnosi. Demografske razmere, gospodarsko življenje, razmerje med ljudmi in njihovim naravnim in kulturnim okoljem, značaj prebivalcev posamičnih območij, njihova kulturna podoba, njihov vsakdanjik in način mišljenja, to so bila

---

⁺ Dr., red. univ. prof., Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

področja, iz katerih je rasla etnološka veda kot sestavni del široko pojmovanega deželoznanstva. Njen nastanek je določala družbena praksa. Kameralna uprava, merkantilistični gospodarstveniki, nosilci fiziokratske politike so potrebovali informacije in ocene za politične ukrepe in reformne zamisli. Posredi so bili seveda tudi manj pragmatični nagibi. Opazna je bila želja po širjenju razgledov. Vse to pa se je pokazalo v različnih oblikah topografskega in statističnega dela, v geografski, domoznanski in potopisni literaturi, v poučnem slovstvu za kmetovalce, tudi v samostojnih monografijah posamičnih območij in etničnih skupin.²

Če smo torej ob srečanju s slavisti opozarjali na izvirno rahlo povezanost med etnološkimi, literarnozgodovinskimi in jezikoslovnimi vprašanji, govori vse, kar smo povedali, o bližini med etnologijo in geografijo. Seveda pa velja to le za tako imenovano razsvetljsko ali državoznansko smer v etnologiji. Usmeritev, ki se je pojavila le kakšni desetletji pozneje, je bila v nekaterih pogledih tudi v temeljih drugačna. Medtem ko je razsvetljske nosilce etnološke misli zanimala v prvi vrsti sodobnost in so tako zlasti opisovali takratno življenje, so se, nasprotno, romantično naravnani pisci usmerjali v iskanje t.i. narodnega duha, ki naj bi bil najbolj pristen in zato tudi najzanimivejši v daljni preteklosti. V središču njihovega zanimanja je bila tako ideja, odmaknjena od resničnega življenja sodobnega človeka, čeprav so njena dozdevna sporočila iskali med sodobnimi podeželani.

Spričo narodnobuditeljskega pomena so bili romantični pogledi v preteklem stoletju v ospredju. Proti koncu stoletja je sicer njihova družbena teža usihala, toda v obliki novoromantičnih konceptov se je marsikaj iz te dobe ohranilo pri življenju tako rekoč v naš čas. Tako so v romantiki izoblikovani etnološki pogledi za dolgo razdobje zasenčili ali

celo prekrili prvotno usmerjenost etnološke misli. Na Slovenskem smo začeli izvirne značilnosti etnološke vede bolj ali manj na novo odkrivati šele pred nedavnim; seveda ne povsem naključno. Prvotne oblike etnološkega zanimanja so nam ob naši današnji usmerjenosti postale blizu. Ugotovili smo, da je naše današnje ukvarjanje s topografskimi študijami, z vprašalnicami, da je upiranje takšni specializaciji, ki ne upošteva dovolj povezanosti pojavov, da je prenašanje poudarka s predmetov in folklornih pojavov na ljudi in poudarjanje uporabnosti raziskovalnih izsledkov pravzaprav v nekem smislu vrnitev k izvirom etnološke vede; tako domače kakor tuje.

Čeprav smo doslej že opozorili na ta in oni pojav iz zgodovine naše vede, ki korenini v razsvetljenem razvojnem toku, nam njena celostna in temu ustrezno podrobna podoba še manjka. Glede na omenjeno sorodstveno povezanost z geografijo bo pričujoči posvet nedvomno tudi v tej smeri koristen.

Iz etnološkega zornega kota, kakršnega se nam je izoblikoval doslej, bi o razmerju med etnologijo in geografijo v dobi razsvetljenstva, torej v drugi polovici 18. stoletja, k povedanemu ne vedeli kaj bistvenega dodati. Na naša opozorila o začetkih tudi naše etnologije že v tem času so posamezni zgodovinarji ugovarjali, da je etnologija pač mlajša in je v omenjenem času šlo med drugim najbrž le še za zgodovinsko-geografsko "opisovanje ljudstev".³ Ugovora nismo sprejeli, čeprav smo se pri tem vprašanju v največji meri opirali na tuje analize in poznano starost imena za etnološko vedo. Vendar naj k našim dosedanjim navedbam literature na to temo dodamo še eno novejših del v okviru omenjenih analiz že upoštevane- ga Gerharda Lutza, ki ga je pod naslovom Nastanek etnologije in poznejše razmerje med Vokskunde in Völkerkunde v Nemčiji pripravila za natis v Glasniku SED Ingrid Slavec.⁴ Lutz pravi o tedanjem razmerju med etnologijo in geografijo, povedano

na kratko, naslednje.

V dobi razsvetljenstva, nekako od sredine 18. stoletja naprej, je prišlo do nove členitve tako imenovanih "zgodovinskih ved", ki so bile v dotedanji znanstveni tradiciji razumljene kot enoten sklop. Prva med vedami, ki se je izvila iz celote historičnih ved, je bila geografija, ki je ob krogologiji veljala za nekakšno drugo oko zgodovine. Pripovedovanje zgodb in opisovanje dežel in ljudi sta bila dotlej med seboj neločljiva. Pobude za osamosvojen razvoj so izvirale iz tako imenovanega državoznanstva, kateremu je šlo za znanje, ki naj bi bilo trdna podlaga za ukrepe praktične politike. V ospredje je stopilo zanimanje za prebivalce držav v njihovih konkretnih življenjskih razmerah. Prejšnja navezanost geografije na zgodovino je postala s tem nekako izžeta. Res pa je imela ob novi usmeritvi geografija tekmo v mlajši statistiki. Ob tem se je iz pobud za novo organizacijo razpoložljivega znanja na Nemškem pojavila, najbrž z izvirom v Göttingenu, še Völkerkunde ali etnografija. Pri vseh so bili predmet zanimanja ljudje, vendar se je geografija bolj usmerjala v življenje, povezano z državo, v tako imenovano "politično geografijo" (poleg zanimanja za zemljo kot telesa in za njene naravne prostorske značilnosti), medtem ko so preostala, nekoč "geografska" znanja o ljudeh pripadla etnografiji. Iz državoznanstvene statistike pa se je v tem času izoblikovala še Volkskunde. Skratka, na prehodnem področju geografije, zgodovine in antropologije je nastajala etnologija kot veda, ki skuša spoznavati ljudi v njihovih družbenih in kulturnih povezavah. Prvi nadrobnejši program in izčrpnejša predstavitev etnologije kot posebne stroke naj bi na nemškem jezikovnem območju sodila v osemdeseta leta 18. stoletja.

Nadaljnji razvoj je mogel biti na posamičnih območjih glede na različne razmere in vplive tudi različen. Nedvomno zani-

miva in poučna bi bila usklajena raziskava zgodovine razsvetljenskega razvojnega toka v slovenski etnologiji in zgodovine slovenske geografije. V pričujočem okviru je ne moremo z ničimer nadomestiti. Opozorimo lahko le na dozdej poznane skupne pojave v zgodovini obeh strok, ki jih je glede na nakazano genezo seveda več. Tudi če zaobidemo tako imenovano polihistorisko razvojno fazo, ki jo lepo ilustrira delo Janeza Vajkarda Valvasorja, je še vedno vrsta piscev in njihovih del, ki so sestavina zgodovinskega razvoja obeh ved. Med njimi so Balthasar, Hacquet, Friderik Baraga, Ignacij Knoblehar, Vinko Klun, Peter Kozler, Vilem Urbas, Simon Rutar in še kdo. Navedena imena sodijo v čas, ko je bila tako imenovana državoznanska etnologija še živa. Poznejšo usodo etnologije pa je določal iz slavističnega predmetnega spleta vznikli tok.

Domnevamo, da bi omenjena podrobna raziskava manj zanimala geografe. Razlog je v drugačnem družbenem položaju geografije, njeni drugačni razvojni poti in večji usmerjenosti v sodobnost. Medtem ko se etnologi pri utemeljevanju "avtentične" podobe stroke radi oziramo v njena zgodnja obdobja, sta pri geografih navadno močno poudarjena prehod od prevladovanja deskripcije k razglabljanju o problemih in izoblikovanje trdne materialistične osnove geografske vede.⁵ Oboje naj bi sodilo šele pod konec 19. stoletja, na Slovenskem pa smo za razvojem na tujem še zamujali.

Iz omenjenega razloga je mogoče pričakovati, da je bilo zvez med etnologijo in geografijo v našem stoletju manj. Vendar se je povezanost v tem in onem še obdržala. To so omogočile tudi nekatere nove pobude, ki so prihajale na Slovensko od zunaj.

Povezava med etnologijo, geografijo in ponavadi še zgodovino je ostajala živa v poljudnoznanstvenem slovstvu. O tak-

Šnih zvezah med etnologijo in geografijo pri predstavitvah neevropskih etničnih skupin se lahko poučimo v najnovejšem delu Zmaga Šmitka.⁶ Nedvomno zelo zanimiv bi bil podoben razgled po domoznanski literaturi.

Gradivo etnološkega značaja je bilo sestavina tako imenovanega domoznanstva, kakor smo mimogrede že omenili, od začetkov etnološke vede. Podobno velja najbrž za geografijo. Nekatera etnološka ali domoznanska dela celo istovetimo.⁷ Domoznansko-kronistična, zemljepisno-zgodovinska, krajepisna, potopisna in podobna dela veljajo v geografiji za predhodnico znanstvene geografije. Domoznanstvo bi moglo biti tudi nekakšna amaterska geografija, pri čemer ne kaže spregledati opozorila, da so geografi-amaterji, ki so pisali "v stilu domoznanstva", veliko prispevali v zakladnico slovenske geografije, in je "domoznanska" geografija prepogostokrat omalovaževana.⁸

Tako imenovanega domoznanstva na tem mestu ne poudarjamo samo kot pomembnega stičišča etnologije in geografije, pač pa tudi zato, ker se nam zdi, da utegne biti to izrazito interdisciplinarno področje zanimiv kazalnik različnih idejnopoličnih procesov. Nazoren primer je domoznansko ("krajevedčeskoje") gibanje v carski Rusiji in potem še v Sovjetski zvezi, skupaj z njegovo usodo v stalinskem obdobju. Smo imeli pri nas kdaj kaj podobnega? Sicer pa nas v podrobnostih zanimajo vse stopnje in vse pojavne oblike v razvoju naše vede. Strinjamo se z mnenjem sovjetskega etnologa S.A. Tokareva, ko pravi, da je pojav posameznih etnoloških koncepcij, da so njihovi medsebojni spopadi, da je zamenjava ene smeri z drugo vedno sestavni del velikega in zapletenega procesa razvoja družbene zavesti, boja družbenih ideologij.⁹ Preučevanje zgodovine posamičnih strok in njihovega medsebojnega razmerja ima tako lahko še dodatne razsežnosti.

Prelom z amatersko geografijo in začetke moderne geografije na Slovenskem postavljajo šele v čas po ustanovitvi univerze v Ljubljani. Kljub nekaterim kvalitetnim in "res geografskim spisom", ki so jih posamezniki, tako Janez Jesenko, napisali tudi že precej prej, naj bi bilo o slovenski geografiji kot znanosti mogoče govoriti šele po tem času.¹⁰ "Dejansko takrat, ob ustanovitvi slovenske univerze, slovenska geografska znanost, v nasprotju z drugimi našimi nacionalnimi vedami, še ni pognala pravih korenin. Ni še imela ljudi, ki bi lahko po svoji formalni in vsebinski kvalifikaciji takoj zastopali na novem slovenskem osrednjem znanstvenem zavodu geografsko znanost na tisti ravni, ki jo je le-ta že dosegla v zunanjem svetu" je zapisal Svetozar Ilešič.¹¹ Pač pa se je poslej, še zlasti od konca dvajsetih let, na univerzi razvilo izredno razgibano delovno jedro, ki je omogočilo pravi razmah slovenske geografije, do neke mere že pred drugo svetovno vojno, še zlasti pa po njej. Tako si je ljubljanska geografska šola "s svojim osrčjem na univerzi" lahko pridobila "nadpoperčen ugled in neke vrste vodilno vlogo v jugoslovanski geografiji."¹²

Drugačna je bila usoda slovenske etnologije. O narodopisju kot moderni vedi se govori že za konec 19. stoletja. Kot sestavina široko razumljene slovenske filologije je bila slovenska etnološka problematika že pred sto leti in več sestavina univerzitetnega študija na nekaterih avstrijskih univerzah. Ko pa so ustanavljali univerzo v Ljubljani, Slovencem etnologija očitno ni bila več potrebna. Načrtovalci slovenske univerze se za etnologijo niso potegovali. Vendar so jo formalno, po zakonu, dobili. S kraljevim zakonom o ustanovitvi ljubljanske univerze so namreč do nadaljnjega veljale tudi v Ljubljani uredbe o beograjski univerzi. V Beogradu pa so etnologijo imeli. Tako se je dogajalo, da so se nekateri tedanji najuglednejši univerzitetni profesorji, Slovenci, spraševali, ali je stolica za etnologijo v Ljub-

ljani potrebna, njihovi kolegi, ki so prišli v Ljubljano iz drugih delov države, pa so zatrjevali, da je "o potrebi etnologije pri Slovencih vsaka ekskurzija odveč".¹³ Uveljavilo se je mnenje drugih - z več ko dvajsetletno zamudo. "S tem, da naša stroka celih dvajset let ni prišla na fakulteto, je bilo v vsakem pogledu zelo mnogo zamujenega v vzgoji strokovnjakov, v reševanju tedaj še dokaj živega ljudskega izročila, v muzejskem delu in znanstvenem raziskovanju", je ob petdesetletnici ljubljanske univerze ugotavljal Vilko Novak.¹⁴ Ker naj bi filozofska fakulteta že od začetka "združevala skoraj vse ožje "nacionalne" znanstvene veje in pripeljala do njihovega bistvenega vzpona", kakor je ob isti priložnosti zatrjeval Bogö Grafenauer¹⁵, je bila torej etnologija v omenjenem pogledu redka izjema. In to ima težke posledice do današnjih dni.

Zgodovino uveljavljanja slovenske etnologije na univerzi smo nakazali nekoliko podrobneje zato, ker je vsaj posredno povezana z razmerjem med etnologijo in geografijo. Če so bili do etnologije na ljubljanski univerzi brezбриžni slavisti, so bile pobude, resnične ali le formalne, ki so prihajale iz Beograda, bi rekli, "na liniji" z geografijo povezanega etnološkega razvojnega toka. Šlo je za tako imenovano Cvijićevo šolo. Medtem ko je bil študij geografije na ljubljanski univerzi v prvih časih še naravnan po vzoru avstrijskih univerz in tako povezan z biologijo ali zgodovino kot enakovrednima predmetoma, se je po nekaj letih po vzorcu beograjske univerze sistem študija spremenil. V tako imenovani antropogeografski skupini se je geografija kot glavni predmet povezovala z etnografijo kot stranskim predmetom. Spričo nezasedenosti stolice za "etnologijo in etnografijo" je bila ta povezava le formalna, čeprav so si jo nekateri študenti želeli in so v tem smislu tudi posredovali pri fakultetnem svetu. Končno je bil leta 1940 imenovan za rednega profesorja etnologije in etnografije Niko Županič; verjetno

le na podlagi lastnega prizadevanja. Kaže omeniti, da je Županič študiral na Dunaju poleg etnologije, antropologije, zgodovine, prazgodovinske arheologije geografijo in je tudi napisal posamezna dela, "zanimiva za geografa".¹⁶ Slovenski sedmošolci pa so v tridesetih letih v okviru geografije predelovali učbenik Jovana Erdeljanovića Osnove etnologije.

Omenjene povezave, načrtovane in deloma uresničene, so seveda odsevale določene vsebinske zveze med obema vedama. Tako je Rajko Ložar v uvodu v prvi zvezek Narodopisja Slovencev, ki je izšel leta 1944, pri opredeljevanju "pomožnih ved narodopisja" postavil geografijo "izmed prirodnih ved" na prvo mesto. Pomen geografije je po Ložarjevi sodbi "posebno velik tam, kjer so spomeniki ljudske kulture tesno povezani z naravo, kar velja zlasti o naselitvi, hiši in gospodarstvu". "Pri raziskovanju vpliva narave na človeka", je nadalje rečeno, "je v zadnjem času narodopisec dobil tekmeča, tako zvano antropogeografijo, ki raziskuje ravno njen vpliv na človeka in njegovo življenje ter obratno. V mnogih točkah se delo narodopisca ujema z delom antropogeografa. Vendar bi bilo napačno misliti, da more antropogeografija rešiti vprašanja, ki so pridržana etnografiji kot zgodovinski vedi, zlasti še, ker je antropogeografija sama izrazito deskriptivna veda. Toda narodopisec mora vestno upoštevati njene izsledke, ako hoče pravilno utemeljiti svoja lastna dognanja. Geografija pa nudi narodopisju dragoceno pomoč tudi s svojo kartografsko metodo, ki jo narodopisje v zadnjem času močno uporablja. S to metodo je mogoče pojasniti in prikazati stvari, ki bi sicer morale ostati nerazložene."¹⁷

Ložarjev pogled na razmerje med etnografijo in geografijo smo navedli v prepričanju, da odseva splošnejše gledanje na to vprašanje pri nas pred štiridesetimi leti. Dokaj podobna naziranja izraža na primer tudi dve desetletji mlajša ocena Melikove Slovenije, ki jo je napisal Boris Merhar. Pravi,

da je že predvojna izdaja "v večji meri posegla tudi v materialno ljudsko kulturo, seveda z geografskim, od etnografskega nekoliko različnim aspektom". Zlasti v poglavjih o kmečkih naseljih in kmečki domačiji je bila "sintetično prikazana in tipološko označena tista domača materialnokulturna stvarnost, ki jo je nekdanja "slovenska zemlja" nakazovala bravcu le z nekaterimi slikami in le izjemno z nekaj bežnimi stavki." Temu je dodal: "Tudi po osvoboditvi izdani II. (regionalni) del Slovenije (SM 1954, 1957, 1959, 1960) se češče dotika področij, ki so hkrati torišče etnografskih raziskovanj."¹⁸

Pri "antropogeografskih" in "regionalnogeografskih" delih je iz nakazanih zornih kotov torej šlo za "ujemanje v mnogih točkah" z etnografskim delom, za "hkratna torišča" obeh ved in le za "nekoliko različen aspekt". In kako gledamo danes na to vprašanje?

Etnologi opredeljujemo predmet svojega preučevanja s pojmom način življenja in ljudska kultura. Ložarjevemu poudarjanju "etnografije kot zgodovinske vede", ki se ukvarja predvsem s preteklostjo, dodajamo še družboslovni in sinhroni vidik, se pravi zanimanje za sedanost. Metodologijo, ki ji sledimo, označujemo kot genetično-strukturalno. Med temeljnimi cilji našega prizadevanja sta razkrivanje zakonitosti družbenozgodovinskega razvojnega procesa in vzgoja zgodovinskega načina mišljenja.

Za moderno geografijo naj bi bilo značilno raziskovanje in pojasnjevanje kompleksne resničnosti zemeljske površinske sfere. V tem je njena posebnost v odnosu do drugih znanosti. "Njen namen je, da proučuje, ugotavlja in tolmači zakone o vzročni in funkcijski povezavi pojavov na zemljski površini in njihovi prostorski soodvisnosti." Ali z drugimi besedami: "Sodobna geografija... skuša spoznati, zapopasti

in razložiti vse tiste fizične in socialno-ekonomske dejavnike, ki oblikujejo in spreminjajo zemeljsko površinsko stvarnost." Poudarek naj bi bil pri tem na celostnem, vsestranskem in dialektičnem obravnavanju. Glede na take ambicije je geografija prišteta med "kompleksne in sintetične vede".¹⁹ Omenjena "kompleksna stvarnost zemeljske površinske sfere" je označena tudi kot "prostorsko-pokrajinska stvarnost", "kompleksna prostorsko-regionalna problematika", tudi kot "pokrajina v pomenu pejzaža", kot "geografsko okolje" in podobno.²⁰

Seveda so označbe predmeta, metodologije in ciljev te ali druge vede lahko pri različno usmerjenih raziskovalcih tudi različne. Tako je, na primer, med etnologi še vedno za koga ljudska kultura edini predmet njegovega zanimanja. Brali smo že, da je zgodovina načina življenja zadostna oznaka predmeta današnje etnologije. Res je tudi, da genetično-strukturalna metodološka naravnost še zdaleč ni značilna za vse današnje slovensko etnološko strokovno delo. Kljub temu smo prepričani, da je razmerje med etnologijo in geografijo z omenjenimi predmetnimi označbami dovolj dobro opredeljeno. Metodološki vidik nas prav spričo našega genetično-strukturalnega zornega kota posebej ne zanima in ne prizadeva. Vseeno kaže na koncu zavzeti določnejše stališče glede nekaterih dilem.

Pred leti smo se v razpravi o raziskovanju kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem, ki je bila na Filozofski fakulteti v Ljubljani, srečali z mnenjem, da je bistveno, "da določeno področje znanstveno raziskujemo, ni pa pomembno, pripadnik katere stroke ga raziskuje. Pomembno je, kako, dobro ali slabo, ga kdo raziskuje".²¹ Načelno seveda temu stališču ni mogoče ugovarjati. Ko pa gre za vprašanje usposabljanja za "dobro", kvalitetno raziskovalno delo, se omenjena trditev pokaže v drugačni luči. V kolikor so take ali po-

dobne trditve kdaj žive tudi v etnologiji in geografiji, jim spričo tega ne kaže slediti. Tako se pridružujemo mnenju Svetozarja Ilešiča, ki se je zavzemal za čim bolj racionalno organizacijo delitve dela, za jasno opredelitev predmeta in delovnega področja, čeprav se nam taka opredelitev zazdi, kot je baje dejal eden od francoskih geografov, "včasih težka, nesmiselna ali celo nevarna".²²

V skladu s prej povedanim so izhodišča ali fokus geografskega zanimanja "geografsko okolje" oziroma njegove soznačnice. Zanimanje za predmet obravnave naj bi bilo "kompleksno", "sintetično", "celovito". Podobno bi lahko dejali za predmet etnološkega preučevanja, za "način življenja" in za "ljudsko kulturo". Ti dve pojavnosti nas zanimata v vsej njuni celovitosti, v njuni relativno samostojni kulturni strukturi. Predpostavka o posebni strukturiranosti je celo podlaga za utemeljevanje etnologije kot posebne vede. Tudi geografija se, kot vse kaže, utemeljuje s pojavnostjo "pokrajine v pomenu pejzaža" oziroma "geografskega okolja", kar pomeni na primer v razmerju do sociologije to, da preučuje geograf družbo "po njenih zunanjih, pokrajinskih učinkih, sociolog pa po njeni "notranjosti", po socialni strukturi ... po "socialni morfologiji".²³ Ker sta kajpak tudi "način življenja" in "ljudska kultura" sestavina "družbe", je treba v nakazani opredelitvi iskati analogijo za opredeljevanje razmerja med etnologijo in geografijo. Seveda, če se z nakazano opredelitvijo strinjamo. In res ne vidimo razlogov, da se ne bi.

Etnološki pojavi kajpak eksistirajo le v takšnem ali drugačnem prostoru (in času), v določenem "geografskem okolju". Če gledamo nanje glede na njihove "zunanje, pokrajinske učinke", smo, gledano iz prej nakazanega geografskega zornega kota, pač geografi. Če jih obravnavamo kot sestavino "načina življenja" in "ljudske kulture" v smislu

posebnih struktur, je naš vidik etnološkega značaja in opravljamo tako nalogo, ki je naložena etnologom.

"Način življenja" in "ljudska kultura" sta seveda le dve relativno samostojni strukturi v vrsti analognih pojavnosti v "geografskem okolju", v "družbi", v "zgodovini". Predmet etnološkega preučevanja je potemtakem ožji od predmeta geografije, sociologije, zgodovinopisja. Etnologija se ne more potegovati za tako "kompleksen" ali "obči" značaj, kakršnega navadno pripisujejo omenjenim disciplinam njihovi nosilci. Čeprav bo o širini pojmov ljudska kultura in način življenja še tekla razprava, je vendarle jasno, da je obseg kategorije "ljudska kultura" omejen že s prilastkom "ljudska", medtem ko pojem "način življenja" omejujemo etnologi sami s pristavkom: "način življenja - na ravni vsakdanjosti". Vendar si s tem ne zapiramo poti do vsebine pojma "način življenja" brez take omejitve. Pojmovanje načina življenja je namreč pogosto zelo široko, na primer tedaj, ko govorimo o sodobnem ali modernem načinu življenja, o ameriškem načinu življenja ipd.²⁴ Na tem mestu bi nas v nakazani zvezi seveda še zlasti zanimala vsebina in obseg geografskega pojmovanja "načina življenja" ali "življenjskega načina" v okviru "géographie humaine" pa tudi značaj tako imenovanih "Lebensformgruppen", kar je vse odsevalo tudi v slovenski geografiji.²⁵ V tem bi namreč utegnili biti ena od terminoloških zadreg, ki otežujejo "dialog s sorodnimi vedami", na kar je bilo v geografski literaturi že opozorjeno.²⁶ Sicer smo pa mnenja, da razmerje med etnologijo in geografijo ni obremenjeno z nikakršnimi večjimi problemi kljub pogostemu tematskemu prekrivanju. Njuni izhodišči sta različni in v tem je bistvo stvari. Seveda pa je mogoče in bi bilo tudi potrebno pri razreševanju parcialnih vprašanj opraviti koordinacijo dela, kar bi bilo zelo koristno za obe disciplini. Če je bilo takega sodelovanja doslej malo, prav gotovo glede na zveze v preteklosti premalo, kaže v bodoče

ravnati drugače. Predvsem bi bilo potrebno napraviti evi-
denco vseh tistih vprašanj, ki jih razrešujemo podobno ali
celo enako ne glede na razlike v izhodišču. Takšen značaj
imajo morda nekateri razdelki v Etnolôški topografiji slo-
venskega etničnega ozemlja, ki nastaja po občinah v SRS
in njim bolj ali manj ustreznih območjih v zamejstvu. Je
pa to kajpak le ena od oblik, ki bi ji mogle slediti še
druge.

O p o m b e

- ¹ Slavko Kremenšek, 1980, H genezi razmerja med etnologijo in slavistiko, Glasnik SED, 20, št. 2, str. 37.
- ² Prim.: Slavko Kremenšek, 1979, Razsvetljenstvo in etno-
lôška misel, Obdobja 1, Ljubljana, str. 409 sled.
- ³ Bogo Grafenauer, 1984, Ali so mogoči "pogledi na katero-
koli znanost brez obravnavanja njene svojske metodologi-
je?, Traditiones 10-12 (1981-1983), Ljubljana, str. 213
sled.
- ⁴ Prispevek bo izšel v Glasniku SED, 1985, št. 1-2.
- ⁵ Prim.: Svetozar Ilešič, 1969, Geografija, Petdeset let
slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana, str. 231;
isti, Pogledi na geografijo, Ljubljana, 1979, str. 55;
Igor Vrišer, 1969, Uvod v geografijo, Ljubljana, str. 82.
- ⁶ Zmago Šmitek, 1986, Klic daljnih svetov, Ljubljana,
str. 220 sled.
- ⁷ Prim.: Jožef Košič, prekmurski pisatelj, 1958, Razprave
SAZU, 2. raz., III, str. 243.
- ⁸ Prim.: S. Ilešič, Pogledi na geografijo, str. 27/28, 50;
I. Vrišer, Uvod v geografijo, str. 94.
- ⁹ S.A. Tokarev, 1978, Istorija zarubežnoj etnografii, Mos-
kva, str. 7.
- ¹⁰ I. Vrišer, Uvod v geografijo, str. 94; S. Ilešič, Geog-
rafija, str. 232.
- ¹¹ S. Ilešič, Pogledi na geografijo, str. 28.
- ¹² S. Ilešič, Geografija, str. 241.

- 13 Prim.: Slavko Kremenšek, 1981, 40 let etnologije na ljubljanski univerzi-predzgodovina, Glasnik SED, 21, št. 1, str. 2-5.
- 14 V. Novak, Etnologija, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, str. 228.
- 15 Bogo Grafenauer, Filozofska fakulteta, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, str. 197.
- 16 Prim.: Silvo Kranjec, 1964, Geografija, Slovenska Matica 1864-1964, Ljubljana, str. 218.
- 17 Rajko Ložar, 1944, Narodopisje, njegovo bistvo, naloge in pomen, Narodopisje Slovencev, I, Ljubljana, str. 19.
- 18 Boris Merhar, 1964, Folklor in narodopisje, Slovenska Matica 1864-1964, Ljubljana, str. 135-136.
- 19 Igor Vrišer, 1985, Uvod v geografijo, str. 7, 9/10; isti, Položaj, stremljenja in dosežki slovenske socialne geografije, Stanje in razvoj družbenih znanosti na Slovenskem, Ljubljana, str. 209.
- 20 S. Ilešič, Pogledi na geografijo, str. 18, 25, 26, 80, 81, 82.
- 21 Vasilij Melik, 1980. K zgodovini vsakdanjega življenja, Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti na Slovenskem, Ljubljana, str. 91.
- 22 S. Ilešič, Pogledi na geografijo, str. 78/79.
- 23 N.d., str. 81.
- 24 Prim.: Slavko Kremenšek, Etnološki razgledi in dileme, 2, Ljubljana, 1985, str. 102 sled.
- 25 S. Ilešič, Pogledi na geografijo, str. 63, 266, 268; I. Vrišer, Uvod v geografijo, str. 88; isti, Položaj, stremljenja..., str. 210.
- 26 I. Vrišer, Položaj, stremljenja ..., str. 218.

Milan Natek⁺

ETNOLOŠKA TOPOGRAFIJA SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA

- 20. STOLETJE IN GEOGRAFIJA

Uvod

V zadnjih desetletjih si tudi slovenska etnologija s številnimi in vsebinsko raznovrstnimi raziskavami utira nova pota. Z novo opredelitvijo predmeta preučevanja se vedno bolj prebija v ospredje in uveljavlja prepričanje, da je etnologija ena izmed specializiranih zgodovinskih znanosti. Osrednji predmet etnološkega preučevanja je raziskovanje načina življenja na ravni sodobnosti tistih krajevnih, socialnih, poklicnih in drugih skupnosti (in ne samo kmečkih slojev, kakor je v glavnem prevladovalo do nedavnega), ki so značilne za posamično etnično skupino v različnih (zgodovinsko-gospodarskih) obdobjih. Odkrivanje in spoznavanje medsebojnih zvez in razločkov v vsakdanjem življenju, in sicer z različnimi poudarki na posamičnih obdobjih, je neločljivo povezano s slovensko etnološko mislijo skoraj v njenem celotnem nepretrganem razvoju od razsvetljenstva do danes (Kremenšek, 1978, 14 - 17; 1985, 227 - 228).

Z novimi opredelitvami in usmeritvami se je razširil tudi predmet preučevanj današnje slovenske etnologije, med drugim tudi na številna mejna in sorodna področja sociologije, psihologije in še posebej socialne geografije. Razmerje, razločki in dopolnitve med geografijo in etnologijo pri preučevanju različnih pokrajinskih sestavin, ki dajejo temeljne poteze oblikam in načinom življenja posamičnih skupnosti na določenem ozemlju, vse to je prikazano v posebnem uvodnem prispevku (Vrišer, 1986).

⁺ Strokovni svetnik, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 4

Predmetna označitev etnološke topografije

Po vsebinski zasnovi in praktični raziskovalni izpeljavi predstavlja etnološka topografija temeljno informacijsko delo, ki v širokem razponu zajema in prikazuje vse najpomembnejše elementarne pojave in oblike življenja posameznih socialnih ali drugih skupin prebivalstva v določenih obdobjih. Poleg drugih vidikov, ki so vključeni in zajeti v topografijo, je krajevno, pokrajinsko, geografsko oziroma prostorsko določilo med najpomembnejšimi. In prav na tem področju prihaja med geografijo in etnologijo do prepletene-ga stičišča. To je tisto območje, ki more ob ustrezni metodološko-raziskovalni usmerjenosti vsebinsko obogatiti in poglobiti izsledke njunih skupnih preučevanj. Razumljivo je, da dobi vsaka prostorska ali pokrajinska oznaka svojo polno veljavo in pomen šele s časovnimi kakor tudi socialnimi opredelitvami in določili (K r e m e n š e k , 1976, 1).

Pregled vsebinske zasnove etnološke topografije nedvoumno pokaže, da v njej niso v ospredje postavljene kulturne sestavine, temveč ljudje in družbene skupnosti kot njihovi nosilci, ustvarjalci in porabniki. Posamične kulturne prvine in njihovo neposredno povezovanje v širše kulturne komplekse so postali le temeljno sredstvo za razkrivanje in spoznavanje načina življenja ali življenjskega sloga Slovencev. Podrobno poznavanje materialne, socialne in duhovne kulture ni cilj, temveč pglavitno in osnovno sredstvo za odkrivanje in razumevanje socialnih razredov, slojev ali skupin in njihovega načina življenja v različnih časovnih obdobjih in okoljih (K r e m e n š e k , 1976, 13; B a š , 1978, 105 - 107).

Današnjo etnologijo prvenstveno zanima "odnos med človekom ali posamezno socialno skupnostjo in njegovim kulturnim in naravnim okoljem" (K r e m e n š e k , 1976, 37). Potemtakem so ljudje ali posamezne skupine prikazani in obravnavani kot

ustvarjalci in potrošniki najrazličnejših materialnih in kulturnih dobrin. Odnos med ustvarjalci in njihovimi stvaritvami, ustvarjanjem in porabo, pridobivanjem, sprejemanjem in oddajanjem se kaže v končnem nasledku kot način življenjskega sloga bodisi v okviru stanovanja in doma, bodisi v okviru delovnega mesta, soseske, mestne četrti, naselja, skratka povsod tam, kjer se odvija vsakdanje in praznično življenje pripadnikov preučevanih socialnih skupin (K r e m e n š e k , 1976, 37).

Družbena (socialna) geografija in etnološka topografija

Če pravilno razumemo načrtano vsebinsko zasnovo oziroma predmetno oznako etnološke topografije, ki je utemeljena na prevrednotenju slovenske etnologije in na novih raziskovalnih izkušnjah, potem ugotavljamo, da nam takšna, kakršna je v svoji praktični izpeljavi, prihaja z odprtimi rokami naproti. Kajti tudi današnja geografija, ki po vsebini raziskovalnega dela sodi tako med naravoslovne kakor tudi med družboslovne znanosti (V r i š e r , 1985, 209), se s številnimi raziskovalnimi usmeritvami vse bolj odpira in opira na sorodne vede kakor tudi na različna druga mejna področja družbenih in prostorskih ved. Podoba je, da moremo po vsebini raziskovalnih rezultatov postaviti današnji etnologiji nasproti različne smeri družbene geografije. Zato sem prepričan, da lahko prihaja med etnologijo, zlasti še med njenimi topografskimi raziskavami na eni strani, in vsebinsko razvejeno družbeno geografijo na drugi strani, do številnih in najrazličnejših medsebojnih obogatitev in dopolnitev izsledkov njunega znanstvenega dela (prim. V r i š e r , 1986).

Podoba je, da imata etnološka topografija, kakršna se nam je predstavila s svojo predmetno oznako, in socialna geografija kot posebna in nova usmeritev družbene oziroma kulturne ge-

ografije (I l e š i č , 1969, 83), mnogo stičišč in skupnih izhodišč, ki pa jih uresničuje vsaka na svojem raziskovalnem področju. V socialni geografiji stopajo v ospredje raziskovanja posamične oblike prostorske organizacije in prostorsko relevantni procesi, ki izvirajo iz osnovnih življenjskih funkcij prebivalstva oziroma iz posameznih socialnih skupin. Zemeljsko površje z vsemi naravnimi in socialno-gospodarskimi atributi je temeljno izhodišče socialno-geografskih raziskav. Kajti osnovni vidiki preučevanj so usmerjeni in poglobljeni v odkrivanje in spoznavanje vplivov in učinkov posameznih socialnih skupin ali slojev prebivalstva kakor tudi njihovih dejavnosti na preoblikovanje prostora in na spreminjanje njegovih funkcij bodisi v širših pokrajinskih, bodisi v ožjih krajevnih razmerjih. Iz tega sledi, da so glavni cilji socialnogeografskih raziskav usmerjeni v preučevanje in poznavanje prostorsko relevantnih oblik vedenja posamičnih socialnih skupin in v odkrivanje procesov in funkcij v pokrajini, katerih nosilci in usmerjevalci so posamezni socialni sloji prebivalcev (R u p p e r t et al., 1981, 81).

Težišče socialne geografije je usmerjeno v preučevanje "socialnih skupin" kot temeljnih nosilcev pokrajinskega razvoja (I l e š i č , 1969, 84). Kajti človek v katerem koli geografskem okolju oziroma v pokrajini ne deluje in ne sodeluje kot posameznik, temveč predvsem kot član družbe oziroma določenih socialnih skupin (I l e š i č , 1969, 82). Socialne ali družbene skupine so številčno gibljive in spremenljive množice ljudi, ki imajo kakšno skupno značilnost (n.pr. glede na izobrazbo, zaposlitev, stanovanje itd.; prim. Leksikoni CZ - Družboslovje, 1979, 71).

Sociologija pozna tri glavne skupine, na katere se v takšni ali drugačni obliki praviloma opirajo tudi socialnogeografske raziskave. Te izhodiščne skupine so naslednje: a) Naravne

življenjske skupnosti, ki jih sestavljajo tiste skupine prebivalcev, ki izhajajo iz življenja v skupnosti (n.pr. družina, rodbina, verska ali druga skupnost itd.); b) skupine, ki so usmerjene za uresničevanje nekaterih posebnih in skupnih ciljev (n.pr. družbene, gospodarske, poklicne ali interesne organizacije oziroma društva - sindikat, zadruga, delničarska družba itd.); c) intencijske ali namenske zveze oziroma skupine, ki združujejo in povezujejo ljudi z enakimi željami, potrebami in težnjami (n.pr. skupnosti počitniških naselij, vrtičkarjev, strojne ali proizvodne, planšarske skupnosti idr.; Ruppert, 1981, 42 - 43). Ob tem je potrebno opozoriti, da so za socialno geografijo pomembne predvsem tiste socialne skupine, katerih delovanje je neposredno povezano s preoblikovanjem prostora oziroma pokrajine (Ruppert, 1981, 43).

Socialne skupnosti v najširšem pomenu besede so torej tista temeljna izhodišča, skozi katere projicirata, odkrivata in razumevata tako etnologija kakor tudi socialna geografija prenekatero osnovne pojave, procese in njihove sestavine: prva predvsem na področju oblik načina življenja in njegovih spremljajočih pojavov materialne in duhovne kulture, druga pa na področju preoblikovanja in spreminjanja funkcij geografskega okolja in pokrajine. V številnih in najraznovrstnejših pojavih in procesih, ki so temeljna in nepogrešljiva sestavina bodisi vsakdanjega načina življenja bodisi pokrajine oziroma geografskega okolja (n.pr. stanovanje, dom, naselje, kmetijski stroji in orodja, obrtne delavnice in tovarne, kulturni, športni in izobraževalni objekti, prometno omrežje itn.), se kažejo moč in hotenja posamičnih socialnih skupin pri spreminjanju obstoječih razmer. Kakršne koli spremembe, ki se v končnih nasledkih kažejo pri preoblikovanju obstoječega stanja bodisi na področju stanovanjske in biva-
njske kulture ali na področju dela, oskrbe, izobraževanja in

izrabe prostega časa v rekreativne in v druge sprostitevne namene, so zakoniti nasledki uveljavljanja najrazličnejših novosti, ki jih poraja, omogoča in usmerja splošni socialno-gospodarski razvoj. Ob uveljavljanju novosti ne moremo prezreti trdovratnega odpora številnih, v vsakdanjem proizvodnem procesu (ali kjerkoli drugje) uveljavljenih in zakoreninjenih navad, ki so postale sestavni deli človekovega načina dela in življenja. Izkušnje kažejo, da je pri ostarelem in socialno manj gibljivem prebivalstvu, ki ga sestavljajo posamezne (homogene) socialne skupine, opaziti trdnjšo navezanost na tradicionalne in ustaljene in v vsakdanji praksi preskušene proizvodne in druge oblike vsakdanjega življenja, kakor pa pri tistih skupinah, ki so že odmev razvite industrijske ali postindustrijske družbe. Zdi se mi potrebno in koristno, da pri opredeljevanju in vrednotenju razmerja med (socialno) geografijo in etnologijo, zlasti še na področju njene topografije, ne prezremo mnogih gospodarsko-civilizacijskih okoliščin, v katerih se kažejo najsplošnejše smeri gospodarskega in socialnega napredka vsakega območja posebej.

Vsebinska členitev etnološke topografije

Etnološka topografija daje širok pregled najsplošnejših etnoloških značilnosti in njene obče problematike na določenem - obravnavanem območju, ki se na ozemlju SR Slovenije ujema s posamičnimi občinami. Drugi pomembnejši vidik, ki ga ne moremo prezreti, je časovna predstavitev posamičnih socialnih slojev in njihove kulturološke podobe. Ta je prikazana v treh časovnih presekih: stanje in značilnosti v zadnjih treh desetletjih 19. stoletja, v letih med obema vojnama in v času po zadnji svetovni vojni. S takšnimi, vsestransko in časovno dokaj pregledno osvetljenimi orisi kar se da celovite podobe življenja našega človeka na ravni vsakdanjosti,

dobimo torej vpogled v razvojne težnje, značilnosti in v globalne spremembe, ki se kažejo na etnološkem področju v zadnjem stoletju.

Takšnemu razvojnemu vidiku prikazovanja načina življenja in njegovih spremljajočih kulturoloških sestavin, ko so poudarjene med drugim tudi razvojne težnje in spremembe funkcij posamičnih pokrajinotvornih dejavnikov, pripisujemo tudi v geografiji pomembno vlogo. Kajti vsaka gospodarska preučitev pokrajine mora nakazati poleg splošnih in osnovnih geografskih določil tudi njihov razvoj in ovrednotiti njihovo vlogo tako pri nastanku kakor tudi pri preoblikovanju pokrajinskih struktur in funkcij v okviru njihove fiziognomije (prim. tudi V r i š e r , 1985, 212).

Podoba je, da tudi etnologijo na področju topografije zanima prvinsko razmerje, ki se kaže in uveljavlja med določeno socialno skupino in naravnim okoljem, prostorom oziroma njegovimi sestavinami. Človekov odnos do okolja in do njegovih podedovanih socialno-gospodarskih sestavin je utemeljen z vsakokratnimi proizvodnimi razmerji in sočasnimi oblikami načina življenja v ožjem (nematerialnem) pomenu. Etnologija išče v pokrajini oziroma geografskem okolju predvsem tiste materialne prvine, ki so (bile) pomembne za nastanek in preoblikovanje posameznih socialnih skupin kakor tudi pri uveljavitvi njihovih življenjskih interesov v prostoru. Zato je pokrajina oziroma prostor tista materialna in proizvodna dobrina (kategorija), ki ima s svojimi učinki nenavadno močan vpliv skoraj na vse oblike vsakdanjega sloga življenja. Razmerja med človekom in oblikovanim prostorom in vse zakonitosti, ki izvirajo iz tega, so dragocena sestavina vsakršnega načrtovanja prostorsko-regionalnega razvoja (prim. F i s t e r , 1981, 8). Pokrajina z vsemi značilnostmi in geografskimi razsežnostmi je v etnološki topografiji predstavljena kot materialni, nenehno se spreminjajoči okvir

celotnega socialno-gospodarskega razvoja. V njenih mejah, ki so opredeljene z naravnimi in s socialnogeografskimi vrednotami prostora, so načrtani vsi poglobitveni socialno-gospodarski procesi, ki neposredno vplivajo tudi na spreminjanje oblik sloga vsakdanjega življenja. Brez temeljnega poznavanja pokrajinsko-prostorskih sestavin bi bila tudi etnološka topografija prikrajšana za razumevanje najrazličnejših krajevnih značilnosti in razlik, ki lahko tudi neposredno vplivajo na vsakdan posameznih slojev prebivalstva.

Ozemlje obravnavane občine, ki je osnovna teritorialna enota etnološke topografije, je opredeljeno kot del širše pokrajinske celote. Zato je že uvodoma območje prikazano kot ožji ali širši predel enotnega ozemlja bodisi v geografskem, zgodovinskem ali kulturološkem pogledu. Ob tem si postavljamo vprašanja: Ali smo zaradi obstoječe upravno-teritorialne delitve upravičeni razbijati posamezne pokrajinske skupnosti, ki jim je človek s svojim delom vtisnil nezbledljivo podobo? Ali je mogoče na takšnih, takorekoč izločenih, to je na delnih območjih spoznati in ovrednotiti tiste temeljne značilnosti pojavov in procesov, ki imajo širšo - pokrajinsko veljavo? Ta pomislek se mi zdi še toliko bolj upravičen, ker naš komunalni sistem, kakršen se je začel uveljavljati sredi petdesetih let, še ni našel najustreznejše teritorialno-upravne razčlenjenosti. Na marsikaterem področju ugotavljamo, da je njegova pojavnost še prekratkotrajna, zato tudi ni vidneje zarisan v pokrajinski fiziognomiji in ne v posameznih oblikah vsakdanjega življenja. Prepričan sem, da zgodovinske, kulturološke in tudi najbolj splošne geografske značilnosti ostajajo še naprej temelj, ki kljub vse bolj izenačevalnim težnjam današnjih nosilcev preoblikovanja pokrajine, ohranjajo prenekatero vrednoto iz preteklosti in specifično vplivajo na spreminjanje posamičnih sestavin vsakdanjega življenja. Ob tem pa tudi ne moremo prezreti zahteve, ki jo etnološka topografija postavlja pred preuč-

valca, namreč, da obravnavano ozemlje prikaže še v luči različnih vplivov iz sosednjih predelov kakor tudi njegovih učinkov na preobrazbo sosedstva.

Skoraj vse prvine in spremljajoči pojavi s strukturalnimi spremembami notranjih sestavin območja so za našo vedo izjemno dragoceni. V notranji strukturi območja se pravzaprav kaže celotna organizacijska shema življenja pokrajine, pa spremembe, ki so jih prinesla nova oziroma porajajoča socialno-ekonomska razmerja med prebivalstvenimi skupnostmi. V 24 točkah, ki zajemajo skoraj celotno nadgradnjo družbenega (socialnega) in gospodarskega življenja v pokrajini oziroma območju, je prikazana še posebej privlačna moč posamičnih krajev, ki se je oblikovala na podlagi njihove lastne gospodarske razvitosti in še vrste drugih sredotežnih silnic oziroma funkcij, ki so jih posamična naselja opravljala za širše zaledje. Notranja struktura območja nam ponuja vrsto dragocenega gradiva, ki nam pomaga obnoviti skeletno podobo nekdanje pokrajine, obenem pa nas opozarja na številne sočasne nosilce družbenega in gospodarskega razvoja pokrajine. Kaže, da je prav v tem poglavju za geografijo oziroma za njeno specializirano vejo - historično geografijo - mnogo ustvarjalnih spodbud, ki izzivajo h kompleksnejšemu obravnavanju in poznavanju življenjskega utripa naših pokrajin v zadnjih sto letih.

Ob pregledovanju in vrednotenju predstavljenega gradiva o notranjih sestavinah območja se tudi pred našo stroko postavlja potreba in zahteva, da ga skušamo ovrednotiti z geografskega vidika in med njimi odkriti vodilne in najpomembnejše, ki so s svojimi pojavnimi oblikami dajali poseben pečat pokrajiniotvornim dejavnikom v določenem obdobju. Tudi ta razdelek topografije nas spodbuja k zavzetejšemu delu na področju historične geografije. Čeprav je docela nemogoče rekonstruirati celotno podobo pokrajine za katero koli obdobje

v preteklosti, pa je vendarle koristno in potrebno spoznati vsaj tiste temeljne pokrajinotvorne sestavine, ki so dajale osrednji pečat in regionalno barvitost življenju in pokrajinski fiziognomiji in njunim spremljajočim pojavom in procesom.

Pri geografskem vrednotenju poglavja "Notranja struktura območja" pogrešamo kartografske ponazoritve prikazanih pojavov in njihovih razvojnih teženj. Prepričan sem, da je mogoče z ustreznim in nazornim kartografskim prikazom vsaj nekaterih obravnavanih pojavov ne le skrajšati opisni del besedila, in sicer ne na račun predložene vsebine, temveč ustvariti tako pri raziskovalcu kakor pozneje tudi pri bralcu - uporabniku bolj nazorno in prostorsko pregledno podobo obravnavanih pojavov. S kartografsko risbo je mogoče pregledno razgrniti tudi razlike vsaj v tistih temeljnih sestavinah, ki so neposredno vplivale na vsakdanje življenje katere koli socialne skupine.

V pregledu gospodarskega razvoja območja se nam ponujajo vse tiste tradicionalne kakor tudi nove oblike proizvodnih smeri, ki so bile nosilke in spreminjevalke celotnega socialnega, civilizacijskega in tehnološkega napredka v obravnavanih obdobjih. Ob tem poglavju se seznanimo z glavnimi nosilci proizvodnih sprememb, katerih učinki so neposredno odmevali med drugim tudi v spremenjenem ritmu delovnega procesa. Podoba je, da je s propadom avtarkije, ki je bila v večini predelov našega podeželja trdno zakoreninjena vse do zadnje vojne, ko jo je načela tudi v socialnih temeljih razjedati nagla, pa čeprav večinoma le ekstenzivna industrializacija, zgubljaajo nekdanje pestre oblike primarne kmetijske proizvodnje ves svoj pomen in mnogovrstnost. V teh bolj ali manj shematsko nakazanih razvojnih značilnostih posamičnih vej gospodarstva pa tudi geograf spoznava prenekatere pokrajinske razloge, ki so temeljili na sočasni in

najustreznejši izrabi vsega razpoložljivega proizvodnega potenciala.

Čeprav je predmetna oznaka gospodarske geografije med drugim prvenstveno usmerjena v predstavitev proizvodnih vej, pa je njen končni namen, da poišče in ovrednoti vplive posamičnih gospodarskih in drugih dejavnosti na spreminjajočo se podobo pokrajine. Ne samo globalne oznake gospodarstva in stopnja njegove razvitosti na območju občine, temveč še posebej ustrezni prikazi vsebine za izbrana (vzorčna) naselja nam nudijo in razkrivajo marsikatero krajevno posebnost. V teh drobnih krajevnih značilnostih, ki so ponavadi daleč od pokrajinskega povprečja, lahko spoznamo pomen in vlogo temeljnih geografskih prvin za proizvodno usmeritev in razvitost gospodarskega prostora. Kajti podatki za vzorčna naselja, ki so praviloma izbrana v različnih pokrajinskih območjih, s konkretnimi navedbami bogatijo mozaično pestrost gospodarskega (pa tudi vsakršnega drugega) ustroja obravnavanega predela.

V prikazu rasti števila prebivalstva in v spreminjanju njegove profesionalne in socialne strukture so zaobjeti tisti dejavniki, v katerih se kaže neposredna gospodarska in gravitacijska moč območja. V večini primerov je demografski razvoj orisan z najbolj splošnimi oznakami, kar navsezadnje najbrž povsem zadostuje namenom in potrebam etnološke topografije. Tudi na tem področju dajemo v geografiji bolj poudarjeno odkrivanje in poznavanje prostorskih razlik med posamičnimi predeli in naselji obravnavane regije v različnih obdobjih. Zdi se, da etnologijo prvenstveno zanimajo glavni oziroma temeljni poudarki v smereh prebivalstvenega razvoja, kar navsezadnje učinkuje na velikost posamičnih socialnih slojev ali skupin in te neposredno opredeljujejo slog vsakdanjega načina življenja.

Z osnovnimi razvojnimi težnjami in spremembami poklicne ali zaposlitvene sestave prebivalstva so vsaj posredno ovrednoteni učinki in vplivi industrializacije in deagrarizacije, ki neposredno vplivata na celotno prebivalstveno podobo. S shematskim orisom dobimo bežno podobo osnovnih procesov, ki z mnogoterimi in raznovrstnimi pojavnimi oblikami sooblikujejo pokrajinsko fiziognomijo. Podobna ugotovitev velja tudi za spremembe v socialni strukturi prebivalstva. Res je, da nam etnološka topografija razgrinja bolj ali manj pisano socialno podobo obravnavanega območja na ravni sodobnosti, ne dobimo pa v njej zadovoljive slike o številčni in siceršnji gospodarski moči posamičnih prebivalstvenih slojev in skupnosti. Kajti s številčnim obsegom populacije, ki sestavlja določeno socialno skupino, se ponavadi odmerjata njena moč in vpliv na preoblikovanje pokrajine kakor najbrž tudi na prevladujoče oblike vsakdanjega življenja. Pa vendarle, etnološka topografija nas vsaj pregledno opozori na posamezne socialne sloje, v katerih spoznavamo najrazličnejše učinke socialne in gospodarske razslojenosti bodisi podeželja bodisi pokrajine kot celote kakor tudi izbranih naselij. Takšna opozorila s konkretnimi navedbami podatkov so dragocena pri konkretnih usmeritvah (socialno) geografskih raziskav, ker nas vodijo k poznavanju tistih nepogrešljivih družbenih sestavin geografskega okolja, ki tehtno vplivajo na njegovo celotno preobrazbo.

Nekoliko nazornejšo in zadovoljivejšo podobo socialne in zaposlitvene strukture prebivalstva lahko dobimo s pozornejšo členitvijo tistih odstavkov v poglavju o notranji in gospodarski strukturi območja, ki so namenjena orisu infrastrukturnih dejavnosti in gospodarskih vej. Kajti vse oblike in načini človekovega dela niso prinašali v socialno in gospodarsko razslojeno družbo samo specifičnih oblik v način življenja, temveč so porajali svojstvene strukture v delih naselja in njihovem okolju kakor tudi v celotnem kmetijskem,

industrijskem ali urbanem prostoru. Prav zategadelj so orisi socialne in zaposlitvene sestave prebivalstva, kakršne prinaša slovenska etnološka topografija, pomembno napotilo pri zasnovah in usmeritvah tistih geografskih raziskav, ki preučujejo spremembe v pokrajini v posamehni časovni razdobjih.

Tudi za ta tri poglavja naj velja že prej zapisana ugotovitev, da bi postala njihova pestra vsebina še preglednejša in nazornejša, če bi jo upodobili z nekaterimi preprostimi grafičnimi ponazorili.

Nadalje nam etnološka topografija odstira tudi vpogled v u v a j a n j e n o v o s t i in njihovo uveljavljanje v vsakdanjih oblikah življenja. Tudi za geografijo so najrazličnejše inovacije in njihove uveljavitve, zlasti še na področju kmetijske proizvodnje, upravljanja kmečkih gospodarstev, v nekdanjem rokodelstvu in današnji obrti, stavbarstvu oziroma gradbeništvu, komunikacijskih sredstvih in drugod pomemben kazalec sprememb v odnosu do posameznih sestavin pokrajine. Podoba je, da se z obćim gospodarskim napredkom naglo uveljavljajo najrazličnejše novosti, ki z učinki razkrajajo obstojeće sestavine pokrajinotvornih dejavnikov kakor tudi spreminjajo razmerja med njimi. Uveljavitev kakršnih koli novosti je povezana tudi s prebivalstvenimi spremembami, z njihovimi socialnimi, zaposlitvenimi in z drugimi demografskimi značilnostmi.

Etnološka topografija nam ponuja širok pregled uveljavljanja in uveljavitve najrazličnejših novosti, in sicer v različnih oblikah vsakdanjega življenja. V tem inovacijskem procesu praviloma spoznavamo njegove glavne nosilce, ki pa jih spodbujajo in usmerjajo predvsem gospodarske okoliščine. Uveljavitev marsikaterih novosti, ki je postala sestavni del načina življenja, je našla ustrezen odmev v spremembah pok-

rajinske fiziognomije kakor tudi v njenih posameznih sestavinah. Ugotavljamo, da tudi na tem področju preučevanja, ki je pomembno, dragoceno in neobhodno potrebno za pravilno pojasnjevanje vsakršnih sprememb v pokrajini, sta si geografija in etnologija izredno blizu. Zbližujejo ju posamezni objekti (pojavi) preučevanja: Pri vpeljevanju novosti skuša geografija dognati njihovo razmerje z naravnim okoljem in sploh s pokrajino kot celote, medtem ko etnologija posveča prvenstveno pozornost poznavanju njihovega vpliva na slog vsakdanjega življenja v različnih socialnih slojih prebivalstva.

Vsako uvajanje, uveljavljanje in usmerjanje kakršnih koli novosti na različnih področjih dela in življenja pozvroča na drugi strani r a z k r o j obstoječe (tradicionalne) kulturne podobe pokrajine. Ker skuša etnologija v topografiji podati tudi podobo oziroma stopnjo ohranjenosti podedovanih oblik dela in življenja, odtenke njihovih sprememb oziroma prilagoditev sodobnemu gospodarskemu in socialnemu utripu. ponuja med drugim, tudi geografiji svoje izsledke s tega področja. V geografiji, v družbeni in socialni geografiji, je nešteto primerov, ko ugotavljamo vidno prepletanje najraznovrstnejših novosti s starimi in uveljavljenimi oblikami, ki pa se mnogokrat le s težavo umikajo različnim inovacijam. Trditi smemo, da so skoraj na vseh področjih družbene, socialne in zlasti še na ožjem področju gospodarske geografije v nenehnem spopadu inovacije s starimi načini dela in življenja. Podoba je, da uveljavitev novosti praviloma terja od njihovih nosilcev izredne materialne in druge napore, s katerimi je mogoče omajati in premagati obstoječo trdnost in marsikdaj tudi uravnoteženost med proizvodnimi silami in njihovimi sredstvi in s sestavinami naravnega okolja. Čim manjša je povezovalna trdnost med proizvodnimi oblikami in pokrajinotvornimi sestavinami, tem hitreje se uveljavljajo novosti, ki pa se morajo vselej

prilagoditi konkretnim krajevnim (pokrajinskim) razmeram, posebej še tedaj, ko želimo od njih naprednejših in naglih gospodarskih učinkov in sprememb, in sicer v tokovih, ki uravnavajo splošno življenjsko raven.

Etnološka topografija skuša na različnih področjih dela in življenja posamičnih skupnosti prikazati uveljavljene novosti, obenem pa tudi opozoriti na težave pri njihovem uresničevanju v praksi. Prikazuje pa tudi stopnjo ohranjenosti starih in uveljavljenih oblik dela in življenja. Na tem področju, ki je v naši stroki še malo raziskano, ima geografija široke možnosti potrditve svoje strokovne veljave in uresničitve svoje celovite predmetne oznake.

Skoraj v vseh pojavnih oblikah, ki so s svojimi vzročnimi in vzajemnimi procesi in dopolnitvami udeležene v spreminjanju pokrajinske fiziognomije, so razločno opazni številni ostanki preteklosti, kateri so bolj ali manj funkcionalno vključeni v sodobne tokove pokrajinskega razvoja. Mnoge pokrajinske prvine iz preteklosti pa sodijo predvsem med komponentne raziskave za historično geografijo (Vrišer, 1985 a, 80). V njih skušamo ujeti in zaznati utrip življenja v minulih časih, ko so prevladovale drugačne proizvodne in gospodarske zakonitosti. In na tem področju nam je lahko v veliko pomoč etnološka topografija, ki z razvidnostjo in razčlenjenostjo ohranjenih tradicionalnih kulturoloških prvin in dobrin pomaga rekonstruirati glavne nosilce in preoblikovalce nekdanje pokrajine in utripa njenega življenja. Vsi preostanki preteklosti v pokrajini pa niso nezanimivi samo zaradi fiziognomskih potez, temveč tudi zaradi njihovih notranjih struktur, ki so skladno ali nefunkcionalno vključene v današnjo geografsko - pokrajinsko resničnost (med drugimi prim. tudi: Ilešič 1964, 3; Bračič, 1965; Meze, 1982).

Sklep

"Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje" je sestavni del raziskovalnega načrta "Način življenja Slovencev 20. stoletja". Vsebinska zasnova temelji na prevrednotenju dosedanjih dosežkov in usmeritev etnoloških raziskav in na novi predmetni oznaki etnologije kot specializirane družbenozgodovinske znanstvene discipline (K r e m e n š e k , 1985, a, 122). Njen temeljni namen je ta, da prikaže način življenja ali, natančneje, zgodovino načina življenja slovenskega naroda. Način življenja pomeni razmerje vseh družbenih skupin, ki sestavljajo narod, "dodanih kulturnih prvin kakor tudi vplive, ki jih je imelo zadovno razmerje na življenje teh družbenih skupin (B a š , 1968, 274; 1978, 105-106). Torej, poznavanje načina življenja na ravni vsakdanjosti posameznih krajevnih, "poklicnih in drugih skupnosti in tipičnih posameznikov" je osnovno metodološko napotilo, ki usmerja današnja slovenska etnološka preučevanja (K r e m e n š e k , 1985 a, 103). Kajti način življenja "vseh družbenih skupin slovenskega etnosa v preteklosti in sedanjosti" na poseben način prikazuje nastajanje, obstoj in razkroj ter ponovno oblikovanje oziroma preoblikovanje življenjskega sloga posamičnih slojev prebivalstva. Poudarek je torej na preučevanju "vsakdanjega življenja, ki se kaže v vsakodnevem odnosu do obdajajočega kulturnega in naravnega sveta". Pri tem gre predvsem za vprašanje, "kako je neka kulturna sestavina uporabljena, kaj nam le-ta ali njih sklop mimo neposredne uporabnosti o uporabniku morda še pove" (K r e m e n š e k , 1985 a, 130). "V središču etnologovega zanimanja niso stvari, predmeti, pojmi, izdelki, temveč obravnavana skupina v svojem načinu življenja". Torej "človek kot pripadnik te ali one etnične skupine, te ali one profesionalne ali socialne skupine v njenem okviru (K r e m e n š e k , 1985 a, 134).

Na teh načelnih izhodiščih temelji metodologija etnološke topografije. Njen glavni namen je, da z različnih vidikov predstavi posamezne prvine kulturološkega značaja ter njihove nosilce in porabnike, pa seveda njihov vpliv in pomen na sočasne oblike življenja posameznih skupin. Z razvidom predmetov, izdelkov, pojmov in pojavov, z naznačitvijo njihovih sočasnih funkcij, s prikazom vseh temeljnih sprememb, ki so nastale v razmerjih med socialnimi skupinami in stvarmi okolja, ponuja etnološka topografija dragoceno in temeljno gradivo številnim sorodnim in mejnim strokam. Vsekakor moramo med njimi videti tudi geografijo. Etnološka topografija daje nešteto spodbud tudi družbeni oziroma socialni geografiji kakor tudi najrazličnejšim regionalnogeografskim raziskavam, ki v načinih življenja odkrivajo in spoznavajo osnovne povzročitelje in nosilce fiziognomskih sprememb v pokrajini. Kakor pomenijo etnologiji posamezni kulturološki pojavi bodisi materialnega bodisi duhovnega značaja samo medij za poznavanje in ugotavljanje načina življenja na ravni sodobnosti, tako so tudi v geografiji samo posredniki, ki pomagajo pojasniti nastanek, razvoj in namen posameznih pokrajinotvornih sestavin v okviru pokrajinske fiziognomije. Zato lahko trdimo, da imata geografija in etnologija precej skupnih pojavov, ki pa jih osvetljujeata vsaka zase s svojega zornega kota oziroma z vidika predmetne oznake svoje stroke.

L i t e r a t u r a

- Baš, A., 1968, O predmetu etnologije. (Teze za diskusijo.) Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta, 4 (XXXIX.), str. 273-277, Maribor.
- Baš, A., 1978, O "ljudstvu" in "ljudskem" v slovenski etnologiji. Pogledi na etnologijo, str. 67-115, Ljubljana.
- Bračič, V., 1965, Vinorodne Haloze. Ostanke preteklosti kot pomemben faktor današnjega agrarnogeografskega razvoja v luči treh katastrskih občin. Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta, 1, str. 115-138, Maribor.
- Fister, P., 1981, Nekaj misli ob prvih dveh zvezkih etnološke topografije. Obvestila štev. 2, maj 1981, str. 8-10, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1964, Preostanki preteklosti v pokrajini kot element resničnega geografskega okolja. Geografski vestnik, XXXVI., str. 3-12, Ljubljana.
- Ilešič, S., 1969, Položaj socialne geografije v sklopu geografske znanosti. Geografski vestnik, XLI., str. 81-91, Ljubljana.
- Kremenšek, S., 1976, Uvod. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, str. 1-52, Ljubljana.
- Kremenšek, S., Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. Pogledi na etnologijo, str. 9-65, Ljubljana.
- Kremenšek, S., 1985, Stanje in razvojne perspektive slovenske etnologije. Vprašanje znanosti. Stanje in razvoj družbenih znanosti na Slovenskem, str. 227-236, Ljubljana.
- Kremenšek, S., 1985 a, Način življenja - 1. Etnološki razgledi in dileme, str. 102 - 167. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 13, Ljubljana.
- Meze D., 1982, Nekaj o kmečki hiši hribovskih kmetij v Gornji Savinjski dolini. Celjski zbornik 1977 - 1981, str. 425-442, Celje.
- Ruppert, K., F. Schaffer, J. Maier, R. Paesler, 1981, Socialna geografija. Školska knjiga, Zagreb.
- Vrišer, I., 1985, Položaj, stremljenja in dosežki slovenske socialne geografije, Vprašanja znanosti. Stanje in razvoj družbenih znanosti na Slovenskem, str. 209-225, Ljubljana.
- Vrišer, I., 1985 a, Historična geografija: cilji, pomen in metode. Geografski vestnik, LVII, str. 73-82, Ljubljana.
- Vrišer, I., 1986, Geografija in etnologija. Tipk. 10 str., Ljubljana.
- Leksikoni Cankarjeve založbe, Družboslovje, Ljubljana 1979.

Vladimir Klemenčič⁺**PROBLEM NARODNOSTI IN NARODNIH MANJŠIN
V PROCESU URBANIZACIJE Z VIDIKA GEOGRAFIJE IN ETNOLOGIJE**

Prav gotovo sodi med temeljne naloge slovenske geografije in etnologije tudi proučevanje problemov slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah: Italiji, Avstriji in na Madžarskem, nič manj pa tudi problemov madžarske in italijanske narodnosti v Sloveniji. Ker narodne manjšine oziroma narodnosti posebej določeno tip pokrajine, ki ga skupaj z večinskimi narodi oblikujejo, morajo temeljiti geografska proučevanja na prostorskih aspektih, v razliko od etnologije, ki proučuje kulturo življenja manjšin ali narodnosti. Doslej nikjer nismo mogli zaslediti, kakšna je pri tem dejanska razmejitev med geografijo in etnologijo, odnosno kako delita ti dve stroki delo z drugimi znanstvenimi disciplinami, ki se prav tako ukvarjajo s problemi manjšin ali narodnosti. Delitev dela med posameznimi disciplinami je sicer nujna; vendar pa ne smemo pri tem preiti v drugo skrajnost, saj se pogosto odpirajo novonastali problemi na delovnih področjih, ki predstavljajo robna področja posameznih strok. Prav to pa terja vse večji poudarek na interdisciplinarno zasnovanem raziskovalnem delu. Geografi ugotavljamo, da se z družbeno-ekonomskimi procesi funkcija in s tem tudi podoba narodnostno mešanih ozemelj nenehno menja, hkrati pa se menja tudi odnos in položaj med narodnimi manjšinami in večinskimi narodi. Če hočemo opredeliti funkcijo geografije pri tem proučevanju, si moramo biti prej na jasnem, kakšne cilje si pri tem zastavljamo. Če hočemo v svoji raziskavi doseči zaželeno cilje, se moramo predhodno seznaniti s celotnim geografskim okoljem. To pomeni, da moramo opredeliti

---

⁺Dr., univ. prof. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

tiste fizične in družbenogeografske dejavnike in elemente prostora, ki vplivajo na eni strani na sam položaj in stanje narodnosti in manjšin, hkrati pa na tiste dejavnike narodne manjšine in narodnosti ali večinskih narodov, ki vplivajo na razvoj in spreminjanje geografskega okolja. Če hočemo dodobra razumeti položaj narodnosti ali manjšin v preteklosti, v sedanosti in v njihovem bodočem razvoju, moramo pri geografskem proučevanju temeljito spoznati politično-geografski položaj prostora, ki ga poseljujejo narodne manjšine ali narodnosti, tendence družbeno-ekonomskega razvoja in doseženo stopnjo gospodarskega razvoja. Prav ta proces družbeno-ekonomske preobrazbe in organizacije prostora, kamor sodi razvoj gospodarskih in uslužnostnih dejavnosti z družbenimi dejavnostmi, kot so izobraževanje, zdravstvo in opremljenost prostora s tehnično infrastrukturo, s cestami, plinovodi, elektrovodi ter s sredstvi javnega obveščanja, izdajanjem časopisja, RTV, nam je lahko osnova za merjenje enakopravnosti in perspektive obstoja narodne manjšine na narodnostno mešanem ozemlju. Pri vsem tem proučevanju položaja narodnih manjšin pa se moramo zavedati, da je vse bolj odločilno novo vzdušje glede odnosov do jezikovne in kulturne raznolikosti v Evropi in na sploh. To je seveda posledica novih družbeno-ekonomskih razmer, ki so zajele celotno Evropo, zlasti pa širše in ožje območje okoli Slovenije in slovenskega etničnega ozemlja. Hitra socialno-ekonomska preobrazba iz agrarne v urbano družbo terja nove odnose med sosednjimi državami, pa tudi med ostalimi državami Evrope, kar ima tudi za posledico oblikovanje novih odnosov med večinskimi narodi in manjšinami. Prav te novo nastale ekonomsko-družbene in s tem tudi politične razmere odpirajo geografiji nove naloge pri proučevanju narodnih manjšin. Te so povezane s poizkusi opredeljevanja nove prostorske funkcije narodnih manjšin. Višje razvita urbana družba ni več ekonomsko avtaristična, temveč eksistenčno odvisna od ekonomskih vezi s so-

sednjimi, pa tudi drugimi državami, s katerimi mora reševati svoje eksistenčne probleme z blagovno menjavo in z vsemi tistimi dejavniki, ki to menjavo usklajujejo, posredujejo in pospešujejo.

Metodologija etnološkega proučevanja načina življenja slovenskega prebivalstva nam geografom odpira nove aspekte, ki so zlasti pomembni za opredeljevanje odvisnosti funkcije in podobe kulturne pokrajine od načina življenja v različnih fazah urbanizacije in deagrarizacije.

Etnološka proučevanja načina življenja prebivalstva so v naj-novejšem razdobju še posebej pomembna pri proučevanju obmejnih območij ob odprti meji, kjer se prepleta v procesu družbene preobrazbe način življenja prebivalstva sicer iste narodnosti, toda med prebivalstvom, ki živi v pogojih dveh različnih družbenih sistemov. Narodne manjšine ali narodnosti in njihov poselitveni prostor postajajo nov dejavnik v odstranjevanju negativnih učinkov zaprtosti državnih meja kot ovire in postajajo prostor povezovanja preko katerega se pretakajo tokovi blagovnega in osebnega prometa, turizma in informacij med dvema sosednjima državama, pa tudi med državami širšega evropskega prostora. Različna intenzivnost povezovanja obmejnih območij dveh sosednjih držav, razlike v doseženi stopnji urbanizacije, v različnih prirodnih pogojih kraškega, alpskega, subpanonskega in submediteranskega sveta v procesu deagrarizacije in urbanizacije, odpira etnologiji pri proučevanju načina življenja prebivalstva široko področje dela, ki lahko postane, z dobro skupno načrtno zasnovanimi geografskimi raziskavami, zelo pomembno pri opredeljevanju novih problemov slovenskega narodnostnega vprašanja.

Ob vseh velikih spremembah družbeno-ekonomske narave lahko sledimo spreminjanju socialno-ekonomske strukture pripadni-

kov narodnosti in narodnih manjšin in kar je za geografijo posebej pomembno, spreminja se način rabe in lastništva prostora. Pri tem se pa tudi seveda menjajo načini življenja prebivalstva, kar vsekakor sodi v domeno etnoloških raziskav. Če hočemo geografi dodobra spoznati spremembe v pokrajini z vsemi vzroki in posledicami, lahko s pridom uporabimo teoretska in metodološka izhodišča socialne geografije, ki proučuje pojave družbenega razvoja v njihovi dinamiki, soodvisnosti in povezanosti "prebivalstvo-družba in prostor". Tak pristop nam omogoča ovrednotenje negativnih in pozitivnih učinkov družbeno-ekonomskih sprememb s prestrukturiranjem družbe iz agrarne v urbano z novimi načini izrabe prirodnih virov. Le v tem kontekstu povezanosti prostorskih sprememb s socialno ekonomskimi lahko ustrezno presojamemo položaj narodnih manjšin z vidika razvoja, sedanjosti in perspektive oziroma njihovega preživetja v nadaljnjem družbeno-ekonomskem razvoju. Ker družbeno-ekonomski razvoj urbane družbe pogojuje tudi stopnjevanje narodnostne pomešanosti, spremlja zgoraj omenjeni družbeno-ekonomski proces uveljavljanje civilizacije urbane družbe z novim načinom življenja, ki predstavlja novo široko polje za raziskovalno delo na področju etnologije. Dosedanja proučevanja s slovensko manjšino poseljenih območij v Italiji, Avstriji in na Madžarskem in območij, ki so v SR Sloveniji poseljena z avtohtonimi Italijani in Madžari, imajo v družbeno-ekonomskih razvojnih tendencah nekaj skupnih potez. Vsa so postala narodnostno mešana z močnim znižanjem deleža kmečkega prebivalstva. Pri Slovencih v Italiji in Italijanih v Sloveniji je z zelo majhnimi izjemami kmečko prebivalstvo izginilo. Le nekaj je še kmetov v delavsko-kmečkih gospodinjstvih, njihov delež pa je tako majhen, da lahko govorimo le še o populacijsko urbanizirani slovenski manjšini v Italiji in o italijanski narodnosti v Sloveniji. V Avstriji je proces populacijske deagrarizacije pri Slovencih nekoliko počasnejši, čeprav se je tudi tu delež

čistega kmečkega, od agrarnih dejavnosti odvisnega prebivalstva skrčil na minimum in vse analize kažejo, da ni večji od dobrih 10%. Večja je odvisnost od kmetijstva pri Slovencih v Radgonskem kotu na avstrijskem Štajerskem. Hitra deagrarizacija je zajela tudi Porabje in z Madžari poseljena območja v Prekmurju, kjer obstaja kmečko prebivalstvo le še v okviru polkmečkih gospodinjstev z velikim deležem ostarelega prebivalstva.

V svojem kratkem izvajanju o nalogah geografije oziroma etnologije pri proučevanju narodnosti oziroma narodnih manjšin sem namerno opozoril, da so se v zelo kratkem času spremenili, struktura prebivalstva, gospodarstvo in izraba zemlje, s tem pa tudi način življenja prebivalstva. Tako slovenski geografi, kot etnologi, učinkom teh procesov nismo posvečali dovolj pozornosti, čeprav ob tem odмира bogata dediščina materialne in duhovne kulture in čeprav se pred našimi očmi spreminja kulturna pokrajina. Za slovenske geografe in etnologe, pa tudi za vse druge družbene in humanistične vede, bi moralo biti eno od pomembnih vprašanj asimilacija narodnih manjšin oziroma narodnosti na narodnostno mešanih ozemljih. Mnogo bolje bi se morali posvetiti razvijanju teoretičnih in metodoloških aspektov proučevanj nasilnih oblik asimilacije na prehodu iz agrarne v urbano družbo, v pogojih že urbanizirane družbe, na urbaniziranem podeželju in še posebej glede na novo nastale odnose in soodvisnosti med mestom, obmestjem in širšim podeželjem.

Prve raziskave v tej smeri so že tudi pokazale, da o naravni asimilaciji sploh ne more biti govora, pač pa le o zlorabi instrumentov civilizacije urbane družbe, s katerimi na narodnostno mešanih ozemljih, s stopnjevanjem razvoja urbane družbe, niso upoštevane pravice narodne manjšine po razvoju njihovega jezika in kulture. Ker jezik in kultura nista upošte-

vanaustrezno značilnostim družbenih odnosov, ki jih pogotjujejo potrebe višje razvite tehnologije z novo organizacijo prostora, je to tisto, kar zaradi slabega poznavanja ali pa zlonamernega tolmačenja pogosto vodi k raznarodovanju z nasilnimi oblikami asimilacije.

Dobro zasnovana utemeljitev te zadnje trditve bo zahtevala (interdisciplinarne in mednarodne) temeljne raziskave geografov in etnologov. Če želimo biti uspešni, bodo morali pri tem sodelovati tudi raziskovalci raziskovalnih institucij narodnih manjšin. Če bi se v Sloveniji tako lotili tega problema, bi prav gotovo lahko dosegli take rezultate, ki bi lahko predstavljali doprinos k snovanju koncepta zaščite narodnih manjšin in malih narodov v pogojih planiranja razvoja "civilizacije urbane družbe". S tem bi tudi lahko prispevali k oblikovanju take civilizacije urbane družbe, ki bi zavarovala s trdim delom dolga stoletja nastajajočo kulturno dediščino malih narodov.

L i e r a t u r a

- V. Klemenčič, 1960, Pretres avstrijskega popisa prebivalstva leta 1951, z ozirom na jezikovno strukturo prebivalstva na Koroškem, Razprave in gradiva, Ljubljana, 101-170.
- V. Klemenčič, 1972, Il confine aperto fra Italia e Jugoslavia e il ruolo delle minoranze, Minoranze a confronto, Udine, 19-31. Soavtor: Giorgio Valussi.
- V. Klemenčič, 1974, Problemi economicosoziali delle minoranze. Relazioni di base. Conferenza internazionale sulle minoranze. Trieste. Soavtorji: Aleš Lokar, Raimondo Strassoldo.
- V. Klemenčič, 1974, Gli appartamenti alla nazionalita Italiana della R.T.S. di Slovenia nei censimenti della popolazione del

- 1961 del 1971. Atti. IV. incontro geografico Italo-Sloveno 1., Udine, 119-140.
- V. Klemenčič, 1975, Italijansko prebivalstvo na narodnostno mešanem ozemlju na Koprskem v Sloveniji. Slovenci v Italiji, Ljubljana, 304-311.
- V. Klemenčič, 1975, Slovenska in italijanska narodna manjšina v luči urbanizacije in odprte jugoslovansko italijanske državne meje, Slovenci v Italiji, Ljubljana, 505-515.
- V. Klemenčič, 1976, The open border and border regions as new regional-geographic phenomenon. Regional geography = Geographie regionale = Regional'naja geografija, Moskva, 146-149.
- V. Klemenčič, 1976, Ketnylvüseg a Szloven Szocialista Köztársaságban. A szovenek es magyarok altai lakott, nemetisegileg vegies tereuleteken. Nemetskazi neprajzi nemzetisekutabo konferencia, Bekescaba, 195-211. Soavtor: F.Hajoš.
- V. Klemenčič, 1976, Kritika uradnih avstrijskih popisov prebivalstva v letih 1951, 1961 in 1971 glede na slovensko manjšino in slovenščino kot občevalni jezik, Razprave in gradivo, Ljubljana, 101-121.
- V. Klemenčič, 1977, Manipulacije s statističnimi podatki v škodo manjšin v Avstriji. Problem manjšin v jugoslovansko avstrijskih odnosih. Medunarodna politika, Beograd, 117-133.
- V. Klemenčič, 1978, Grenzregionen und nationale Minderheiten. Geographica Slovenica 8, Ljubljana, 7-20.
- V. Klemenčič, 1979, Considerazioni per la valutazione dei problemi socio-economici et ambientali degli Sloveni in Italia. Atti del Simposio sui problemi socioekonomici e ambientali degli Sloveni in Italia, Vol. 1. Trieste, 5-21. Soavtor: Karel Šiškovič.

- V. Klemenčič, 1974, Urbanizzazione spaziale e minoranze etniche nel Centro Europa. Conferenza internazionale sulle minoranze, 10-14 luglio 1974, 59-69.
- V. Klemenčič, 1981, Die Kulturlandschaft im nordwestlichen Grenzgebietes Jugoslawiens (SR Slowenia). Regio Basiliensis XXII, 2-3, 217-231.
- V. Klemenčič, 1984, Geographische Probleme der Grenzräume Sloweniens, Österreich in Geschichte und Literatur mit Geographie, Wien, 387-400.
- V. Klemenčič, Die Probleme der Minderheiten in Kärnten (predavanje na znanstvenem kolokviju Geografskega inštituta dunajske univerze, dec. 1984).
- V. Klemenčič, Avstrijski popis prebivalstva 1981 in Koroški Slovenci (referat na slovenskih kulturnih dnevih, 1985, pripravljeno za tisk v Slovenskem Vestniku).
- V. Klemenčič, Koroški Slovenci danes (predavanje na posvetovanju za Gašperjevo literarno značko, feb. 1986).
- V. Klemenčič - M.Klemenčič, 1984, Položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem v luči historičnih in socialnogeografskih procesov. Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Ljubljana, 95-111.
- Hanns Haas - Karl Sguhlpfarrer, 1977, Österreich und seine Slowenen, Wien.
- Raumplanungsgespräch Südkärnten, Wien, 1977.
- Ludwig Flaschberger - Albert F. Reiterer, 1980, Der tägliche Abwehrkämpfe. Wien.
- Thomas M. Barker, 1984, The Slovene Minority of Carinthia, N.Y.
- Ernst Steinicke, 1984, Das Kanaltal (Sozialgeographie einer alpinen Minderheitsregion), Innsbruck.

Ralf Unkart - Gerold Glantschnig - Alfred Ogris, 1984, Zur Lage der Slowenen in Kärnten, Klagenfurt.

Albert F. Reiterer: Doktor und Bauer, Die Sozialstruktur der slowenischen Minderheit in Kärnten, v tisku založbe Drava.

Zmago Šmitek⁺

**GEOGRAFSKI DETERMINIZEM
IN RAZISKOVANJE NEEVROPSKIH KULTUR**

1. Osnovno vprašanje, ki povezuje obe stroki, etnologijo in geografijo, je odnos človeka do naravnega okolja v pasivni in aktivni obliki (kot prilagajanje naravnim razmeram ali njihovo preoblikovanje)¹. Čeprav je težko potegniti ostro ločnico med prilagajanjem geografskim razmeram in bolj ali manj zavestnim in opaznim poseganjem vanje, se bom skušal omejiti predvsem na problematiko kulturne adaptacije, ki jo označujem tudi z izrazom geografski ali ekološki determinizem.
- 1.1. Ugotovitve o vplivih naravnega okolja na posamična ljudstva (v rasnem in kulturnem pogledu) se pojavljajo že v antičnih grških in rimskih ter srednjeveških arabskih in evropskih spisih. V obliki znanstvenih teorij in hipotez pa jim v evropskih okvirih lahko sledimo od 18. stoletja, torej od obdobja izoblikovanja posameznih znanstvenih disciplin, čeprav je tudi razsvetljenstvo črpalo iz starejših virov. Tako se je npr. Montesquieujev "Duh zakonov" (L'esprit des Lois, 1748) deloma zgledoval tudi po nekaterih starejših delih iz 16., 17. in 18. stoletja. Montesquieujeva dokazovanja, da je človek biološko in psihološko odvisen od podnebja, v katerem živi, je argumentirano zavrnil že sodobnik Voltaire, vendar s tem polemika ni bila končana.

O geografskem determinizmu so razmišljali in razpravljali tudi slovenski razsvetljenci in imeli o tem različne,

---

⁺Dr. univ. doc., Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

celo povsem nasprotno nazore. Tako je npr. Linhart razumel razvoj kultur kot pozitiven odmik od narave in prehajanje v duhovno sfero.² Po Jakobu Štelinu pa je (podobno kakor pri Rousseauju) takšen razvoj imel tudi negativne posledice - moralno in etično nazadovanje.³ Kulturni napredek naj bi bil odvisen od bolj ali manj ugodnih geografskih (zlasti podnebnih) razmer.

- 1.2. Z vplivi naravnega okolja so Rousseau, Montesquieu in drugi razsvetljenski avtorji (pri nas Martin Kuralt konec 18. stol. in Franc Samuel Karpe v začetku 19. stol) razlagali tudi fizične in psihične (nelle kulturne) razlike med ljudstvi. Ideja o rasni neenakosti se je nato do srede 19. stoletja postopno osvobodila povezanosti z geografskim determinizmom in se v drugi polovici 19. stoletja pojavila kot nekakšna alternativa miljejske teorije, saj je nasproti vplivom geografskega in družbenega okolja postavila dedni element. K temu je prispevala tudi Darwinova razvojna teorija, ki je boj za obstanek pojasnjevala kot tekmovanje med posamezniki, ljudstvi in rasami, v katerem šibkejši zaostanejo in propadejo.

Tako lahko tudi slovenske avtorje 19. stoletja, ki so pisali o razvoju neevropskih kultur, uvrstimo bodisi med zastopnike rasnega ali pa geografskega determinizma, pri nekaterih pa je opazno prepletanje obeh izhodišč.

Mnenja naših avtorjev o prevladujočem ali odločilnem vplivu narave na izoblikovanje kultur so temeljila na ugotovitvah, da je bilo človeštvo v zgodnjih fazah kulturnega razvoja v celoti odvisno od naravnega okolja. Najugodnejše razmere naj bi bile v tropskem pasu, kjer naj bi bila tudi zibelka človeštva. Naravne razmere naj bi v rodovitnih tropskih deželah sprva pospeševale kulturni

napredek, pozneje pa ga vedno bolj ovirale, kar naj bi pripeljalo do kulturne stagnacije ali celo do nazadovanja. Zato je moralo priti do človekovega preraščanja narave. Osamosvajanje kulture od vplivov okolja naj bi se začelo v zmernem podnebnem pasu, s čimer naj bi kulturno prvenstvo prevzela Evropa in ga ohranila vse do sodobnega časa.

Različni pogledi na geografsko določenost kultur so se kazali tudi v miselnih tokovih difuzionizma in kulturnega materializma, ki pa so bili pri nas v 19. stoletju manj prisotni.

1.3. Misel, da so kulture v neustreznih naravnih razmerah (ali pa v primerih neuspelega distanciranja od narave) stagnirale ali nazadovale, odkrijemo že pri mislecih razsvetljenstva. Idejo o kulturni degeneraciji kot posledici surovega naravnega okolja in božje volje so v 19. stoletju pri nas razglašali tudi nekateri katoliški avtorji in se pri tem sklicevali na sveto pismo.⁴ Le tako je bilo mogoče povezati dogmo o enotnem izviru človeštva (stvarjenje) z rasno in kulturno raznovrstnostjo.

1.4. Našteta dejstva nas pripeljejo do zaključka, da se je močan vpliv razsvetljenskega pojmovanja geografskega determinizma pri nas kazal v celotnem 19. stoletju, zlasti pri razpravljanju o kulturnem razvoju v neevropskih deželah. Na tem področju romantika ni prispevala skoraj ničesar novega. Obnovila je le že znano Rousseaujevo tezo o vrnitvi k idealizirani naravi in harmoničnem življenju v skladu z naravnim okoljem. Tako je npr. Simon Šubic zapisal, da je "podlaga telesni sreči... povsod le tisto in takšno življenje, kakršno dopušča podnebje, kjer kdo živi."⁵ V spisih s področja slovenske regio-

nalne etnologije in t.im. domoznanstva, ideje geografskega determinizma niso bile - vsaj po doslej zbranih podatkih - tako eksplicitno predstavljene.

2. V tem kontekstu je mogoče bolje razumeti tudi začetke diferenciacije obeh strok, etnologije in geografije, ki sta bili v času razsvetljenstva skupaj z zgodovino sestavni del državoznanstva. Razsvetljenska tradicija državoznanstvih ved je prevladovala še v prvi polovici 19. stoletja, kar se je kazalo tudi v njihovem neprepričljivem in neobveznem razmejevanju. V Evropi so se v prvi polovici 19. stoletja z interdisciplinarnim področjem geografije, zgodovine in etnologije ukvarjali C. Ritter, J.G. Kohl, F. Kapp in drugi. Dobršen del te problematike so uvrščali v "občo primerjalno geografijo".⁶

V drugi polovici 19. stoletja se je povečal vpliv naravoslovnih znanosti. Adolf Bastian je mednje štel tudi etnologijo (tudi sam je med drugim študiral naravoslovje). Naloga etnologije naj bi bila pojasniti organske zakone kulturne rasti zlasti pri "naravnih ljudstvih".⁷

Pojav T.i. ljudskih misli (Völkergedanken) je pripisoval geografskemu okolju, predvsem podnebjju. Zato je etnologom priporočal, naj do podrobnosti preučujejo tudi meteorološke razmere.⁸

Pri nas so se takšne tendence kazale zlasti v poljudnoznanstvenih prispevkih v dnevnem in revijalnem tisku. Tesno povezavo z etnologijo in geografijo opazimo tudi v pregledih obče zgodovine Matije Vertovca, Janeza Jesenka in Josipa Stareta. Po drugi strani pa so bili šolski učbeniki geografije prilagojeni programu pouka zgodovine.⁹

Janez Jesenko je npr. leta 1865 v "Zemljepisni začetnici za gimnazije in realke" ločil t.i. prirodni zemljepis (fizično geografijo) od državnega, ki je bil blizu današnji etnologiji in je obravnaval "ljudi v družbah, t.j. narode in države".¹⁰ V razdelek o državnem zemljepisu je Jesenko vključil rodbino, rod, narod ali ljudstvo; delitev na nomadska in stalno naseljena ljudstva, na lovce, ribiče, nomadske živinorejce in stalno naseljene poljedelce, ki se ukvarjajo tudi z obrtmi in trgovino.¹¹ Omenil je tudi, da "nekateri zemljepisci narode po posestvu ločijo", in sicer narode brez lastnine (lovci, ribiči) in narode z lastnino (živinorejci, poljedelci). Zadržal se je tudi pri različnih oblikah državne ureditve (samovlada, republika idr.) in pri vprašanju nastanka državne oblasti in prava. Naposled je opisal še glavne verske sisteme (monoteizem, politeizem) in naštel najpomembnejše svetovne religije ter orisal jezikovno delitev človeštva (pregibni, nepregibni, enozložni in pripenjalni jeziki ter živi in mrtvi jeziki).

V "Občnem zemljepisu" (1873) je Jesenko državoznanski zemljepis imenoval tudi "politični". Označil ga je kot nauk o "ljudstvih in družbah, t.j. o narodih in državah, kako so narodi zemljo med seboj razdelili in se izobrazili".¹² Poznal je že tudi "etnografijo", katere predmet pa naj bi bil po njegovem mnenju "popis ljudi po njih sorodnosti in razdelitvi po zemlji", in naj bi sodila v okvir prirodoznanskega zemljepisa. Ta definicija ni obsegala le rasne, marveč tudi kulturno problematiko svetovnega prebivalstva, saj je bila za Jesenka "antropologija - človekoznanstvo, le imeniten del etnografije".¹³

Jesenkovo uvrščanje etnologije ("etnografije") v prirodoznanski zemljepis potrjuje tudi poglavje o človeških ra-

sah v omenjeni "Zemljepisni začetnici". Tam našteva kavkaško, mongolsko, etiopsko, malajsko in ameriško raso, ki so jim "lastnosti krajev in podnebja posebna znamenja vtisnile."¹⁴ Zato teh ras ne vključuje v razdelek o državnoznanskem ali političnem zemljepisu.

2.1. S stališča geografskega determinizma in razmerja med strokami je zanimiva tudi primerjava Jesenkovih geografskih učbenikov z njegovo "Občno zgodovino" (1871), v kateri se kaže tesno in večkrat nejasno prepletanje geografije, zgodovine in etnologije. Tako je Jesenko že na prvi strani omenjenega dela opredelil predmet "zgodovinskega zemljepisa" na način, ki bi mu prisluhnili tudi etnologi: "Narodi so v preteklih vekih površje zemlje mnogolično spremenili, državne meje premaknili, ... preseljevali so se celo v tuje dežele ter ustanavljali nova stanovanlišča". Vendar se pri podrobnejšem pregledu pokaže, da je k "občnim narodopisnim opombam" v tem delu spet uvrstil le opis človeških ras.

2.2. Povezanost etnologije, geografije in zgodovine na področju neevropskih kultur je bila konec 19. stoletja vidna tudi v strokovni dejavnosti Josipa Stareta ("Kitajci in japonci", 1893), Ivana Vrhovca ("Avstralija in njeni otoki", 1899) in pri vrsti drugih avtorjev, ki so pisali bolj ali manj poljudno. Mohorjeva družba je že konec 80. let uvrstila v svoj program izdajanje obsežnejših poljudnih etnološko-geografskih del o neevropskem svetu. V tem času pa je tudi "narodopisje", narodoznanstvo" ali "etnografija" že dobila svoje ostrejšje strokovne obrise.¹⁵

3. S Friedrichom Ratzlom in njegovim delom "Anthropogeographie, Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte" (Stuttgart 1882-91) zaznamujemo začetek antro-

pogeografije, znanosti, ki najtesneje povezuje etnologijo in geografijo. Tudi Ratzel je bil po osnovni izobrazbi naravoslovec, v omenjenem delu pa je posvetil pozornost zlasti migracijski teoriji in geografski razprostranjenosti etničnih skupin in posamičnih kulturnih sestavin. Takšno zanimanje je pri njem vsaj delno raslo iz politične geografije, kar je nakazal že v svojem zgodnjem delu *"Politische Geographie oder die Geographie der Staaten, des Verkehrs und des Krieges"* (München 1877). Pod Ratzlovim vplivom je Leo Frobenius razvil teorijo kulturnih krogov, ki so jo spopolnili Fritz Gräbner, Bernhard Ankermann in zastopniki dunajske kulturnozgodovinske šole.

V času med obema svetovnima vojnama je pri nas o teoriji kulturnih krogov in kulturnozgodovinski šoli največ pisal dr. Lambert Ehrlich, profesor primerjalnega veroslovja in apologetike na teološki fakulteti v Ljubljani. Poudaril je, da skuša kulturnozgodovinska šola najprej določiti geografski obseg posameznih kulturnih tipov: "Kakor pri geologiji ali klimatologiji ali lingvistiki, je treba fiksirati etnološki zemljevid; to se pravi: ugotoviti "izokulture" enake kulture; etnologi so namreč pri svojih raziskovanjih opazili, da se ponavljajo širom sveta tipične skupine kulturnih elementov: imenovali so jih kulturne tipe ali komplekse... Geografsko ozemlje, na katerem se nahaja isti kulturni tip, imenujejo "kulturni krog"¹⁶ Ehrlich je tudi sam uporabil metodo kulturnih krogov (v svoji natisnjeni disertaciji *"Origin of Australian Beliefs"*, Mödling 1922, in v več razpravah) za razlago verskih predstav avstralskih domačinov.

Tudi o geografski določenosti kultur je imel Ehrlich podobno mnenje kakor drugi znanstveniki kulturnozgodovinske šole. Priznal je veliko vlogo naravnega okolja pri

oblikovanju kultur in zapisal: "Če se ne da ves kulturni razvoj obrazložiti iz geografskih prilik, se ne more tajiti, da so te bistveno vplivale na kulturni razvoj človeštva."¹⁷ Vendar po Ehrlichu naravni vplivi na splošno ne učinkujejo na kulture mehanično, marveč se filtrirajo skozi svobodno voljo, intuicijo in iniciativno posameznikov in ljudstev. Čeprav so naravni vplivi izredno pomembni, pa nikakor niso edini in je poleg njih treba upoštevati tudi:

1. iznajdbe genijev in iniciative posameznih izrednih osebnosti,
2. selitve, stike, kombinacije raznih kultur,
3. individualnost, naturel, značaj raznih narodov,
4. moralne, etične faktorje (predvsem verska naziranja).¹⁸

Ehrlichova kritika absolutiziranja geografskih vplivov na kulture je bila vsekakor ustrezna; le v njegovi omembi "individualnosti posameznih narodov" (drugod uporablja tudi izraz "narodni genij") opazimo primer rasizma. Vsekakor pa je bil širši od npr. Henrika Tüme, ki je zatrjeval, da "različnost plemen ni nič drugega nego odsev različnih vtisov prirode, ki nas obdaja" in da je "mogoče, da se ti tipi potom prenašanja, podedovanja med seboj križajo, stopnjujejo in razmnožujejo v neskončnost."¹⁹ Tuma se v tem pogledu ni kaj dosti razločeval od drugega našega avtorja, dr. Jánka Pajka, ki je v disertaciji "*Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen*" (objavljeno v izvestjih II. nemške gimnazije v Brnu 1886-87) razvil teorijo človeškega posnemanja narave.²⁰ Kakor je Pajk videl gibalo kulturnega razvoja v nagonih po samoohranitvi in nadaljevanju rodu, po spolnjenju in po solidarnosti s sočlovekom, tako je Tuma človekov boj z naravo (v primerih človekove ogroženosti) pripisoval nagonoma po hrani in po moči.²¹

- 3.1. Zaradi specifične usmeritve kulturnozgodovinske šole je bil Ehrlich blizu geografski stroki. Zato je tudi prvi (in dolgo časa edini) od naših avtorjev, ki je razčlenil razmerje med (fizično) geografijo in etnologijo v posebni razpravi, objavljeni v Geografskem vestniku 1925. Fizična geografija po Ehrlichu "kot veda o prostorih osvetljuje kvantitativne pogoje za razvoj človeške kulture", poleg ploščinskih razsežnosti pa vplivajo na kulturno podobo tudi "morfologija zemeljske površine" in "vegetacijski pogoji in klimatske prilike".²²

Pisal je tudi o etnološkem pomenu tistih območij, ki so bila v zgodovini preseljevanj zaradi posebne geografske lege prehodna (npr. Čukotski polotok, Srednja Amerika, polotok York v Avstraliji). Ti "mostovi" naj bi na sorazmerno majhni površini ohranili pomembne dokaze o etničnih skupinah in kulturah, ki so se širile z ene celine na drugo.²³

Antropogeografijo je Ehrlich štel poleg fizične antropologije za sorodno vedo etnologiji. Delovno področje antropogeografije naj bi bilo "vpliv narave, podnebja, flore, favne itd. na razvoj človeške kulture."²⁴

- 3.2. Vprašanje geografskega ali ekološkega determinizma je eno od ključnih vprašanj razmerja etnologija-geografija. Iz pričujočega pregleda je razvidno, da so bili pri nas in v svetu došednji etnološko - geografski stiki plodni, čeprav so bili pogledi posamičnih avtorjev na razmerje obeh strok različni ali celo nasprotujoči. Takšno srečevanje, primerjanje in preverjanje je pripeljalo raziskovalce obeh strok do globljih spoznanj. V sodobnem času je docela prevladalo mišljenje, da vezi med človekom in obdajajočo naravo niso določene le s fizičnim

in biološkimi, temveč tudi s kulturnimi in družbenimi ustroji. Odnos do okolja je zato lahko od ene družbene skupine do druge zelo različen. Po drugi strani pa je isto življenjsko okolje pomembna integrativna sestavina družbe in povezuje različne skupine prebivalcev.

O p o m b e

- ¹ Angleški in ameriški antropologi uporabljajo za označitev te problematike izraz "kulturna ekologija" (prim. Cultural Ecology, v: David E. Hunter, Phillip Whitten (ed.), 197, Encyclopedia of Anthropology, New York etc, 98-99.
- ² Anton Linhart, 1981, Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije 1-2, Ljubljana (poglavje Vednosti o naravnih rečeh).
- ³ Ivan Urbančič, 1971, Poglavitne ideje slovenskih filozofov med sholastiko in neosholastiko, Filozofska knjižnica zv. 10, Ljubljana, 55-56.
- ⁴ Prim. Zmago Šmitek, Slovenski pogledi 18. in 19. stoletja na kulturni razvoj človeštva (tekst oddan za Traditiones 15).
- ⁵ Simon Šubic, 1893, Pogubni malik sveta, Ljubljanski Zvon, 80.
- ⁶ C. Ritter, 1817-18, Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen oder eine allgemeine vergleichende Geographie 1-2, Berlin; J.G. Kohl, Der Verkehr und die Ansiedlungen der Menschheit in ihrer Abhängigkeit von der Gestaltung der Erdoberfläche, Leipzig 1841; F. Kapp, 1845, Philosophische oder Vergleichende allgemeine Erdkunde als Wissenschaftliche Darstellung der Erdverhältnisse und des Menschenlebens nach ihrem inneren Zusammenhänge 1-2, Braunschweig.

- 7 Slavko Kremenšek, 1973, Obča etnologija, Ljubljana, 40-43.
- 8 Prim. W.Schmidt - W. Koppers, 1924, Der Mensch aller Zeiten, Gesellschaft und Wirtschaft der Völker, Regensburg, 53.
- 9 Zmago Šmitek, 1986, Klic daljnih svetov, Ljubljana, 244-248.
- 10 Janez Jesenko, 1865, Zemljepisna začetnica za gimnazije in realke, Gorica, 10-11.
- 11 Ibid., str. 60-62.
- 12 Janez Jesenko, 1873, Občni zemljepis, Ljubljana, 1.
- 13 Ibid., str. 1-2.
- 14 Janez Jesenko, Zemljepisna začetnica..., 59-60.
- 15 Glej npr. Fr(ančišek) L(ampe), 1889, Vede v sedanjem času, Dom in svet, 21.
- 16 L(ambert) E(hrlich), 1929, Razvoj etnologije in njene metode v zadnjih desetletjih, Etnolog. 120.
- 17 Lambert Ehrlich, 1925, Geografija in etnologija, Geografski vestnik, 24.
- 18 Lambert Ehrlich, Razvoj etnologije..., 123.
- 19 Henrik Tuma, 1911, Sociologija, Naši zapiski, 21.
- 20 Ivan Urbančič, op. cit., 253.
- 21 Ibid., s. 72-275; Henrik Tuma, op. cit., 23.
- 22 Lambert Ehrlich, 1925, Geografija in Etnologija, Geografski vestnik, str. 24-28.
- 23 Ibid., s. 25.
- 24 Lambert Ehrlich, Razvoj etnologije..., s. 115.

Mirko Pak⁺

URBANA GEOGRAFIJA IN ETNOLOGIJA

Z mestom in mestnim prostorom v celoti se poleg številnih ved intenzivno ukvarjata tudi geografija in etnologija. Medtem ko urbana geografija proučuje nastanek, položaj, obstoj, funkcije in fiziognomijo mest in mestnih naselij ter urbanizacije, je v ospredju etnološkega proučevanja način življenja in kulture, ali kot pravi Slavko Kremenšek, problematika življenjskega stila v mestu. (Kremenšek, 1980)

Tako predvojna kot tudi starejša poveljna geografska proučevanja mest in mestnih naselij so podobno kot pri vseh vejah geografije, ne glede na svoj analitski značaj, temeljila na proučevalnih metodah sintetskega značaja, podobnih onim v regionalni geografiji. To velja še posebej za proučevanje položaja, nastanka, razvoja mest in mestnih funkcij, kot jih je številne uresničil že Anton Melik v svoji obči in štirih regionalno geografskih orisih Slovenije, ter v obsežni študiji Rast naših mest v novi dobi. (Melik, 1964) Sem kaže šteti še številne druge avtorje podobnih študij, zlasti pa študije o takratni prebivalstveni problematiki mest, med katerimi izstopa Vrišerjeva o razvoju prebivalstva na območju Ljubljane. (Vrišer, 1965)

Novejše geografsko raziskovanje mestnega prostora je ob že začrtanih vsebinskih sklopih poseglo zlasti še na področje mestne zgradbe in njegovega ustroja, v odnose med mestom in okolico, zlasti na populacijsko zgradbene vidike, primarno in sekundarno urbanizacijo ali takozvano suburbanizacijo ter na nasel-

---

⁺ Dr., izr. univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12.

binsko omrežje. Rezultati proučevanja slednjega so dosegli tudi pomembno uporabnost. (Kokole, 1968, Vrišer, 1974) Večina novjših raziskovanj pa obravnava le nekatere elemente mestnega prostora. To še posebej velja za makroštudije, ki so večinoma ali v celoti usmerjene le v obravnavo najnovejšega stanja. Vse manj je v teh geografskih študijah prisotna geneza v smislu osvetljevanja in vzročnega povezovanja današnjega stanja kot produkta razvojnih elementov. Da je genetski pristop neobhoden tudi v poleogeografskih študijah kaže več primerov, še zlasti "Mala mesta v Sloveniji". (Vrišer, 1974) Vse manj pa je tudi celostnih kompleksnih študij ali takozvanih mestnih monografij. med njimi je doktorska disertacija o rudarskih mestih (Vrišer, 1963), podobno kot naloge za proučevanje mest (Vrišer, 1963) tudi zelo ustrezen metodološki primer. Na žalost večjih odmevov v smislu modernizacije in intenzifikacije tovrstnih proučevanj tudi ti dve deli nista imeli. Te in še nekatere novejša študije so jasno pokazale nesmiselnost vztrajanja pri metodologiji predvojnih in prvih povojnih proučevanj, ki za kompleksne prikaze naših mest več ne zadošča. Podobno so pokazali referati in razprave na obeh jugoslovanskih simpozijih o urbani geografiji 1970. in 1979. leta

V naši geografiji je v zadnjih dvajsetih letih vedno več tudi socialne urbane geografije, ki proučuje socio-ekonomske elemente razvoja in zgradbe ter funkcijske sestave mestnega prostora, v kar se vključujejo številni ekonomski elementi opredeljevanja ustroja mestnega prostora. (Pak, 1967, Pak, 1973) Za Ljubljano imamo še posebej zanimivo študijo o omejitvi njenega poslovnega središča, ki je ena redkih tudi izven naših meja (Genorio, 1978) Druge študije so bolj parcialne, toda nič manj pomembne in hkrati tudi praktično uporabne. Vendar pravih ekonomskih urbanih študij skoraj ni, povpraševanje ali potreba po njih pa je velika. Značilnost števil-

nih proučevanj je tudi raznolikost pristopov, metodologije, prirejene posebnim tematskim področjem. Raznolikost metodoloških in tehničnih pristopov je tolikšna, da omogoča raznovrstne raziskovalne posege.

Pregled nekaterih etnoloških študij Ljubljane pa kaže predvsem na genetično strukturalno naravnost teh raziskovanj. (Kremenšek, 1970; Kremenšek, 1970; Ravnik, 1981; Kremenšek, 1984) Pri tem je v ospredju trojna problematika: zgradbena geneza, socialno ekonomska analiza in način življenja. Kremenšek pravi, da ni več poudarek na rečeh, temveč na odnosu med ljudmi in stvarmi. (Kremenšek, 1980) Pri tem teži za odkrivanjem vzročnosti, oziroma soodvisnosti med temi tremi elementi v smislu medsebojne povezanosti kulturnih pojavov v življenju vseh relativno sorodnih socialnih in etničnih skupin ter njihovega življenjskega stila. Če pa dodamo k temu še to, da etnološka proučevanja govorijo tudi o večini demografskih elementov od rasti prebivalstva do migracij in nekatere od teh tudi podrobneje opredeljujejo predvsem seveda razvojno, s tem v zvezi pa tudi preobrazbene elemente mestnega prostora ter njihov odnos do urbanizacije in se pri tem poslužujejo seveda tudi geografske literature, je bližina geografskih in etnoloških proučevanj toliko bolj jasna. Tudi sama tehnika proučevanja je podobna ali celo enaka z ustreznim anketiranjem in kartiranjem, pri čemer je pri etnologiji v ospredju prvo, pri geografiji pa tudi drugo. Večje pa so seveda razlike v metodologiji proučevanja, ki je v urbani geografiji sila pestra in predvsem močno kvantitativno in kvalitativno opredeljena z eksaktnimi metodami ovrednotenja posameznih pojavov v mestnem prostoru. Pri nekaterih strokah, ne samo pri etnologiji in geografiji, prihaja do uporabe istih elementov, na primer v sociologiji, demografiji, ekonomiji ter drugih, kar ustvarja seveda določeno zbliževanje. Etnološka in geografska proučevanja

mestnega prostora se torej dopolnjujejo ob tem, da obe stroki proučujeta v nekem smislu način mestnega življenja. Najbolj očiten primer je nedvomno proučevanje starih mestnih jeder za potrebe njihove sanacije in revitalizacije.

Literatura

- Slavko Kremenšek, 1980, Uvod v etnološko preučevanje Ljubljane novejši dobe. Ljubljana, s. 9.
- Anton Melik, 1964, Rast naših mest v novi dobi. SAZU, Ljubljana.
- Igor Vrišer, 1965, Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane. Ljubljana.
- Vladimir Kokole, 1968, Funkcije naselij in omrežje centralnih krajev v Sloveniji, Biro za regionalno prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Igor Vrišer, 1974, Mala mesta in urbano omrežje v SR Sloveniji. Geografski zbornik XIV. Ljubljana, s. 176-339.
- Igor Vrišer, 1963, Rudarska mesta Zagorje, Trbovlje in Hrastnik. Ljubljana.
- Igor Vrišer, 1963, Uputstva za proučevanje geografije gradova. Ljubljana.
- Mirko Pak, 1967, Socialnogeografska transformacija nekaterih mestnih četrti Ljubljane in Maribora. Geografski vestnik XXIX, Ljubljana, s. 123-142.
- Mirko Pak, 1973, Trgovska središča v Ljubljani, Mariboru in Kranju. Geografski vestnik XXXV, Ljubljana, s. 47-70.
- Rado Genorio, 1978, Geografija poslovnega središča v Ljubljani. Geografski vestnik L, s. 113-124.
- Slavko Kremenšek, 1968, Vaščani v obmestju. Slovenski etnograf XX, s. 46-75.
- Slavko Kremenšek, 1970, Ljubljansko naselje Zelena jama kot etnološki problem. SAZU, Ljubljana.
- Mojca Ravnik, 1981, Galjevica, Ljubljana.
- Slavko Kremenšek, 1984, Etnološki prispevki k zgodovini Ljubljane od srede 19. stoletja do 1941. Zgodovina Ljubljane, Ljubljana, s. 385-396.

Ivan Gams⁺

**MULTIDISCIPLINARNI POMEN ZBIRANJA
LJUDSKEGA ZNANJA O LOKALNEM OKOLJU**

Odkar se slovenski etnografi vedno bolj lotevajo socioetnografskih študij krajev, občin in manjših predelov, so se povečale možnosti načrtnega zbiranja nekaterih ljudskih znanj, ki so zanimiva ne le za etnografijo, temveč tudi za lokalno geografijo, jezikoslovje in lokalno zgodovino. Za ta posvet je bil predviden poseben referat o zbiranju toponimov vseh vrst, za kar obstoja že razmeroma precejšnja literatura v jezikoslovju, geografiji, v planšinskem vestniku itd. Zbiranje gradiva za terensko izrazoslovje je olajšano, odkar je R. Badjura (1953) pojasnil vidike, po katerih je ljudstvo oblikovalo svoja imena. Drugačne vidike ima na primer alpinistično izrazoslovje (Lipovšek, Ščetinin - Zupět, 1979). Posvet o vprašanjih standardizacije geografskih imen v jezikih narodov in narodnosti SFRJ v Sarajevu (Zbornik... 1984), ki so se ga udeležili predvsem geografi, jezikoslovci in kartografi, je v svojih sklepih poudaril potrebo po interdisciplinarnem in načrtnem zbiranju ljudskih toponimov, kjer imajo po mojem mnenju ugledno mesto tudi etnografi.

Ker je iz novejših etnoloških študij videti težnjo po vrednotenju okolja in kulturne pokrajine, bi kazalo pospešiti zbiranje ljudskega izrazoslovja za tipe zemlje in vetrove.

Domala v vsaki vasi so kmetje poznali imena za več vrst zemlje (Opomba: pedologi in drugi strokovnjaki jo imenujejo tla, geografi od nekdanj prst, glej Ilešič, 1969. Po mojem

---

⁺ Dr., univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

pa je najbolj razširjeno ljudsko ime zemlja). Če ne drugače, jo delijo na ilovico, peščnato, prodno (šodrasto), zemljo prhlico, pusto (rodo), lačno ipd. Če ne drugače, jo delijo na lahko in težko zemljo. Na prvi so uvedli njive, na drugi travnike, najslabše prsti pa so prepustili gozdu in pašnikom. Če hočemo spoznati podobo krajevne kulturne pokrajine, ki vključuje tudi razporeditev obdelovalnih površin, moramo torej poznati tipe zemlje, kar lahko s pridom povežemo z zbiranjem ljudskih imen. Za geografijo je tako zbiranje še pomembnejše, če se ob ljudskih imenih zapišejo še strokovna. Pri tem ne mislim na mednarodno izrazoslovje, ki ga uvaža FAO, temveč na starejša, pri nas in v tujini udomačena imena (glej Lovrenčak, 1961). Že precej objavljenih pedoloških kart v merilu 1 : 50.000 nam je lahko pri tem v veliko pomoč.

V pretežno gorati Sloveniji določuje kakovost zemlje v glavnem tako imenovana matična podlaga, to je kamninska sestava. Zato je koristno, istočasno z imeni za tipe zemlje zbirati tudi **ljudsko imenoslovje za kamnine**. Posebno izven Dinarskega krasa je kamninska sestava zelo pestra. Še tam na Krasu, kjer prikazujejo geološke karte v merilu 1 : 100.000 starostno enotne apnence, pozna ljudstvo več imen. Upoštevati je potrebno, da enako ljudsko ime v raznih krajih ne pomeni iste kamnine. Deloma zato in ker je ta kamnina zares raznolika, je lahko R. Pavlovec (1961), v glavnem na Primorskem, zbral kar 82 ljudskih imen za eocenski fliš. Med najbolj pogostimi so opoka, sovdan in lapor. Slednji pa lahko pomeni tudi starejše drobnoplâstovite apnence, skrilavce, sprijeto sivico (ilovico, oz. glino) in podobno. Tudi v tem primeru je za druge stroke (v našem primeru za geologijo in jezikoslovje) koristno, poleg domačega imena zapisovati, seveda po znanstveni metodi, obenem strokovno ime. V pomoč so lahko rokopisne geološke karte v merilu 1 : 25.000, ki jih ima Geološki zavod v Ljubljani, poleg že omenjenih v merilu 1 : 100.000, ki so tiskane.

Za poznavanje ekoloških razmer je koristno načrtno zapisovati tudi ljudska imena za vetrove. V slovenskem reliefu prevladujejo slemena, doline in kotline. Zato je mogoče na prste prešteti vse (tako imenovane ventilirane) vremenske postaje, ki beležijo smeri vetrov v prostem ozračju. Povsod drugod so krajevno odklonjeni zaradi reliefa in lege. Doline kanalizirajo vetrove pretežno v štiri smeri, dve vzdolž doline in dve prečno čez slemena. Vsaj te štiri vetrove pozna ljudsko izrazoslovje v mnogih krajih (v imenih kot so zdolec, vzgornik, jug, krivec in podobno). Ker so ti vetrovi tudi odraz sinoptične situacije v širši okolici in ker se v kraju dvigajo ali spuščajo čez slemena (se fenizirajo), je ljudstvo po smereh in spremljajočih pojavih često napovedovalo vreme. V pomoč šojim rabile tudi tako imenovane kape na najvišjih vzpetinah na obzorju (= gorska oblačnost). Zapisovanje domačih imen za vetrove ni koristno le za krajevne ekološke razmere, ampak tudi za ljudsko duhovno bogastvo, za ljudsko meteorologijo oz. vremensko prognostiko. Po dosednji literaturi so jo skušali pojasniti predvsem z reki o značaju vremena na določen dan v letu, po vedenju živali in rastlin. Pučnik (1980, str. 37-73) je na tej podlagi razmeroma dolg pregled naslovil "Stara, neznanstvena vremenska opazovanja in primitivno znanje o vremenu pri nas". Upoštevanje ljudskega znanja o vetrovih kot znanilcih bodočega vremena pa lahko da ob ustreznem modernem tolmačenju precej drugačno podobo. V Zgornji Mislinjski dolini n.pr. je staro ljudsko vedenje govorilo o vetrovih, ki se gredo najprej napit Drave (v bližnji Dravski dolini), nato pa se z vodo napolnjeni vračajo. V ozadju tega je resnica, da prevladujoči jugozahodni vetrovi pred prihodom hladne fronte ob pohorskih pobočjih ustvarijo oblake. Ko se nato po prehodu hladne fronte oz. nastanku sekundarne mediteranske depresije sprevrže smer vetrov iz jugozahodnika v sever (ponekod krivec) oziroma severovzhodnik, v prostem ozračju, dežuje do razjasnitve.

O ljudskem znanju in imenoslovju za vode in rastline bi bil potreben poseben referat.

Načrtno zbiranje ljudskega izrazja za vse navedene pojave bi pospešili, ako bi izdelali skupni formular ter bi ga forsi-rano izvajali ne le pri lokalnem preučevanju raziskovalcev, temveč tudi pri seminarskih in diplomskih nalogah v okviru ge-ografije, etnologije in jezikoslovja itd. Zbrano gradivo kot plod dolgoletnega načrtnega dela bi nato skupno objavili.

Medtem ko velja zgoraj navedeno zbiranje za vso slovensko zemljo, zadeva naslednji predlog predvsem kraško ozemlje. Tu je še neobdelana njiva ljudsko znanje in ljudsko poimenova-nje, ki se tiče trebljenja (čiščenja) kraškega površja za kmetijske namene.

Dosedanja, pretežno geomorfološka preučevanja so ugotovila hitro erozijo prsti (zemlje) in s tem je postalo kraško po-vršje mnogo bolj kamnito. V takem stanju je bilo možno samo pasti drobnico. Za košnjo trave je bilo potrebno ven štrleče kamenje odbiti v višini zemlje, za motično obdelovanje oz. lopatanje tudi pod površjem, za oranje do globine lemeža, za rigolanje za vinograd do globine 0,6 do enega metra. Odbito kamenje so odpeljali s parcele (gradnje stavb in cest), ga zmetali v brezna, veliko podkopali pod prst, ki so jo enako-merneje razprostrli, na spodnji strani škarp ali na travniku, drugo pa nagrmadili v kupe, vrste kamenja, v enoredne, dvo-redne suhe (kraške) zidove, ki jih je ponekod na primorskem in zlasti otočnem krasu toliko, da ustvarjajo škatljasti vi-dez pokrajine. S to dejavnostjo so kmetovalci zemljo na kra-su bolj spremenili kot je znano v drugih strokah in v javno-sti (Gams, 1974, 1977).

O tem pričajo tudi količine otrebljenega kamenja, ki je

ostalo nakopičeno na parcelah. Na matičnem Krasu dosegaajo do nekaj sto kilogramov na m² otrebljene parcele. Na kraških otokih Jadranskega morja pa dosegaajo do tisoč in več kilogramov na 1 m² zemlje. Znatni del je ostal v zemlji, kjer drobci, ostali pri odbijanju, tudi laiku kažejo obseg trebljene- ga krasa. Proti "rastočim" kamenjem so se borili tudi tako, da so nanašali zemljo iz bližnje ali daljne okolice, kjer lahko večje oko še ugotovi odkopne jame.

Razen pri uvajanju traktorskega oranja in za krajevne "kraške melioracije" na matičnem (to je Tržaškem) Krasu, ki jih izvajajo z vso moderno mašinerijo, je opisana dejavnost pri nas zamrla. Izumira tudi ljudsko vedenje o njih ter ljudsko imenoslovje (na primer: delani svet, Lokovec, v smislu meliorirane- ga travnika z odbitimi kamenji na površju in podkopanimi pod prstjo v ulegninah, delana dolina, Krajna vas, za vrtačo, kjer so postrgali ilovico iz žepov na pobočju, odbito kamenje zmetali v luknjo na dnu in nato ilovico razprostrli po dnu, da so dobili širšo njivo). Ne vemo za zgodovinski potek tega trebljenja, ki se je ponekod v Sredozemlju začel domnevno že za časa Feničanov (Malta), v grški eri (Velo polje na Hvaru - Gams-Slapšak, 1986, v tisku), in se je nadaljevalo vse do pred kratkim. Intenzivirala ga je uvedba modernejše obdelovalne tehnike (od selitvene k trajni oz. hlevski paši, od lopatanja k oranju z ralom oz. plugom) in od rasti kmečkega prebivalstva, ki je potrebovalo za prehrano vedno več obdelane zemlje. Potrebno bi bilo zapisati imena za nakopičeno kamenje (ponekod na jadranskih otokih je skupno ime gomila), načine trebljenja za saditev oljk, smokev, za vinsko trto, načine odbijanja kamnov, prenašanja zemlje (ponekod, kjer ni zidov, s koši s spodnjega na zgornji rob strme njive - zadnji ostanki v petdesetih letih pri Otlici), o letnem času in nosilcih trebljenja itd. Tako zbiranje ima ne le znanstveno, ampak tudi naravovarstveno pomembnost. Mnogi zidovi se načrtno in nenačrtno

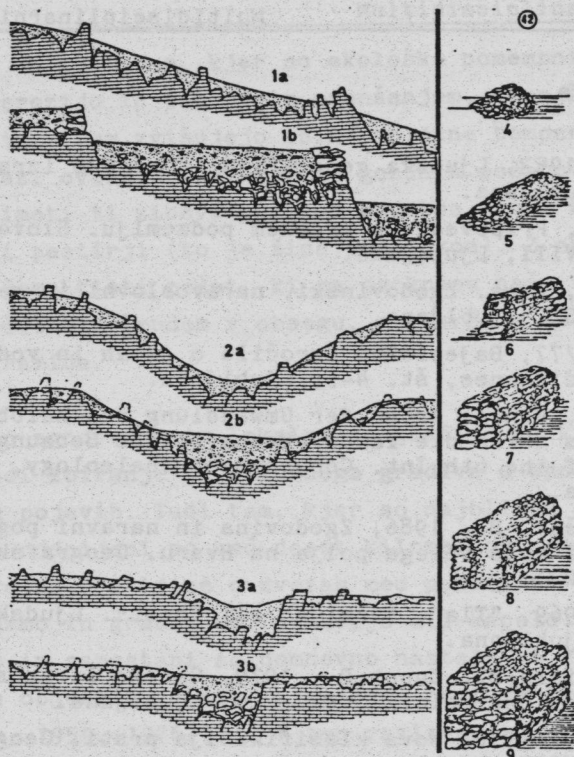

rušijo in to tudi tam, kjer so ekološko pomembni (varujejo tla pred erozijo in vetrovnim odnašanjem, zmanjšujejo vetrovnost in s tem zvišujejo talne poletne temperature, v začetni fazi ovirajo razširjanje gozdnih požarov). Zakaj ne bi mogli imeti ti zidovi ponekod podobne vloge kot drugod električni pastirji (to je žice pod tokom). Z odpravljanjem zidov brišemo tisti pečat, ki ga je krasu naše ljudstvo dalo s tisočletnim trudom v obsegu, s kakršnim so v Egiptu zrasle piramide.

Za lokalno zgodovino in lokalno geografijo na krasu je pomembno tudi zbiranje bajeslovnega gradiva o speleoloških in vodnih pojavih. Tudi tam, kjer so najbližja jama, izvir ali ponor oddaljeni po več deset kilometrov, so razširjene pripovedke in pravljice o zvezah med ponorili in izviri, med jamami, jamo in gradom oz. cerkvijo ali kapelo. Nekatere od teh stavb in samostani so domnevno nastale ob vodnih in speleoloških objektih v času bajeslovne razlage kraških pojavov (Gams, 1959, 1976/77). V teh razlagah se deloma skriva predkrščansko iskanje zla v notranjosti zemlje, ki regulira izviranje ali poniranje kraške vode, povodnji in poplave, v povezavi s hudournimi jamami, ki jih je opisal J.V. Valvasor, tudi nastajanje neurja.

Literatura

- Badjura, R., 1953, Ljudska geografija, terensko izrazoslovje. Ljubljana.
- Gams, I., 1959, Pripovedke o kraškem podzemlju. Slovenski etnograf, VIII, Ljubljana.
- Gams, I., 1974, Kras. Zgodovinski, naravoslovni in geografski oris. SM. Ljubljana.
- Gams, I., 1976/77, Bajeslovno izročilo o jamah in vodah na krasu. Traditiones, št. 4-5, Ljubljana.
- Gams, I., 1977, Einige Arten der Umwandlung des halbbedeckten Karstes durch die landwirtschaftliche Bebauung. Proceedings of the 6th Int. Congress of Speleology, Olomouc 1973, Praha.
- Gams, I., Slapšak, B., 1986, Zgodovina in naravni pogoji za antropogeni kras Velega polja na Hvaru. Geografski vestnik (v tisku).
- Ilešič, s., 1969, "Tla", "zemlja" ali "prst". Ljudsko kmetijstvo. Ljubljana.
- Lipovšek Ščetinčin, B., Zupet B., 1979, Gorsko izrazoslovje. V.: Alpinistična šola. I. del. PZS, Ljubljana.
- Lovrenčak, F., 1976, Nova klasifikacija prsti. Geografski vestnik XLVIII, Ljubljana.
- Pavlovec, R., 1961, Prispevek k poznavanju ljudskega poimenovanja eocenskega fliša. Geografski vestnik XXXIII, Ljubljana.
- Zbornik radova savjetovanja o pitanjima standardizacije orografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ. Sarajevo 1984.

Značilni tipi spremenjenosti kraškega površja:

- 1a- Način izdelave škarp (z nakopičenim kamenjem na spodnji strani terase ter pod prstjo pred zidom)
- 2a- vrtača v naravnem izgledu z neotrebljenim pobočjem in plitvo prstjo na dnu. 2b- "Delana dolina" : z otrebljenim kamenjem na pobočju, gruščem v dnu ter širšim ravnim dnom.
- 3a- naravni polgoli kras (s kamenjem, ki štrli na površje, in globokimi žepi oz. žlebi ilovice). 3b- "Delani svet" (otrebljeni kamni na površju, akumulacija kamna na mestu izkopane ilovice).
- 4-9 : oblike nakopičenega kamenja, za katere so neznana ljudska imena (za obliko pod št. 4 je splošno ime gomila. Pri št. 7 sta zidani obe vnanji strani "suhega zida", pri št. 8 pa je vmes nametano kamenje). Št.9 : oblik, pri katerih so vse ali je nekaj strani zidanih, notranjost pa nametano kamenje, je več, od stogastih do kvadratastih in piramidastih. Tudi zanje ne vemo ljudskih imen, čeprav niso redke tudi na slovenskem krasu).

Po Gams, Kras, 1974.

Mojca Ravnik⁺

**IZSLEDKI GEOGRAFSKIH RAZISKAV IN KULTURNA DEDIŠČINA V
ZALEDJU KOPRSKE OBČINE**

Varstvo naravne in kulturne dediščine je interdisciplinarna dejavnost, zato je na področju konzervatorstva težko govoriti o razmerju med geografijo in etnologijo. To razmerje je v vsakdanjem delu zakrito in vpleteno v mrežo odnosov med različnimi strokami. Glede na vsebino problemov, ki jih obravnava konzervatorska stroka, je razmerje med geografijo in etnologijo mogoče obravnavati predvsem kot razmerje med naravno in kulturno dediščino. V referatu želim prikazati, kako so nekateri izmed pojavov, ki jih preučuje geografija, povezani z varstvom kulturne dediščine, in kako se lahko izsledki ene ali druge stroke okrepijo in izostrijo, če jih med seboj povežemo in primerjamo.

Uporabila sem gradivo in izsledke raziskav, ki sta nastali pri Inštitutu za geografijo Univerze v Ljubljani: Dušan Plut, Preobrazba geografskega okolja v Koprskem Primorju. II. faza. Ljubljana 1977 in Ivo Piry, Demografska gibanja na Slovenski obali. Ljubljana 1983, na drugi strani pa sem črpala podatke iz elaborata Območja varstva kulturne in naravne dediščine občine Koper 1986-2000, Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran 1985. Ta besedila so nastajala za različne namene in njihovo strokovno poglobljenost težko primerjamo, saj sta geografski raziskavi izrazito znanstveni, elaborat MZSV Piran pa je dokument posredovanja strokovnih vrednotenj za družbeno planiranje in se podreja za to predpisani metodologiji.

⁺ Mag., etn. kons., Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, 66330 Piran, Trg bratstva 1

Ker so načini, po katerih se kulturna dediščina uveljavlja v planskih dokumentih, splošno manj znani, moramo na kratko pojasniti, da dolgoročni plani občin, v skladu z Zakonom o sistemu družbenega planiranja in o družbenem planu SR Slovenije (Ur. list SRS, št. 1, 1980), vsebujejo temeljne usmeritve o namenski rabi prostora z opredelitvijo namena in obsega "območij za posamezne dejavnosti, med katerimi so tudi območja varstva naravne in kulturne dediščine." Tudi Zakon o naravni in kulturni dediščini (Ur. list SRS, št. 1, 1981) predpisuje, da "nosilci družbenega planiranja določajo in usmerjajo varstvo naravne in kulturne dediščine v planskih aktih". V teh aktih morajo biti navedeni tisti deli kulturne dediščine, ki so že razglašeni za spomenike in vsa druga kulturna dediščina, ki naj se zlasti varuje.

Lani smo na Medobčinskem zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine izdelali elaborate "Območja varstva kulturne in naravne dediščine" za družbene plane občin Koper, Izola in Piran v obdobju 1986-2000, kar pomeni, da smo opredelili in opisali kulturno dediščino v vseh treh občinah in jo tudi opremili z varstvenimi režimi in razvojnimi usmeritvami.¹ Elaborati za posamične občine se delno razlikujejo po različni stopnji izdelanosti dosedanje, že sprejete dokumentacije, vendar pa smo v vseh teh elaboratih upoštevali predvsem prostorsko pomembne sestavine kulturne dediščine. Osredotočili smo se na varovanje naselbinskih območij², posamične objekte pa smo vključili samo, kadar so zunaj širših območij (n.pr. mlini, osamljene domačije, zaselki in ohranjeni ambientni v sicer degradiranih naseljih). Za pričujoči referat sem izbrala elaborat za občino Koper predvsem zato, ker ima Koper najobširnejše zaledje z najpestrejšo in etnološko visoko pričevalno naselbinsko kulturo in stavbarstvom.

Izmed mnogih vprašanj, o katerih najdemo podatke v vseh treh besedilih, sem jih izbrala samo nekaj za zgled prepletanja

gospodarske, socialne in demografske problematike s kulturno kontinuiteto v delu slovenske Istre. Od geografskih raziskav sem izbrala več poglavij iz besedila Iva Piryja, ker je novejše in vsebuje tudi podatke o štetju prebivalstva l. 1981 in ker je prav kontinuiteta prebivalstva, ki naseljuje nepremično dediščino, ključna podlaga njenega preživetja.

V elaboratu Območja varstva kulturne in naravne dediščine občine Koper 1986-2000 smo v poglavju 1. Kulturna dediščina, v podpoglavjih 1.2. Naselbinska območja, 1.3. Zgodovinska in memorialna območja in 1.5. Etnološka dediščina obdelali 64 naselij. Zaporednih števil je sicer več, ker smo ponekod zaselke istega naselja navajali posebej. O teh naseljih smo poiskali podatke v raziskavi demografskih gibanj na Slovenski obali v tabeli 1, ki prikazuje gibanje števila prebivalstva v obdobju 1948-1981 po KS in po naseljih. Ugotovili smo, da izrazito prevladujejo naselja z indeksom gibanja prebivalstva med l. 1953 in l. 1981 pod 100 %, kar pomeni, da je v veliki večini teh vasi danes manj prebivalcev kakor leta 1953. Izjema je pet naselij z visokim indeksom (nad 130 % Dekani, Plavje, Elerji, Spodnje Škofije, največ pa Bertoki 208 %), ki pa so vsa ali v bližini meje ali v okolici Kopra, kjer je število prebivalcev naraslo zaradi močnega priseljevanja. Ta naselja so se širila nenačrtovano in samo tu in tam najdemo v njih skromne ambiente, ostanke nekdanje krajeвне identitete.

Med drugimi 59 naselji jih ima največ (13) indeks 60-70 %, sledi skupina (10) naselij z indeksom 40-50 %, po 7 jih ima indeks med 30-40 %, 50-60 % in 70-80 %, 6 jih ima indeks 20-30 %, 4 imajo indeks 90-100 %, 2 naselji imata indeks 10-20 %, 2 80-90 %, eno naselje pa ima indeks pod 10 %. Največ naselij z dragoceno kulturno dediščino ima torej indeks gibanja prebivalstva med l. 1953 in 1981 med 40-80 % (44 naselij od 64).

Triindvajset od štiriinšestdesetih naselbinskih območij smo predlagali za razglasitev spomenikov (enaindvajset naselbinskih in dve zgodovinsko memorialni)³, ker se še posebej odlikujejo z bogato naselbinsko kulturo, skladnostjo z naravnim okoljem, krajinsko opaznostjo, ohranjenostjo stavbne dediščine in etnološko pričevalnostjo. V tej skupini je prevladovanje nizkega indeksa gibanja prebivalstva še izrazitejša. Med njimi ni niti enega, ki bi imelo med letoma 1953 in 1981 indeks nad 100 % (pet od 60-70 %, po štiri 50-60 % in 40-50 %, trije 30-40 %, dve 20-30 % in eno 10-20 %).

Največ območij kulturne dediščine je v KS Črni kal (16), sledijo KS Gračišče (14). Šmarje (10), Gradin (7), Marezige (6), Škofije (4), Boršt (3), Pridvor (2), Bertoki (1) in Dekani (1). KS so po velikosti različne in po tipu naselij, ki jih obsegajo, zelo raznovrstne. Če pogledamo še delež območij kulturne dediščine v celotnem številu naselij v posamičnih KS, si prvo mesto delijo KS Bertoki, Boršt in Dekani, sledijo KS Črni kal, Škofije, Gradin, Marezige, Gračišče, Šmarje in Pridvor. Vendar zaporedje po KS tudi v tem primeru ustvarja napačen vtis. Bertoki, na primer, ki so stihijsko razraščeno naselje z indeksom rasti med l. 1953 in 1981 208 % in kjer je kulturna dediščina skopa in razvrednotena, so se znašli na vrhu lestvice, skupaj s KS Boršt, ki je po vseh kriterijih, ki nas tu zanimajo, na nasprotnem robu.

Najbolj zgovorna je lestvica z zaporedjem KS po številu naselij, ki jih predlagamo za razglasitev spomenikov. Nekaterih KS tu ne najdemo več. Odpadli so Bertoki, Dekani in Pridvor, na prvem mestu pa je Črni kal, sledijo Šmarje, Gračišče, Boršt, Gradin, Marezige in Škofije. Po deležu naselij, predlaganih za spomenike, v celotnem številu naselij v posamezni KS, pa je prva KS Boršt, sledijo Gradin, Črni kal, Šmarje, Gračišče, Škofije in Marezige. Bolj ko torej izločamo

vse kvalitetnejša naselja, z vse nižjim indeksom imamo op-raviti. O istih KS, ki smo jih tu navedli prav na vrhu, go-vori raziskava o demografskih gibanjih na Slovenski obali takole: "Poseben položaj imajo demografsko najbolj ogrožene KS Boršt, Gradin, Gračišče ter deloma Črni kal. V primeru, da bi se sedanji trend gibanja prebivalstva v navedenih KS ohranil tudi v prihodnje, bi se pojavilo vprašanje obstoja nekaterih naselij na tem območju." (Piry, 1983).

Podatki kažejo, da so bila prav naselja, ki jih odlikujejo najvišje vrednote, žrtev neuravnovešenega gospodarskega in družbenega razvoja, ki ga geografski raziskavi mnogostransko osvetljujejo. Tako pravi avtor raziskave o preobrazbi geog-rafskega okolja v Koprskem Primorju: "Le nekaj kilometrov od gosto poseljenega obalnega pasu s številnimi gospodarski-mi panogami pa se začenja ruralno okolje s podobnimi prob-lemi kot jih poznamo v tistih slovenskih pokrajinah, kjer je šele pred kratkim prišlo do razkroja klasične agrarne strukture. Verjetno ni presmela trditev, da lahko nekatere predele bolj oddaljenega, od živahnih gospodarskih tokov od-maknjenega ruralnega okolja Koprškega Primorja z več kot 80 % kmečkega prebivalstva uvrstimo med manj razvita področ-ja v Sloveniji." (Plut, 1977).

Isti avtor podaja tudi prostorsko in družbenogeografsko re-gionalizacijo Koprškega Primorja s faktorsko analizo (Plut, 1977). Naselja z najdragocenejšo nepremično dediščino najde-mo na karti družbenogeografske regionalizacije predvsem v tipih IV, V, VI in VII. KS Boršt, ki je v vrhu lestvice KS po deležu predlaganih spomenikov, sodi v tip IV, kamor so-dijo "k.o. s 30-50 % kmečkega prebivalstva, kjer je prišlo zaradi odmaknjenosti od centrov zaposlitve do množičnega izseljevanja v obalni pas. Število kmečkih gospodinjstev z več kot 5 ha zemlje je sicer večje kot v obalnem pasu, ven-dar razparceliranost in manjši naravni potencial ne nudita

dovolj možnosti za preživetje večjega števila kmečkega prebivalstva in se pričakuje še nadaljnja deagrarizacija." (Plut, 1977). KS Gradin, ki po deležu naselij, predlaganih za spomenike, sledi KS Boršt, pa sodi v tip VII, ki označuje "k.o. na Pregarski planoti, ki je prometno najbolj odmaknjena. Delež kmečkega prebivalstva se giblje med 75 in 90 % in se zaradi slabih naravnih razmer pričakuje deagrarizacija in delno izseljevanje prebivalstva, ki se je začelo zaradi prometne odmaknjenosti. (Piry, 1983). Druge KS z naselji, predlaganimi za spomenike, sodijo v tip V in v tip VI, za katera so značilne milejše poteze izseljevanja in močnejša deagrarizacija.

Med geografskima raziskavama, ki ju obravnavamo, je šest let razlike. Prva je obdelala popis prebivalstva l. 1971, druga pa je razpolagala tudi s podatki popisa l. 1981. Vendar pa podoba razmer, ki jih slika prva, druga samo še dopolnjuje. To velja tudi za poteze v socialnoekonomski sestavi prebivalcev v vaseh, ki jih odlikuje najvrednejša kulturna dediščina. KS Boršt in Gradin sta še vedno, poleg KS Marezige, najbolj kmečki v koprski občini. Ob tem je zanimivo vedeti, da so se visoki deleži kmečkih gospodinjstev "ohranili v tistih KS, ki so imele tudi ob popisu l. 1961 največje deleže kmečkih gospodinjstev. Ohranjevanje visokega deleža kmečkih gospodinjstev v obalnem zaledju je predvsem posledica značilne starostne strukture posameznih socialnoekonomskih tipov gospodinjstev. Za ostarela kmečka gospodinjstva je značilno, da se niso mogla vključiti v proces preobrazbe podeželja na osnovi socialne mobilnosti, ki je bila pogojena s prostorsko mobilnostjo prebivalstva." (Piry, 1983).

Starostna struktura prebivalstva je v isti raziskavi prikazana v več kategorijah družin in gospodinjstev. (Piry, 1983). V vseh KS je največ mladih gospodinjstev, glede na doslej povedano pa ne preseneča, da je njihov delež najnižji prav

v KS Boršt, ki je na vrhu naše lestvice.

Podatkov in izsledkov, s katerimi bi lahko osvetlili še celo vrsto vprašanj o gospodarskem in družbenem položaju nepremičnine kulturne dediščine v kmečkih naseljih v slovenski Istri, je v obeh geografskih raziskavah še mnogo. Za ta prikaz sem uporabila nekaj tistih, ki najočitneje kažejo težavnost položaja. Naselja z izredno pomembno kulturno dediščino v koprski občini označujeta gospodarska stagnacija in demografsko upadanje. Procesi, ki so privedli do takega stanja, so gospodarsko politične narave, in tudi zboljšanje razmer je v rokah gospodarske politike. Potem ko je le-ta odvzela možnost gospodarskega in družbenega napredka kmečkemu prebivalstvu, ki naseljuje vaška naselja, je zapisala propadu tudi nepremično kulturno dediščino. Brez dvoma pa je tej politiki v prid dejstvo, da si občasno razne humanistične stroke druga drugi prtijo krivdo za položaj, ki je v osnovi politične narave.

Z združevanjem podatkov in izsledkov geografskih raziskav in elaborata o varstvu kulturne in naravne dediščine smo ugotovili, da ima večina naselij, ki so uvrščena v kulturno dediščino občine Koper, najnižje indekse gibanja prebivalstva. V tistih naseljih, ki smo jih predlagali za razglasitev spomenikov, pa sta padanje števila prebivalcev in visoka starostna struktura z nizkim deležem mladih družin še izrazitejša.

Razvitost naselij in ohranjenost kulturne dediščine se torej izključujeta. V krajih z razvito prometno mrežo, z urejeno infrastrukturo, z možnostmi zaposlitve in gospodarskega in družbenega napredka so ambienti degradirani in razen redkih osamljenih, večinoma zanemarjenih detajlov, v njih ni najti sledov krajevine identitete. Glede na povedano je gospodarski in družbeni napredek nezdružljiv s kulturno

kontinuiteto, saj je kulturno dediščino obšel ali pa jo je uničil. Kvaliteta takega razvoja še ni ocenjena in tragičnost njegovih posledic še ni izmerjena, zadevata pa prav področji, ki ju preučujeta geografija in etnologija - naravno okolje in kulturo v najširšem smislu načina življenja.

Opombe

- ¹ Varovanje v nobenem primeru ne pomeni prepovedi kakršnih koli posegov in nikakor ne poskuša zavreti razvoja, kakor skušajo mnogokrat prikazati nosilci interesov v prostoru. Pomeni le zahtevo, da posegi upoštevajo obstoječe vrednote.
- ² Naselja smo vrednotili z različnih strokovnih vidikov (etnološkega, umetnostnozgodovinskega, zgodovinskega, urbanističnega), vendar jih v elaboratu nismo opredeljevali po strokah. Prav zato smo uporabili kategorijo naselbinskega območja, ker omogoča sintezo vrednotenja različnih strok.
- ³ Dokončnega izbora še nismo opravili, zato je možno, da bo končno število naselij nekoliko višje ali nižje.

Ivo Piry, 1983, Demografska gibanja na Slovenski obali, Ljubljana, IGU, s. 89.

Dušan Plut, 1977, Preobrazba geografskega okolja v Koprskem Primorju, Ljubljana, s. 6.

Drago Meze⁺**SPREMEMBE V HRIBOVSKI KMEČKI KULTURNI POKRAJINI****I.**

V povojnem obdobju, predvsem v zadnjih desetletjih, so se v večini področij hribovske kmečke naselitve izvršile opazne spremembe tudi v fiziognomiji kulturne kmečke pokrajine in to zlasti na kmečkem domu v širšem pomenu besede, o čemer bo predvsem beseda v tem sestavku. To zato, ker je kmečki dom stično področje naših dveh strok, gledano seveda iz nekoliko drugačnih zornih kotov. Sprememb v hribovski kmečki kulturni pokrajini, ki so predmet raziskave naše stroke, je več in drugačnih, kot pritegujejo strokovno zanimanje etnologov, zato se bom dotaknil le teh, ki so obema strokama blizu, to je kmečkemu domu. Glavna razlika pri proučevanju le tega je v tem, da etnologijo, poleg fiziognomije samega kmečkega doma, zanimajo tudi njegovi detajli, predvsem notranjost kmečke hiše, medtem ko geograf posveča notranjosti manj pozornosti, škodi mu pa ne, če se tudi vanjo nekoliko bolj poglobi, če ne drugače, vsaj opisno.

Ko govorimo o kmečkem domu, ne mislimo le na hišo, ampak na vse, kar je na območju, ki predstavlja bivalno in z njo povezano funkcionalno gospodarsko enoto. Ta pa marsikje, predvsem na samotnih hribovskih kmetijah alpskega in v znatnem delu predałpskega sveta, obsega poleg hiše številna gospodarska poslopja, osredotočena v kmečkem domu pa tudi posamezne gospodarske stavbe stran od njega.

Glavna naselitvena oblika v slovenskih hribovskih področjih so samotne kmetije, ki mnogokje prehajajo v aglomeracijo teh,

---

⁺ Dr., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika, 61000 Ljubljana, Novi trg 4.

veliko je tudi zaselkov, medtem ko so sklenjene vasi redke. Do petdesetih, šestdesetih let je velika večina živela izolirano od ostalega sveta: bile so brez cest, brez elektrike, brez kmetijskih strojev. Samooskrba je bila edina možna gospodarska usmeritev. Za trg so na ugodnejših področjih redili le vole, ki so šli dobro v denar, les pa je začel dobivati ceno šele ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja, predvsem pa med obema vojnama.

Hribovcu se je svet odprl šele z izgradnjo cest, katerih začetek sega največ tri desetletja nazaj; za znosnejše življenje, vezano na prve, čeprav skromne posodobitve hribovskega kmetijstva pa je poskrbela elektrika, ki jo je večina hribovskih kmetij dobila že nekaj pred povezavo s cestami. S cestami, večidel gozdnimi in pospešenim gospodarskim razvojem nasploh, so se hribovskim kmetijam nakazovale boljše perspektive. Vse jih niso mogle izrabiti. Za mnoge so prišle prepozno, zato jim je bilo še naprej usojeno životarjenje, nekatere pa so opustele. Po naših raziskavah, ki so do sedaj zajele nad polovico vseh hribovskih kmetij v SRS, je v povprečju blizu desetine hribovskih kmetij že opuščeni, približno toliko pa je takih, ki so na tem, da opusté; oziroma se preusmerijo v neagrarno dejavnost.

II.

Očitni zunanji znaki preusmerjanja gospodarsko-socialnega stanja na hribovskih kmetijah so med drugim tudi v spremienanju lica kmečkega doma, predvsem kmečke hiše. Kažejo se v dveh oblikah: v prenovljenih in novih hišah.

Prenova hiš ne sodi izključno v obdobje po izgradnji cest. Manjših popravil so se lotevali že prej. Glavna ovira večjim preureditvam je bil težaven dovoz. Večjih zidarskih posegov, na primer, se zaradi večidel slabih in strmih vozni

poti, po katerih je bil mogoč le dovoz lažjih tovorov z vprežno živino, niso lotevali. Z manjšimi popravili so le zavirali propadanje stavb. Večjo skrb so bili prisiljeni posvečati kritini stavb, največ s krpanjem, ko pa tudi to ni več zadoستovalo, pa so celo streho prekrili na novo, a to skoraj izključno s kritino, ki jim je bila dosegljiva (slama, les - skodle, strešni skrilavci, domači bobrovci) in ne da bi spreminjali zgradbo in obliko ostrešij.

Med manjše posege štejemo lahko tudi zamenjavo oken, čeprav so prav ta opazno spremenila zunanje lice kmečkih hiš in s tem deloma tudi celotno fiziognomijo kmečkega doma. Prvotna hišna okna so bila majhna, dvodelna in s križi; do danes se je takih le malo ohranilo. Majhna okna so sicer zadrževala v hišah toploto, dajala pa malo svetlobe, neučinkovita pa so bila tudi za zračenje; najstarejše hiše, so po pripovedi Milana Natka, imele za zračenje line pod stropom, a tako stare hiše pri naših raziskavah doslej nismo nikjer odkrili. V večini hiš so majhna okna zamenjali za večja. V starejših obdobjih prenov so večja okna obdržala obliko manjših, se pravi, da so ostala dvodelna in s križi, običajno s tremi na vsakem okenskem krilu, na zunanji strani okenskega okvira pa so marsikje obdržali železne varovalne križe. Lice hiš se s tem ni bistveno spremenilo, razen pri zelo nizkih hišah, kjer so z nesorazmerno velikimi okni preveč spremenili zunanji izgled hiše. Kjer so imeli na oknih naoknice, so skušali pri večjih oknih te tudi obdržati, a ne vsi, saj so jih nekateri opustili.

Modernizacija v zadnjih nekaj desetletjih pa je močno spremenila tudi izgled številnim prenovljenim kmečkim hišam, saj tudi hribovski kmetje čedalje bolj segajo po industrijskih gradbenih izdelkih. Najbolj opazne spremembe so tam, kjer so hiši vzdali prostorna, večini neprilagojena dvo ali celo trikrilna okna brez križev ali celo velika enokrillna okna. Veli-

kim tovrstnim oknom so dodatno vgradili tudi okenske navojnice. Jasno je, da taka okna tudi naoknic ne prenesejo.

Velika nova okna so navadno najprej vzdali v kuhinji, ki so v večini obrnjene na sever in imajo zato tudi najmanj svetlobe. Ker je severna stran hiše v splošnem manj vidna, so tamkajšnje spremembe tudi najmanj opazne. Tako tudi tam, kjer so nekateri kmetje v novejšem času zazidali dohodna vrata v kuhinjo, iz katere je bil navadno najbližji dohod v hlev. V takih primerih morajo sedaj vstopati v hišo pri glavnem vhodu na čelni strani hiše in puščati umazano obutev pred glavnimi vrati ali v vežici (lopi), skozi katero imajo šele dostop v kuhinjo.

Mnogim kmečkim hišam so v zadnjem času premenjali tudi strešno kritino. Redke so s slamo, škodlami ali strešnimi skrilavci krite hiše (z zadnjimi še največ predvsem na območju Selške doline, kjer so v večih skrilolomih izrabljali tamkajšnje skrilavce; največji in najbolj znan je iz okolice Zalega Loga, po katerem nosijo tudi ime "zaliloški strešni skrilavci"), vedno manj pa je kritih tudi z domačimi bobrovci. Te vrste kritino je zamenjala industrijska opeka ali doma narejeni cementni strešniki, marsikje pa tudi salonitne plošče, ki so še najmanj okolju prilagojene in po izkušnjah hribovskih kmetov, katerih dom stoji na vetrovnih legah, tudi nepraktične. Stare kritine, predvsem škodle in skrilavci, le redkeje slama, so še na večini gospodarskih poslopij; kjer so jih menjali, so se najraje poslužili salonitnih plošč, ki so od vse moderne kritine najcenejši, kritje z njimi pa je tudi hitreje opravljeno.

Pri menjavi kritine na hišah konstrukcije ostrešja glede nagiba niso spreminjali, so pa pri večini takih hiš, žal, odpravili strešni čop, okras velike večine hišnih tipov tudi na hribovskih področjih, z izjemo škofjeloško-cerkljansko-

polhograjske hiše, ki je brez njega; čop ni hiši le okras, ampak ima gotovo tudi funkcionalno vlogo. Streha brez čopa močno osiromaši izgled hiše. Ponekod so to vsaj deloma zakrili s tem, da so zgornji del trikotnega zidnega vogala pod obema strešnima koncema obili z obarvanim lesenim opažem. Na starih gospodarskih poslopjih pa so do danes, na srečo, skoraj povsod strešni čopi še ostali.

Vse prenovljene hiše so na novo ometali in jim naredili lične fasade. Ker so bili stari ometi v večini delani iz gradiva, ki so ga imeli pri roki, z malo cementa, so bili krhki in močno dotrajani. Pri večini hiš je bilo treba zato ves stari omet odstraniti in ga nadomestiti s trpežnim, novim; enako tudi fasadno prevleko. Če imajo take hiše estetska nova okna ali morda celo naoknice in na oknih cvetje, so z novo fasado okras celotni kmečki domačiji. Takih hiš je čedalje več širom po slovenskem hribovju.

III.

Posebno poglavje so nekatere, za kmečki turizem prenovljene hribovske kmečke hiše. Gospodarji, ki nekaj dajo na tradicijo in imajo estetski čut, so stare hiše, ponekod tudi pomožne, prenovili tako, kot je bilo pravkar povedano. Jasno pa je, da so morali notranjost hiš prilagoditi zahtevam gostov, lahko pa so tudi tam ohranili veliko prvobitnega. Več takih hiš sem imel priliko videti in jih občudovati. Žal pa so na drugi strani hribovski kmetje, ki so se odločili za kmečki turizem, stare hiše že na zunaj tako prenaredili, da niso podobne niti kmečkim, niti meščanskim, niti turističnim hišam. Vsakega nekaj imajo: nemogoča velika okna, iznakažene, novo pokrite strehe z linami podstrešnih sob, ki naj bi bili nekaki ahri oz. kukerli, balkone, tujke kmečkih hiš in marsikje tudi neustrezne prizidke, kar vse krostali kmečki fiziognomiji ne sodi in jo zato močno kvari. To so sicer ekstremi, a, žal, obstajajo.

IV.

Še slabše je z novimi hišami na hribovskih kmetijah, ki so, skoraj brez izjeme, meščanskega tipa. Od njih se vsaj nekoliko ločijo le tiste, ki imajo čope, kar pa je tudi edino, ki spominja na staro kmečko arhitekturo. O teh nekmečkih hišah sredi sicer izrazitega kmečkega ambienta je bilo že marsikaj napisanega in tudi ilustriranega, zato tega ne kaže ponavljati. In takih hiš ni malo. Po naših dosedanjih raziskavah je na hribovskih kmetijah novih hiš približno četrтина: največ jih je v Gornji Savinjski dolini in v Logaško-žirovskih Rovtah (ok. 30%), prenovljenih pa približno dve petini. Vse nove hiše na območju kmečkega doma pa niso kmetova last. Veliko je takih, ki so jih postavili otroci lastnika kmetije, ki so zaposleni izven kmetije in na kmetiji, vsaj nekateri, tudi pomagajo. Ti pridejo lažje do posojila za hišo, ki ga dobe pri delovni organizaciji, stavbišče pa dobijo od lastnika kmetije navadno zastonj, medtem ko kmet nima možnosti dobiti za hišo posojilo. Izjema so tisti kmetje, ki se odločijo za kmečki turizem, to pa je omogočeno le tistim, ki imajo kmetijo že modernizirano in vključeno v tržno proizvodnjo, kar je pogoj za uvedbo kmečkega turizma. Brez posojila se t. im. čiste kmetije težko lotijo gradnje nove hiše. To zmorejo le tisti, ki imajo trdno kmetijo s številno govejo čredo, popolno kmetijsko mehanizacijo in utrjeno tržno proizvodnjo.

Ostaja posebna vrsta novih ali temeljito obnovljenih hiš, ki se bistveno ločijo od prej opisanih. Gre za hiše in tudi večino gospodarskih poslopij, ki so bile med vojno požgane ali razrušene in po vojni obnovljene ali na novo postavljene. Večina požganih hiš in gospodarskih poslopij je bila postavljena na starih temeljih, uporabno pa je bilo tudi še zidovje in predelne stene. Na novo je bilo povsod narejeno ostrešje in vse drugo, kar je bilo lesenega. Pri razrušenih hišah pa je bilo treba narediti vse na novo, z izjemo temeljev, ki so

bili ponekod še uporabni. Obnova večine požganih ali porušenihiš se je držala stare arhitekture. Ponekod je bila zamenjana le kritina (opeka namesto starih vrst kritine), marsikje pa so pokrili na novo stavbe s kritino, kakršna je bila na stavbah pred uničenjem. Tovrstne nove hiše fiziognomije kmečkega doma ne kvarijo, nasprotno, poživljajo jo. Take hiše, v kolikor niso bile kasneje prenovljene ali celo opuščene in na novo postavljene, so v večih slovenskih hribovskih vaseh ali na posameznih kmetijah. Naj omenim le glavne: skoraj celotno Solčavsko, Dražgoše, Rašica, Godovič, Lokve, Šebrelje, Jagršče, Lazec, Gozd nad Tržičem, Poče pri Cerknem, Reka ob Idrijci, Ravne na Cerkljanskem ter večina Vojskega, Otaleža, Pluženj in Predmeje, ob bivši jugoslovansko-italijanski meji pa so bili v pasu 200 m od meje na jugoslovanski strani porušeni vsi hribovski domovi, prebivalci pa izseljeni.

Manjše spremembe v fiziognomiji kmečkega doma je tudi v nekaterih hribovskih področjih povzročil potres v Posočju leta 1976. Nekaj najbolj poškodovanihiš na Cerkljanskem so kmetje porušili in postavili nove, seveda meščanske, sem in tja pa je tudi nekaj montažnih hiš. Ob potresu poškodovane in nato obnovljene hiše pa so v glavnem ohranile prvotni izgled, dobile pa so novo, lepšo preobleko.

V.

Spremembe notranjščine hribovskih kmečkih hiš v zadnjih desetletjih niso doživele večjih arhitektonskih sprememb, čeprav so številne posodobili. Posodobitev je zajela predvsem kuhinje, v katerih so v večini ohranili stari štedilnik, a namestili zidne kuhinjske omarice, kuhinje opremili z dodatnimi gospodinjskimi električnimi in električno-plinskimi stroji (hladilniki, štedilniki), skoraj vsa kmečka gospodinjstva pa imajo zamrzovalne skrinje in pralne stroje, zelo redki tudi

pomivalne stroje. naprednejši kmetje so si ob manjših predelavah v hiši ali v prizidku postavili kopalnico in WC. V mnogih hišah so "kot" ozaljšali z lesenim stenskim opažem, ponekod tudi stene ob in nad krušno pečjo, ki jo imajo še vedno vse stare hiše pa tudi večina prenovljenih kmečkih hiš, čeprav povsod ne pečejo več kruha doma, kuhinjo okrog štedilnika, kopalnico in tla pa so obložili s keramičnimi ploščicami.

V večini primerov so v starih hišah hribovskih kmetij predelali črne kuhinje v "bele". Ker je bil strop v črnih kuhinjah obokan, so ob preureditvi v belo kuhinjo marsikje obok zadržali, kar daje kmečki kuhinji še danes poseben mik, večidel pa so ga odstranili in naredili raven strop. Črne kuhinje so danes tudi na hribovskih kmetijah že prava redkost. V dosedanjih raziskavah smo jih nekaj našli v Polhograjskih hribih, na Jezerskem in eno na Solčavskem, pa še med temi le redke služijo svojemu prvotnemu namenu. Pri večini teh je poleg črne že bela kuhinja; črna jim služi le za sušenje mesa. Tudi hiš s stariimi kuhinjami z odprtim ognjiščem in kuhanjem v peči, ki so bile še pred desetletji dokaj pogoste predvsem v primorskem hribovskem delu Slovenije, so danes prava redkost.

Mnoge hribovske kmečke hiše, zlasti v alpskem in predalpskem svetu, so imele v hiši (dnevni prostor) lesen strop, ki je bil marsikje ornamentiran. Večina kmetov je ob prenavljanju hiš v zadnjih desetletjih, ko so hiše utrjevali z železobetonskimi ploščami, lesene stropce, okras hiš, žal, odstranila in jih nadomestila z navadnim, pustim, ometanim in barvnim stropom. Sedaj je marsikomu žal, in tako danes niso redki kmetje, ki se lotijo prenove hiš z lesenimi stropi, da te očuvajo. Leseni stropi so v zadnjem času postali ponovno tako cenjeni tudi na kmetih, da v nekatere nove pa tudi prenovljene hiše vstavlja jo opažene lesene stropce, ki so pa čisto nekaj drugega kot prvobitni leseni stropi. Leseni stropi pa niso posebnost kmečke

arhitekture. Odkrivajo jih tudi v mestih, kot n.pr. pri prenavljanju starih hiš na območju srednjeveške Ljubljane.

VI.

Gospodarske stavbe na hribovskih kmetijah, ki so zlasti v alpskem in v delu predalpskega sveta ponekod zelo številne, so do danes ostale v glavnem nespremenjene. Spremembe so predvsem v tem, da so nekatere propadle, nekatere so brez prvotne funkcije, nekaterim je bila spremenjena namembnost, goveje hleve in svinjake pa so modernizirali. Skoraj v vse hleve so napeljali vodo in vgradili napajalnike (z njimi so ob funkcijo vodna korita na dvoriščih ali večja napajališča ob studen- cih v zaselkih in vaseh), višek modernizacije pa so hlevi na splakovanje ali na strojno spravilo gnoja iz hlevov. Pri gnoj- ničnem sistemu (splakovanje) so ob hlevih velike betonske gnoj- ne jame, ki so na ravnem svetu skoraj neopazne, v bregovitem svetu, kakršen je v večini hribovskih kmetij, pa so dobro vi- dne. Ponekod, zlasti pri velikih kmetijah, stojе svinjaki za sebe, in če so modernizirani, so na splakovanje, ograde bok- sov za posamezne vrste prašičev pa niso, kot včasih, lesene, ampak kovinske. Lesene kašte s hodniki (ganki) so se ohranile na večini hribovskih kmetij, kjer so do novejših časov pride- lovali tudi žita. Danes so shrambe za živila v hišah, kašte pa služijo različnim drugim namenom. Za kašte, ki so že od nekdaj okras in ponekod prave umetnine kmečke arhitekture, večina kmetov še danes skrbi, da ne propadejo. Ni pa tako z nekaterimi drugimi pomožnimi, manj trdno grajenimi gospodar- skimi stavbami, kot n.pr. z ovčjaki, čebelnjaki, sušilnicami sadja in še nekaterimi, ki so na večini kmetij že propadle ali pa so na tem, da razpadejo.

Posebej naj bodo omenjeni vodni mlini in vodne žage. Obojih, predvsem mlinov, je bilo veliko tudi v hribovskem svetu. V času avtarkije in velikih kmečkih družin so sejali veliko

žit, tako za prehrano kot za krmo živini. Krušna žita so mleli v mlinih, postavljenih v grapah včasih tudi daleč stran od kmetij. Mlini so bili skupinski, zelo veliko hribovcev pa je imelo lastne mline. Skoraj vsi mlini so danes opuščeni, večina je tudi že razpadla. Redki mlini na dostopnejših krajih so preurejeni v vikende. Podobna usoda je doletela tudi žage, ki so bile redkejše, nameščene pa navadno niže v dolinah ob močnejših potokih. Žage je uničila prepoved žage lesa zasebnikom, če jim to ni bilo priznано kot obrt. Nekatere večje kmetije ali skupine manjših so imele na primernih krajih tudi lastne manjše vodne elektrarne (Solčavsko, Jezersko, del Pohorja, Cerkljansko itd.), ki pa so bile po vojni opuščene; danes je splošna, tudi družbena želja, da ponovno ožive, kar so nekateri tudi že naredili. - V spremenjenih gospodarskih razmerah danes, ko v poljedelstvu hribovskih kmetij žitaric praktično ni več (izrinila jih je specializacija in modernizacija govedoreje, marsikje pa tudi divjad), so mlini brezpredmetni, vodne žage pa so kmetje z večjimi gozdovi s pridom nadomestili z električnimi žagami, ki jih smejo uporabljati za razrez lesa iz svojih gozdov za lastno uporabo.

Skoraj na vseh hribovskih kmetijah imajo kozolce. V večini so stegnjeni, redkeje na kozla, precej pa je tudi dvojnih - vezanih - "toplarjev"; v največji meri imajo lesene stebre, le v zahodnem, primorskem delu Slovenije, imajo prvotni kozolci betonske stebre (prenovljeni kozolci imajo skoraj povsod betonske stebre). Med gospodarskimi stavbami so kozolci med najmlajšimi. Njihova osnovna funkcija je bila tudi na hribovskih kmetijah namenjena sušenju žit, stročnic in detelje, le deloma tudi krmi in hrambi vozov ter kmetijskemu vprežnemu orodju. Marsikje imajo hribovski kmetje po več kozolcev: večji, vezan, je pri domu, manjši, stegnjen pa na bližnjih ali oddaljenejših njivah pa tudi travnikih. Tako je tudi še danes, kljub temu, da je poljedelstvo močno ope-

šalo; tudi stegnjeni kozolci na njivah služijo danes za sušenje krme, marsikateri pa so prazni, a jih večidel vzdržujejo. Z intenzifikacijo govedoreje v zadnjih desetletjih, ko so se močno skrčile njive v korist travnikov, so tudi kozolci izgubili prvotno namembnost. Danes služijo čedalje bolj za sušenje krme, dvojni kozollec pa tudi za shranjevanje vedno številnejših kmetijskih strojev. Te imajo tudi pod napušči hlevov, to so podaljšane strehe prednje hlevske strani, ki jih imajo skoraj vsi hlevi predvsem večjih hribovskih kmetij. Tudi napušči so mlajšega datuma.

Ponekod, najpogosteje predvsem na Cerkljanskem in deloma na Idrijskem ter redkeje na gorenjskem hribovskem območju, so na travnikih, stran od domačij, seniki. Navadno so to manjše lesene zgradbe, v katere shranjujejo krmo in jo pozimi, ko jo doma zmanjkuje, spravljajo v hleve. Ob košnji, ko je na kmetijah največ dela, si s tem, da shranijo krmo kar na travniku v senike, delo olajšajo, pozimi, ko je časa več, pa ga lažje spravljajo h kmetijam. Važen vzrok pa je tudi v tem, da imajo na hlevih premalo prostora za krmo pri številnejši goveji čredi, kar je postalo pomembnejše predvsem v zadnjih desetletjih, ko se je stalež goved povečal. V zgodnjem povojnem obdobju so bili seniki navadno prazni in jim je grozil razpad, kasneje pa so ponovno postali pomembni. Nekaj jih je kljub temu propadlo.

Na alpskem in večjem delu predalpskega sveta, kjer je bila včasih živina odvezana (tega danes ni več), so morali biti hlevi veliki, ponekod pravi velikani. V obdobju pešanja govedoreje v prvih desetletjih po zadnji vojni, ko so začeli živino polagoma tudi že privezovati, so bili hlevi za močno zmanjšano število goved preveliki. Z vzdigom govedoreje v zadnjih desetletjih pa so se začeli marsikje hitro polniti, posebno na usmerjenih kmetijah. Modernizacija hlevov, ki se

je v veliki večini zadovoljila kar s starimi hlevi, so tudi veliki hlevi prišli zelo prav, saj je v njih privezov za več deset goved (tudi do ok. 40), razen privezane goveje črede pa je marsikje tudi ograjen prostor za neprivezana mlada goveda, tako imenovana prosta reja, posebej pa tudi za teleta. Modernizirani stari hlevi niso skoraj v ničemer spremenili prvotnega lica: vzdana okna z betonskimi okviri in nova vrata jih še olepšajo. Pomembnejši mlečni govedorejci so si postavili v samem hlevu ali v prizidku manjše mlekarnice za hlajenje mleka in hrambo molznih strojev in posod za mleko, ki pa so komaj opazne. Drugače je s stolpnimi silosi (betonskimi, redkeje lesenimi) ob hlevih, ki so novi, močno opazen element moderne kmečke arhitekture. Vanjo sodijo tudi tako imenovani dosuševalci oziroma prevetrovalci krme, ki jih na zunanaj izdajajo navadno na končni strani hleva vgrajeni veliki prezračevalci, a so manj opazni in samega lica hleva bistveno ne prizadenejo. Tudi večina novih, moderniziranih hlevov je prilagojena kmečkemu okolju; ob njih so navadno silosi, na njih pa dosuševalci. Izjema so tisti novi, zelo veliki hlevi, ki so namenjeni tudi drugim dejavnostim (notranjim silosom, garažam, shrambi kmetijskih strojev, skladiščenju raznega gradiva itd.) in opazno odstopajo od ostalega kmečkega okolja. Na mnogih hribovskih kmetijah so zgradili avtogaraže in garaže za kmetijske stroje, in sicer kot prizidke k hišam ali hlevom ali kot samostojne zgradbe; ponekod so zanje predelali odslužena pomožna gospodarska poslopja.

VII.

Značilnost samotnih hribovskih domačij v alpskem in predalpskem svetu so bili do njihove povezave na dolinsko cestno omrežje leseni plotovi, s katerimi je bilo ograjeno kmetijsko zemljišče. Preprečevali so živini, ki se je pasla v gozdu na t.im. gozdni paši, da ni uhajala na njive, pa tudi divjačini, predvsem srnjadi in jelenjadi. Znotraj ograde

so bili navadno posebej ograjeni tudi pašniki, kjer se je lahko pasla le odbrana živina. Dohodi h kmetijam so ob voznih poteh vodili skozi lese, to so preprosta lesena vrata v plotovih (v Gornji Savinjski dolini imenovana tudi pritaka), ki so se običajno samodejno zapirala. Ceste so lesam odvzele funkcijo, saj bi bilo težko izvedljivo ob vsakem prehodu vozila leso odpreti in spet zapreti. Rezultat izgradnje cest na hribovske kmetije, ki so jim sicer nedvomno prinesle velike koristi, je med drugim tudi v odpravi plotov. Pasočo se živino so sedaj ogradili z električnimi pastirji, ki so se že dobro uveljavili na vseh tistih hribovskih kmetijah, kjer je še v navadi paša živine okrog kmetij. Električne pastirje zlahka predstavljajo in tako živino na paši poljubno in hitro usmerjajo iz že popasenih na nova pašna področja. Tak način prestavljanja živine je še posebej intenziven pri t.im. pašno-košnem sistemu, ki se je dobro uveljavil tudi na nekaterih področjih hribovskih kmetij. Osnova zanj so primerno položni travniki in izvežbana ter strokovno usposobljena delovna sila. Plotovi z lesami so danes na hribovskih kmetijah prava redkost. Še največ se jih je ohranilo na Jezerskem, nekaj tudi v Tržiških Alpah in v Davči ter na Pohorju. V zadnjem času so začeli nekateri hribovski kmetje ograjevati kmetijska zemljišča ob cestah z močnejšimi, neelektričnimi žičnatimi ograjami.

VIII.

Domovi opustelih kmetij so večidel propadli. Ruševine stavb davno opuščениh kmetij je prerasla vegetacija, kasneje opuščeni domovi pa še vedno kažejo žalostno podobo propadanja. Kmetijska zemlja opuščениh kmetij je v večjem delu pod gozdom, ponekod pa so jo izrabili za planinsko pašo. Redki so primeri, da so opuščene domove spremenili v vikende ali jih celo uporabili za turistične objekte.

Ob omembi vikendov še nekaj besed o tem pojavu, ki je tudi ponekod na območju hribovskih kmetij dal poseben pečat fiziognomiji kmečke pokrajine, a to v negativnem pomenu. V splošnem so počitniške hiše tujek v kmečki pokrajini, posebej še tiste velike, bahave, ki niso prav nič prilagojene naravnemu in kulturnemu hribovskemu okolju, ampak so tipičen urbani element, ki se bije z agrarno okolico, sredi katere stojijo. Ponekod so zrastle kar cela vikendaška naselja, tako n.pr. zlasti na Gorenjskem v Storžiškem in Krvavškem predgorju, vključujoč Možjanco nad Tupaličami, na Notranjskem na območju Zaplane, v vzhodnem delu Polhograjskih hribov in v nekaterih delih Posavskega hribovja in Pohorja, posamično pa so raztreseni po vsem hribovskem svetu. Kot nove hiše na hribovskih kmetijah, tako so tudi vikendi delani večidel neenačrtno, brez strokovnega nadzora in brez vsakega posluha za okolje, v katerem stojijo. Izjema so, žal, redke počitniške hiše, nastale iz opuščenih in obnovljenih kmečkih hiš, koč ali gospodarskih poslopij, pri katerih so se novi lastniki skušali čimbolj verno držati prvotnega izgleda. Taki vikendi, v nasprotju s prej imenovanimi, oživljajo sicer razkrajajočo kmečko fiziognomijo. Nekaj jih je v Gornji Savinjski dolini, v Polhograjskih hribih, na Vojskarski planoti in morda še kje, kamor naše raziskave hribovskih kmetij še niso segle.

Jurij Senegačnik⁺

**PLANINSKO GOSPODARSTVO NAŠIH ALP V LUČI
DOSEDANJIH ETNOLOŠKIH IN GEOGRAFSKIH RAZISKAV**

Planšarstvo, pastirstvo, planinsko gospodarstvo, planinsko pašništvo, alpsko pastirstvo in podobno, so izrazi, s katerimi poskušamo označiti približno eno in isto. Če so ti izrazi nekoč vsebovali večjo identičnost v pomenskem smislu, pa so se v novejšem času vsebinske razlike med njimi povečale. Vsekakor pod vsemi temi izrazi ponavadi razumemo kombiniran obrat živinoreje v dolini in živinoreje na planinskih pasiščih - planinah. Z geografskega vidika je pri tem pomembno predvsem to, da je poleg vaškega zemljišča izrabljen v polletnem času tudi sezonsko poseljeni pas iznad stalnih bivališč. To problematiko proučuje gospodarska geografija, konkretno agrarna geografija. Z etnološkega vidika pa je pomembno, da je takšen gospodarski obrat pustil neizbrisljiv pečat v načinu življenja in kulturi prebivalcev naših Alp. Planšarstvo je namreč neposredno vezano na posebno skupino prebivalstva - pastirjev in drugega pastirskega osebja, ki so do danes bolj kot skoraj kjerkoli drugje močno obdržali nekatere arhaične prvine tako v materialni kot tudi v socialni kulturi. Kot takšno predstavlja seveda alpsko pastirstvo prvovrsten predmet raziskave predvsem vseh tistih etnologov, ki ne žele, da bi šle v pozabo nekatere zelo pomembne in tipične prvine v življenju slovenskega alpskega kmeta.

Ta problematika je dokaj temeljito proučena. Na tem mestu pa je treba poudariti, da je redko katera snov tako izrazito privlačila tako geografske kot etnološke raziskovalce. Na malo-

---

⁺ Ašis., Inštitut za geografijo, Univerza Edvarda Kardelja, 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7.

katerem področju naletimo na toliko sličnosti pri ciljih raziskav. Vse to velja seveda predvsem za starejše raziskave, saj je v novejšem času tudi tu prišlo do jasnejše polarizacije glede samega predmeta raziskovanja. S to problematiko pa se ukvarjajo tudi druge vede, bodisi družbene - kot na primer agrarna zgodovina, bodisi strogo kmetijske discipline.

V razvoju geografije kot etnologije, lahko seveda ločimo več različnih obdobj. Takšnih ločnic pri raziskovanju neke ožje problematike - konkretno planinskega gospodarstva - seveda ne moremo tako ostro potegniti. Vseeno pa bi lahko ob sprotnem premotrivanju razvoja in usmerjenosti obeh ved v grobem ločili tri obdobja.

Prvo obdobje zajema vse od prvih začetkov raziskovanja planinskega gospodarstva tja nekje do tistih let po prvi svetovni vojni, ko se je začelo znanstveno poglobljeno proučevati to tematiko. Za to prvo obdobje lahko rečemo, da geografija in etnologija sprva sploh še nista bili ostro ločeni disciplini. Tako lahko ene in iste raziskovalce označimo istočasno kot etnologe in geografe oziroma vsaj njihove predhodnike. Na drugi strani pa so to tematiko popisovali v svojih poljudnih opisih še drugi, ki so poleg drugega zbrali tudi dragoceno geografsko in etnološko gradivo.

V raznih zgodovinskih listinah se planšarstvo omenja že zelo zgodaj. O prvem zavestnem geografskem in etnološkem opisovalcu naših pokrajin in ljudskokulturnih pojavov pa lahko govorimo šele pri Valvasorju, ki leta 1689 omenja tudi planšarstvo. Dobrih sto let kasneje ga omenja tudi razsvetljenec Hacquet. Za obdobje romantike so značilni razni krajepisni in domoznanski spisi, pri nosilcih etnološke misli pa je bilo v ospredju nabiranje tako imenovanega narodnega blaga. Zbrano gradivo so prinašali takratni časopisi in časniki. Tako najdemo v drugi

polovici 19. stoletja v Popotniku ter Besedniku, predvsem pa v Novicah nekatere članke, ki se nanašajo tudi na planšarstvo. Amaterske domoznanske geografske in etnološke opise planin pa je nadaljeval tudi v času realizma Abram, ki je na prelomu stoletja v Planinskem vestniku opisoval Trento in njene planine. Njegovi opisi so pred kratkim doživeli tudi knjižno izdajo (1972). Velik korak in neprecenljivo delo na področju toponomastike je napravil Tuma (1929), ki je v seriji člankov v Planinskem vestniku v letih 1908-1928 popisoval predvsem trentarske planine. Kot pravnik pa so ga poleg splošnega opisa posameznih planin pritegnila tudi pravno-posestna vprašanja. Njegov najpomembnejši članek Naše planine v Jadranskem almanahu je nekakšen pregled čez planine v goriškem gravitacijskem območju. Ustavi se ob pojmu planine, razčlenjuje planšarstvo in planine bolj z gospodarskega vidika, potem pa nam postreže še z obilico etnološkega gradiva.

V obdobju med obema vojnama lahko začnemo govoriti tudi o novem, resnično geografsko strokovno podkrepljenem pristopu pri proučevanju planinskega gospodarstva. Začelo se je drugo obdobje, ki je prekinilo s tradicijo amaterskih krajepisnih in domoznanskih opisov. Tudi pristop etnoloških raziskovalcev je v tem drugem obdobju postal res strokoven in sistematičen. To obdobje zajema čas med obema vojnama in sega nekje v šestdeseta, ali celo sedemdeseta leta. Za to obdobje so značilne strokovno poglobljene raziskave, kjer se tematika raziskav geografov kot etnologov močno prepleta oziroma prekriva.

Prvo res obsežnejše delo o našem planšarstvu je uredil takratni oblastni komisar za agrarne operacije Spiller-Muys (1926). Največ poglavij v tej knjigi Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah pa je napisal kmetijski referent J. Šurtič. Knjiga je priročnik, obenem pa daje dober prikaz takratnega stanja planšarstva. S strokovnim geografskim prikazom planin določenih območij je pričel Ilešič (1931), ki se je ukvarjal tudi

z odvisnostjo položaja planin od fizično-geografskih dano-
sti (Ilešič, 1934). Kot etnolog pa je predvsem z vidika ma-
terialne kulture tedaj proučeval ovčarstvo Novak (1942). Iz-
postaviti pa je treba etnološke prispevke Ložarja (1936,
1944), ki je v Narodopisju Slovencev I prvi podal splošen
etnološki pregled planšarstva. Poleg pregleda zgodovinskih
podatkov nam opiše sistem paše, spregovori o mlekarstvu in
sirarstvu, o stanovih in pastirjih ter posestno pravni ured-
bi planin.

V letih po drugi svetovni vojni so se nadaljevale kompleks-
ne geografske študije posameznih planinskih območij (Jordan,
1945; Čerček, 1949; Fajgelj, 1953; Prešeren, 1955), ki so bi-
le z vidika agrarne geografije še precej morfogogenetsko obar-
vane, prinašale pa so tudi obilico etnološkega gradiva s po-
dročja materialne in socialne kulture. Tovrstne raziskave so
brez dvoma dosegle svoj vrh z našo najboljšežnejšo študijo A.
Melika Planine v Julijskih Alpah. V njej je kompleksno geo-
grafske obdelal tako prirodne pogoje kot družbene osnove na-
stanka, razvoja in predvsem takratnega stanja in oblik pla-
ninskega gospodarstva. Podal je tudi sistematičen kartograf-
ski pregled planin, obenem pa je v knjigi zbral ogromno etno-
loško pomembnega gradiva (sistem in trajanje planinske paše,
posestne razmere in upravljanje planin itd.). Melik je pove-
dal nekaj besed o planinah tudi v svoji predvojni in nato po-
vojni izdaji Slovenije (Melik, 1936, 1963). Druga vrsta geo-
grafske člankov iz tega obdobja pa je bila predvsem histori-
čnogeografsko obarvana (Leban, 1960; Melik, 1956; Kos, 1960),
saj je v njih govora o sedanjih in nekdanjih planinah na pod-
lagi raznih zgodovinskih virov ali pa imenoslovja. Z izrazo-
slovjem in pojmovnimi tolmačenji pa sta se ukvarjala Ilešič
(1960) in Pirc (1954). Od etnoloških raziskav v zgodnejših
povojnih letih je treba omeniti članek V. Novaka (1955). Isti
avtor se je tudi za Ložarjem lotil splošnega pregleda planšar-

štva na Slovenskem z etnološkega zornega kota. Tako je objavil tri takšne splošne preglede (Novak 1960, 1970, 1980), ki pa časovno že spadajo v tretje obdobje.

V zadnjem, tretjem obdobju proučevanja planinskega pašništva so večji premiki v šestdesetih letih značilni predvsem za geografijo. Agrarnogeografsko proučevanje te tematike je postalo bolj socialnogeografsko in predvsem bolj gospodarsko obarvano na čelu s študijami M. Vojvode. V tem času pa so se začela spreminjati tudi teotetična izhodišča etnoloških raziskav. Etnologija se ne omejuje več samo na kmetopisje, prenesen je poudarek s preteklosti na sedanost. Kljub vsemu pa lahko rečemo, da je prenos poudarka s preteklosti na sedanost bolj značilen za geografske raziskave, saj so etnološki raziskovalci v marsičem tudi v tem razdobju vztrajali na tradicionalnem predmetu proučevanja. Raziskave pa so postale večinoma usmerjene v zelo specializirano problematiko.

Vojvoda (1967, 1969, 1980) je v svojih raziskavah s Tončičem (1975) podal gospodarskogeografski pregled planin v vseh naših Alpah in poleg gospodarske vključeval tudi turistično funkcijo planin. Podoben pregled je opravil tudi Vladimir Klemenčič (1964). Omeniti pa je treba tudi prve raziskave z namenom gospodarskega obnavljanja planin (M. Klemenčič, Piry, 1976), raziskovalo pa se je tudi zamejske planine (Piry, 1977). Najnovejši gospodarskogeografski pregled čez slovenske planine pa je opravil Senegačnik (1983, 1984), ki pa se je spustil tudi v analizo odnosa med vasjo in planino (1986). Obrobno pa so se te tematike lotevali še drugi geografi.

Med novejšimi etnološkimi raziskovalci moramo na prvem mestu izpostaviti Cevca, ki se je ozko specializiral na prvem mestu v pastirsko arhitekturo (1967, 1969, 1970, 1980, 1984). Najkompleksnejši etnološki oris določenega področja pa je po-

dal v svoji knjigi Velika planina (1972), ki je eno zelo redkih del, ki obširneje spregovori poleg materialne in socialne tudi o duhovni kulturi. Napisal pa je tudi nekaj drugih tehničnih prispevkov s področja življenja pastirjev (1973, 1978, 1979). Drugi pomembnejši etnološki raziskovalec zadnjega obdobja pa je Križnar (1972, 1974a, 1974b), ki je dal prikaz propadajoče dediščine ovčereje v Zgornji Soški dolini tako s področja materialne kot socialne kulture. Veliki planini in njeni pastirski kulturi se je posvetil tudi arhitekt Kopač (1965, 1974a, 1974b). Različne prispevke pa so v najnovejšem času podali tudi drugi avtorji (Novak A., 1976; Novak V., 1975; Valenčič, 1982).

Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da se je predmet raziskav etnologov in geografov v zadnjem času dokaj ločil. Posledica te diferenciacije je tudi terminološka. V etnologiji se še nadalje proučuje pastirje in njihovo kulturo, in tako govorimo tudi v najnovejših etnoloških raziskavah še nadalje o pastirstvu, pa tudi planšarstvu, mlekarstvu, sirarstvu in podobno. Ker pa so ravno ti pastirji kot izvajalci specifične gospodarske dejavnosti vedno manj prisotni, ta dejavnost pa se v gorskem prostoru še nadalje vzdržuje na drugačni osnovi, govorimo v geografskih raziskavah raje o planinskem pašništvu ali planinskem gospodarstvu. Ta izraz poudarja namreč gospodarski ali pa obče funkcionalni vidik planin, kar je danes tudi v ospredju zanimanja geografskih raziskovalcev.

Literatura in viri

1. Abram J., 1972, Moja Trenta, Gorica.
2. Cevc A., 1967, Nastanek in razvoj pastirskega stanu na Veliki planini nad Kamnikom, Kamniški zbornik 11.
3. Cevc A., 1969, Pastirski stanovi v Julijskih in Kamniških Alpah in predslovanski substrat v njihovi arhitekturni dediščini, Ljubljana.
4. Cevc A., 1970, Avtohtoni obliki pastirskih koč v slovenskih Alpah, Sinteza 16.
5. Cevc A., 1972, Velika planina, Ljubljana.
6. Cevc A., 1973, Kulturno izročilo našega gorjanja, Razstava ob 80. letnici slovenske planinske organizacije, Ljubljana.
7. Cevc A., 1978, Planina Velo polje v času prvega vzpona na Triglav, Planinski vestnik 1978.
8. Cevc A., 1979, Vpliv zemljišča in družbenozgodovinskih razmer na življenje pastirjev, Slovenski etnograf 30.
9. Cevc A., 1980, Občasna naselja na Slovenskem. Traditio- nes 7-9.
10. Cevc A., 1984, Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem, Ljubljana.
11. Čerček E., 1949, Planine v južnih Kamniških Alpah, Geo- grafski vestnik 30-31.
12. Fajgelj V., 1953, Planine v vzhodnem delu Savinjskih Alp, Geografski vestnik 25.
13. Ilešič S., 1931, Planine ob dolnji Zilji, Geografski vestnik 7.
14. Ilešič S., 1934, Planšarske planine na Slovenskem, Pla- ninski vestnik 1934.
15. Ilešič S., 1960, Še o planini in gori, Planinski vestnik, 1960.
16. Jordan B., 1945, Planine v Karavankah, Geografski vestnik 17.
17. Klemenčič V., Piry I., 1978, Revitalizacija planinskega pašništva na Tolminskem, tipkopolis, IGU, Ljubljana.
18. Klemenčič V., 1964, Die geographische Probleme der Alm wirtschaft in Jugoslawien, Almgeographie, Forschungsbe- richte 4, Wiesbaden.

19. Kopač V., 1959, Velikoplaninski stan, Planinski vestnik 1959.
20. Kopač V., 1965 a, Še enkrat o Veliki planini, Planinski vestnik 1965
21. Kopač V., 1974 a, Velika planina, Varstvo spomenikov 18 - 19.
22. Kopač V., 1974 b, Pastirska torila z Velike planine. Traditiones 3.
23. Kos M., 1960, O nekaterih planinah v Bohinju in okolici Bleda. Geografski vestnik 32.
24. Križnar N., 1973, Mera kot osrednji dogodek poselitve planine Za Skalo, Srečanja 7.
25. Križnar N., 1974 a, Planinsko naselje v porečju zgornje Soče, Goriški letnik 1974.
26. Križnar N., 1974 b, Ovčje planine v porečju zgornje Soče 1973, Planinski vestnik.
27. Leban V., 1950, Nanos, Geografski vestnik 22.
28. Ložar R., 1936, Slovenske planine v risbi in sliki, Planinski vestnik 1936.
29. Ložar R., 1944, Planšarstvo in pastirstvo, Narodopisje Slovencev I, Ljubljana.
30. Melik A., 1936, Slovenija, Ljubljana.
31. Melik A., 1950, Planine v Julijskih Alpah, Ljubljana.
32. Melik A., 1956, Izvenalpske planine na Slovenskem Geografski zbornik 4.
33. Melik A., 1963, Slovenija I, Ljubljana.
34. Novak A., 1963, Planšarsko stavbarstvo v Bohinju, Snovanja 2.
35. Novak V., 1942, Ovčarstvo pod Stolom in v Planici, Etnolog 15.
36. Novak V., 1955, Odkup in ureditev služnostnih pašnih pravic v Bohinju, Zbornik Filozofske fakultete.
37. Novak V., 1960, Planšarstvo, Slovenska ljudska kultura, Ljubljana.
38. Novak V., 1970, Živinoreja, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev I, Ljubljana.
39. Novak V., 1980, Živinoreja, Slovensko ljudsko izročilo, Ljubljana.

40. Novak V., 1975, Predromanske, romanske in germanske besede v slovenskem gorskem pastirstvu, *Linguistica* 15.
41. Pirc A., 1954, Gospodarski pojem planine v Sloveniji, *Geografski vestnik* 26.
42. Piry I., 1977, Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega slovenskega etničnega področja zunaj SR Slovenije, tipkopis, IGU, Ljubljana.
43. Prešeren M., 1955, Živinoreja in planšarstvo v Kamniški komuni, *Kamniški zbornik*.
44. Senegačnik J., 1983, Nekateri značilnosti najnovejšega razvoja planinskega gospodarstva, *Geographica Slovenica* 14.
45. Senegačnik J., 1984, Veränderungen der slowenischen Almwirtschaft in letzten Jahrzehnt, *Muenchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, Regensburg.
46. Senegačnik J., 1986, Nekateri značilnosti gospodinjstev, ki so navezana na planinsko pašništvo, *Sodobno kmetijstvo* (v tisku).
47. Spiller - Muys F., 1926, Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah, Ljubljana.
48. Tuma H., 1924, Naše planine, *Jadranski almanah* za leto 1924, Trst.
49. Tuma H., 1929, *Imenoslovje Julijskih Alp*, Ljubljana.
50. Valenčič V., 1982, Posestne razmere na Veliki in Mali planini ob koncu fevdalne dobe, *Traditiones* 7-9.
51. Vojvoda M., 1969, *Almgeographischen Studien in den slowenischen Alpen*, *Muenchner Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeographie*, Kallmünz/Regensburg.
52. Vojvoda M., 1970, Najnovejše spremembe v planinskem gospodarstvu slovenskih Alp, *Geografski vestnik* 42.
53. Vojvoda M., Tončič L., 1975, Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega področja Slovenije, tipkopis, IGU, Ljubljana.

Andrej Dular⁺

**GEOGRAFIJA IN ETNOLOGIJA NA MLADINSKIH
RAZISKOVALNIH TABORIH V BELI KRAJINI**

Želja po čim večjem spoznavanju in uveljavljanju humanističnih in družboslovnih znanstvenih disciplin med mladimi je privedla do organiziranja posebnih oblik mladinskega raziskovalnega dela - do mladinskih raziskovalnih taborov.

Njihov namen je seznaniti zainteresirane učence višjih razredov osnovnih šol in dijake s posamičnimi strokami, predmetom in metodami raziskav kakor tudi s cilji strokovnega prizadevanja, to je z njihovo uporabnostjo.

Pri tem gre zlasti za praktično terensko in kabinetno delo, ki ga dijaki opravljajo pod vodstvom mentorjev, temelječe na sodobnih metodoloških in metodičnih principih, pa tudi na novih pogledih na predmet raziskovanja.

Tabori, ki jih po raznih krajih Slovenije že vrsto let organizira Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije, so tudi v Beli krajini postali stalna oblika mladinskega počitniškega dela. Med letoma 1979 in 1985 se je zvrstilo kar šest taborov, in sicer v Vinici (1979, 1980), Semiču (1981, 1982), Suhorju pri Metliki (1984) in Podzemlju pri Metliki (1985). Med strokami, ki so bile zastopane na teh taborih, sta bili tudi geografija in etnologija.

Na vseh belokranjskih taborih z izjemo etnološkega tabora v Podzemlju je bilo delo geografov usmerjeno v razkrivanje

---

⁺ Dipl.etn., etn.ž. kustos, Beolkranski muzej, 68330 Metlika, Trg svobode 4.

oziroma prikazovanje regionalno-geografskih značilnosti krajevnih skupnosti Vinica, Semič in Suhor z vidika bodočega prostorskega načrtovanja in razvoja.

Pri tem jih je vodila misel, da je potrebno za načrtovanje določiti tiste dejavnike, ki v neki zaključeni geografski in tudi upravni enoti vplivajo na razvojne možnosti, jih spreminjajo ter jim tudi določajo meje.

Pozornost je bila tako usmerjena v razkrivanje in analizo pokrajinskih značilnosti in naravnih virov. Ob tem je šlo za določitev pokrajinskih tipov z vidika geomorfoloških, klimatskih, hidrografske posebnosti, saj te določajo specifične, prevladujoče gospodarske oblike (poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo, gozdarstvo, izkoriščanje naravnih virov - peskokopi, obrt, mlinarstvo, turistična dejavnost, itd.).

Med pomembne dejavnike razvoja so geografi uvrstili tudi oskrbo s pitno vodo, centralnost in infrastrukturno opremljenost naselij, sestavo prebivalstva in zaposlovanje prebivalcev v neagrarnih dejavnostih.

Zanimala jih je zlasti demografska podoba; število in koncentracija prebivalcev v posamičnih vaseh oziroma predelih krajevnih skupnosti, starostna in spolna sestava, "da bi na podlagi teh rezultatov skušali napovedati bodoči razvoj in ga tudi ustrezno usmeriti" (Dovč, Gabrovec, Plut; Semič, 39). Socialna in poklicna podoba jih je zanimala toliko, kolikor je vplivala na oblikovanje kulturne pokrajine, kajti "upadanje števila kmečkega prebivalstva v vseh naseljih krajevnih skupnosti Semič (na račun zaposlovanja v industriji) bi že pomenilo povečano opuščanje obdelave zemlje" (Dovč, Gabrovec, Plut; Semič, 40). "Kmetje niso pomembni le kot pridelovalci hrane, ampak tudi kot vzdrževalci kulturne pokrajine" (Dovč, Gabrovec, Plut; Semič, 40).

Ugotovili so, da je tudi zaposlovanje izven kmetijskih dejavnosti, posebno v industriji, zelo pomembno v krajevnem in regionalnem razvoju. Industrija je znatno pripomogla, da se je izseljevanje iz Bele krajine občutno zmanjšalo.

Zaposlovanje v industriji je ob pomanjkanju delovne sile v okolici industrijskega obrata nujno povzročalo urejanje in posodabljanje prometnih poti in prevoza. Prav tako je pospešilo selitve znotraj in zunaj upravnih in regionalnih meja.

V krajih z industrijo je prišlo do opaznih sprememb, kar se je pokazalo v boljši infrastrukturni opremljenosti naselja (centralna funkcija), se pravi v njenem zunanjem, miljejskem videzu, kakor tudi v krajevni demografski podobi. Močan priliv prebivalstva iz okoliških vasi, znaten upad čistih kmetov in pojav polkmetov in industrijskih delavcev, so osnovne razvojne značilnosti.

Poleg tega so geografi opozarjali tudi na posledice stihijskega in neplaniranega razvoja, tako na opuščanje in zaraščanje obdelovalnih površin.

Etnologi so se usmerili v razkrivanje tradicionalnih oblik materialne, socialne in duhovne kulture, na posamičnih primerih pa so prepoznavali "spremembe, nastale pod vplivom splošnega družbenega razvoja in napredka" (Brancelj; Vinica, 38). Na manjših območjih so raziskovali tiste procese in pojave, ki so bili najbolj razširjeni in najbolj vsakdanji.

Tako so raziskovali ženitovanjske šege in navade v različnih socialnih, poklicnih in narodnostnih okoljih in ob tem opazili vpliv industrije (zaposlovanja) in višje osebne življenjske ravni na odmiranje šeg in spreminjanje navad, kakor tudi vpliv na družinsko sorodstveno povezanost in na samo

življenje v družini (Hudelja; Vinica, 44). Narodnostna razmerja in povezave prebivalcev na obeh bregovih Kolpe in v viniški okolici so razpoznavali v gospodarskem povezovanju na področju trgovine, obrti, prometa in ob zaposlovanju v industriji (Dular, Mravlje; Vinica, 41, Hudelja; Vinica, 44, Sulič; Vinica, 47). Izselenstvo jih je zanimalo predvsem z vidika moralnih norm in vrednot, noše in jezika (Dražumerič; Sulič; Vinica, 51), ljudsko zdravilstvo pa z vidika ohranjanja in spreminjanja tradicionalnih kulturnih sestavin (Jurekovič; Vinica, 50).

Poleg omenjenih tem so se etnologi lotili tudi raziskovanja vinogradništva, najpomembnejše agrarne gospodarske dejavnosti v Semiču in okoliških vaseh. Zanimala jih je predvsem delovna sila, prodaja vina in zaslužek, pojav vikendarstva v vinorodnih predelih, ohranjanje oblik in funkcija gospodarskih objektov (zidanic) v kulturni pokrajini (Sulič, Dular; Semič, 61).

V krajevni skupnosti Suhor je bilo kot regionalna posebnost obravnavano izkoriščanje peskokopov, zlasti pomen peskokopov v vaški skupnosti in v okviru družine (Dular; Suhor, 38). Razen tega so etnologi v krajih okrog Suhorja razkrivali novosti, ki so nastale po drugi svetovni vojni pod vplivom industrializacije, in sicer v kmečkih gospodinjstvih, obrtniško-rokodelski dejavnosti, stavbarstvu.

Naj strnem ta pregled geografskih in etnoloških mladinskih prizadevanj na mladinskih raziskovalnih taborih v Beli krajini z naslednjim.

Za povojno Belo krajino sta vse od 50-tih let značilni močna deagrarizacija in industrializacija. To so vseskozi potrjevali tudi geografi in etnologi, seveda vsak s svojega zornega kota.

Geografi so se z vidika bodočega načrtovanja in prostorskega razvoja zanimali predvsem za vzroke in posledice, ki spreminjajo pokrajino. Tako sta se jim na primer industrializacija in zaposlovanje v neagrarnih dejavnostih pokazala kot gibalno populacijskih, socialnih in poklicnih sprememb, ki so vplivale na manjše izseljevanje, večje selitvene tokove, nove obdelovalne načine zemlje, na ekološke probleme.

Etnološka projekcija deagrarnizacije in industrializacije je težila predvsem k spoznavanju vzrokov in posledic na ravneh človekove materialne, socialne in kulturne podobe, posredno torej načina življenja v posamičnih socialnih, poklicnih in narodnostnih skupinah prebivalstva.

V i r i

Mladinska raziskovalna tabora Vinica 79 in 80. Izdal republiški koordinacijski odbor gibanja Znanost mladini. Ljubljana, 1982.

Mladinska raziskovalna tabora Semič 81 in 82. Izdal republiški koordinacijski odbor gibanja Znanost mladini. Ljubljana, 1983.

Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina 84. Suhor pri Metliki. Izdal republiški koordinacijski odbor gibanja Znanost mladini. Ljubljana 1985.

Duša Krnel-Umek⁺

**DOMOZNANSKA DOKUMENTACIJA
MED ETNOLOGIJO IN GEOGRAFIJO**

Vsak raziskovalec potrebuje za svoje delo informacije o dosežkih na tistem področju, ki ga raziskuje, in različne podatkovne zbirke (bibliografske, faktografske idr.). Kdo so še uporabniki in kakšne naj bodo informacije in podatkovne zbirke, da jim bodo koristile?

Uporabniki znanstvenih in strokovnih informacij s področja etnologije in geografije so raziskovalci, etnologi in geografi, zaposleni v stroki (kustosi, konservatorji, učitelji, profesorji), raziskovalci in strokovnjaki drugih strokovnih področij, pisci učbenikov in poljudnoznanstvenih del, novinarji, uredniki revij, založniki, študenti.

Izobraževanje za uporabo podatkovnih zbirk se začne v osnovni šoli s knjižno in knjižnično vzgojo in urejenostjo knjižnic, nadaljuje v srednji - predvsem z uvedbo predmetov bibliotekarstvo, informatika in dokumentalistika v nekaterih smereh - in na fakulteti pri uvodnih predavanjih in vajah.

Knjižnice in informacijski centri so pri nas različno razviti. Na 51. konferenci mednarodne zveze bibliotekarskih društev z osrednjo temo Knjižnice in splošna dostopnost informacij, ki je bila v Chicagu 1985. leta, so povedali, da sodi po UNESCO-vih merilih "Jugoslavija po razvitosti knjižničarske dejavnosti v skupino dežel kot Argentina, Sirija, Jordanija, Južna Koreja, Portugalska in Urugvaj!" (Šircelj, 1985).

⁺ Dr., Pokrajinski arhiv Koper, 66000 Koper, Čevljarska 22

Podatkovne zbirke za posamične stroke, ki so v razvitem svetu že zelo obsežne, so pri nas povezane v specializiranih INDOK centrih za 12 strokovnih področij. Med njimi so se začeli razvijati nekateri zelo zgodaj in so se že v 70. letih priključili na mednarodne podatkovne zbirke. Za etnologijo in geografijo centra še nista izbrana.

Za etnologijo je največ podatkovnih zbirk v Slovenskem Etnografskem muzeju, Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU in Oddelku za etnologijo, manjše zbirke so še v muzejih in zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine. Obseg in vsebina faktografskih zbirk v teh ustanovah sta popisana do leta 1976 (Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Uvod. Poročila). Tekoča bibliografija je izhajala po drugi svetovni vojni najprej v presledkih, pozneje pa dokaj redno do leta 1978. V pripravi je retrospektivna bibliografija, ki je med temeljnimi nalogami stroke; sestavljena je bila retrospektivna bibliografija študentskih nalog, zdaj izhaja tekoče.

Geografija ima v podatkovni zbirki na Oddelku za geografijo poleg bibliografskih opisov knjig in periodike še izpise člankov za Slovenijo od leta 1922. Članke izpisuje iz tekočih domačih in tujih revij. Podatki so urejeni po geografski sistematiki. Tekoče izhaja Geografska bibliografija Slovenije, ki prinaša popise knjig, periodike in člankov z izvečki najpomembnejših del. V srednjeročnem planu raziskovalne dejavnosti za obdobje 1986-1990 je vključeno "sistematično dopolnjevanje geografske bibliografije in dokumentacije".

Za etnologijo in geografijo hrani bibliografske podatke tudi Narodna in univerzitetna knjižnica. Podatki o knjigah, periodiki in člankih so izhajali v Slovenski bibliografiji do

leta 1976 (knjige in serijske publikacije urejene po abecedi s kazalom po strokah UDK, članki urejeni po strokah), tekoče izhaja mesečna bibliografija za knjige v glasilu Knjiga, 1985. Leta je začela izhajati v snopičih Slovenska bibliografija - Knjige po strokah UDK, v reviji Knjižnica izhaja tekoča bibliografija slovenskih bibliografij.

Primerjava etnološke in geografske bibliografije s Slovensko bibliografijo za leto 1976 (za novejši čas primerjava ni mogoča, ker ni vseh podatkov) je pokazala, da so pri popisu podatkov kriteriji različni.

1. Skupno število enot	EB	313	SB	211
	GB	246	SB	151
2. Število enot, ki so v obeh bibliografijah	EB	SB	GB	SB
		117		18

Smiselno bi bilo, da bi odpravila podvajanje in uskladila različne kriterije ena od raziskovalnih nalog Narodne in univerzitetne knjižnice.

Za določeno območje imajo za etnologijo in geografijo knjižnično gradivo in bibliografske podatkovne zbirke osrednje knjižnice in Univerzitetna knjižnica Maribor. Obdelava primarnih dokumentov je dvojna: bibliografska in dokumentacijska. Čeprav skušajo knjižnice obdelati čim več gradiva, so obseg in stopnja obdelanosti in kriteriji pri zbiranju in obdelovanju zelo različni. Podatkovne zbirke so urejene po sistemu UDK in po zvrsteh (n.pr. ločena kataloga za članke ter monografske in serijske publikacije). V veliki meri dopolnjujejo druge podatkovne zbirke s podatki o območju iz lokalnih glasil, zbornikov, revij, drobnega tiska ipd. Na podlagi domoznanskih podatkovnih zbirk so bile sestavljene pokrajinske in druge bibliografije (n.pr. o primorskem časopisju, Koroški,

Mariboru), ki so bogat pripomoček za raziskovalno delo.

Pri izpeljavi raziskovalnih programov in pri načrtovanju so potrebne vse obsežnejše podatkovne zbirke od bibliografskih do ekspertnih sistemov. Izkušnje pri razvijanju informacijskih sistemov na posamičnih področjih kažejo, da jih ni mogoče razvijati ločeno, ker deluje sistem interaktivno in razvijanje na enem področju povzroči hude posledice na drugem. Poglavitnih vzrokov za "zaostajanje v uporabi in gradnji baz podatkov ter razvoju v smeri ekspertnih sistemov" (Kornhauser, 1985) ne moremo iskati samo v izobraževanju, temveč tudi v zaostajanju informatike, dokumentalistike in bibliotekarstva ter v premajhni zavesti o pomenu hitrega izoblikovanja enotnega znanstveno-tehničnega informacijskega sistema povezanega s knjižnično-informacijskim sistemom. Zaradi obsega podatkov je potrebna delitev dela med raziskovalci in strokovnjaki, ki pripravljajo podatkovne zbirke. Od stopnje razvoja stroke je odvisno, do katere meje bo lahko razvila podatkovne zbirke in nasprotno, od ustreznih in kvalitetnih podatkovnih zbirk bo odvisno, kako hitro se bo stroka razvijala.

Za večjo uporabnost informacij in premišljeno načrtnost podatkovnih zbirk bi bile za etnologijo potrebne naslednje naloge:

- izbira nosilca specializiranega INDOK centra
- analiza povezave med podatkovnimi zbirkami, raziskovalnimi načrti in drugimi uporabniki v etnologiji
- analiza povezanosti posamičnih etnoloških podatkovnih zbirk in drugih strok
- analiza računalniških, tehničnih, kadrovskih in drugih potreb za delovanje centra
- dopolnitev kataloga podatkovnih zbirk.

Literatura

- Kornhauser Aleksandra, 1985, Izobraževanje za uporabo brez podatkov. XV. posvetovanje o ekonomiki in organizaciji dela. - Portorož.
- Krnel-Umek Duša - Bernard Rajh, 1985, Domoznanska dejavnost v slovenskem knjižničnoinformacijskem sistemu. - Maribor; Koper.
- Melihar Ivana, 1984, Informatika z dokumentalistiko. - Ljubljana.
- Popovič Mirko, 1985, Vpis Bibliotekarskega raziskovalnega centra NUK v razvid raziskovalnih organizacij. - Novice NUK 5, št. 3, str. 10-13.
- Razvoj sistema znanstvenega in tehničnega informiranja v obdobju 1986-1990. - Raziskovalec 15/1985, št. 6-7, str. 324-333.
- Srednjeročni plan raziskovalne dejavnosti za obdobje 1986-1990. - Raziskovalec 16/1986, št. 1-2, str. 1-86.
- Šircelj Martina, 1985, Poročilo o udeležbi na IFLA - 1985. - Novice NUK 5, št. 3, str. 13-19.

Razprava

Fister Peter: Spadam v tisto stroko, ki je neposredno prizadeta glede na načine pogledov na prostor in na raziskave tako etnologije kot geografije. Arhitektura, kateri pripadam, je tudi raziskovalna stroka, pretežno uporablja izsledke raziskav, o katerih je bilo danes toliko govora. In ker smo se tudi prvi vključili v že omenjeno interdisciplinarnost (ob prvem posvetu Etnologija in arhitektura), bi ob referatih skušal izluščiti neko misel. Za nas arhitekte kot uporabnike raziskav, ki jih obe vedi opravljata, izgleda, da se etnologija loteva raziskovanja zato, ker je predvsem usmerjena v raziskovanje in brez nekih posebnih poudarkov na ciljnih zakaj to raziskuje. Danes vsaj v nobenem od etnoloških referatov tega ni bilo povedanega. Na drugi strani se geografija, ki je prav tako usmerjena v raziskovanje prostora, kot je bilo slišati danes, odloča predvsem za raziskovanje sedanjosti, s tem, da ima močne poudarke na določenih ciljnih - rekel bi: na določenih uporabnostih raziskav, za potrebe prostorskega planiranja, celo za probleme revitalizacije. Vse to pa uporablja arhitektura. Prva misel po povezovanju med etnologijo in geografijo bi bila lahko tale: etnologiji bi tako povezovanje, seveda na to morajo odgovoriti etnologi, narekovalo usmerjenost njenih raziskav in s tem njihovo uporabnost za uporabnike teh raziskav; predvsem na nivoju takoimenovane interdisciplinarnosti. Osnovna misel, ki jo želim dati morda v razpravo, bi pa bila naslednja: arhitekti kot uporabniki izsledkov obojestranskih raziskav, pa najbrž še marsikateri drugi, pogrešamo večjo mero interpretacije izsledkov. To pomeni opredeljevanje do vrednosti izsledkov; vsaka od ved, ki se ukvarja z neko raziskavo in ki svoje izsledke tudi kvalitativno interpretira, to se pravi, da se odloča o vrednosti (ali večji ali manjši vrednosti, morda tudi negativni vrednosti) teh izsledkov - , se s tem, ko jih

interpretira, zaveda tudi posledic svojih raziskav. To sem že večkrat povedal bodisi v stikih z etnologi bodisi drugače, ampak vedno ob tem nastane neke vrste kratek stik, takrat ko tisti, ki smo uporabniki raziskav, dobimo sicer dovolj široko deskriptivno ali analitično raziskavo, ki nam pa zelo malo pomeni, če nimamo interpretacije, kaj pomeni ta ali drugi sestavni del te raziskave. Mislim, da bi na tem mestu moral zato podpreti predvsem predlog, ki ga je profesor Klemenčič podal za interdisciplinarnost timov takih raziskav - bodisi v neposrednem povezovanju med etnologijo in geografijo kot tudi z vsemi tistimi, ki so bili že prej navedeni in s katerimi se je etnologija kot pobudnik srečevala v dosedanjih razgovorih. Ponavljam osnovno misel: interpretativnost je premalo prisotna predvsem pri etnologiji, več je je pri geografiji, ki se je v zadnjih desetletjih v to močno usmerila.

Cevc Tone: Ker je že dr. Fister načel temo o stavbarstvu, dovolite, da tudi sam nadaljujem s to temo in se dotaknem nekaj vprašanj, ki jih je osvetlil v predavanju dr. Meze. Rad bi najprej poudaril, da se etnologi brez spoznanj geografije težko lotevamo katerekoli teme. To pomeni, da moramo dobro poznati geografski položaj in razmere obravnavanega območja. Če se sedaj ozrem na spoznanja dr. Mezeta o kmečkih hišah na hribovskih kmetijah, bi bilo seveda napačno sklepati, da so to etnološki pogledi na predmet raziskav. V njegovem sestavku je sicer mnogo prvin, ki so etnološko zelo mikavne, vendar so le lupina, ki skriva jedro. Bistvena etnološka vprašanja pa so ostala bolj ali manj nedotaknjena, na primer: kako so ljudje stavbe gradili in kako v njih živijo, kar so temeljna etnološka vprašanja. Kako obravnavati ta vprašanja, je včasih precej zapleteno in dr. Meze je prav opozoril, da etnologijo zanima tudi notranja struktura stavb, ki pa se je kot geograf ni lotil. Pri tem je najbrž mislil.

tudi na različne konstrukcijske značilnosti stavb, ki etnologu kažejo, kako je potekal stavbni razvoj in mu razkrivajo, kako je človek stavbe uporabljal in v njih živel, oziroma v kakšnem odnosu je do stavb in kako le-te nanj vplivajo. To so nekatera bistvena vprašanja, ki se odpirajo etnologu ob študiju stavb.

Če se sedaj povrnem k spoznanjem geografov, na primer Antona Melika, o hiši na Slovenskem, lahko ugotovimo, da etnologi ne moremo prezreti teh temeljitih spoznanj, ki jih lahko edino razširimo in dopolnimo z etnološkimi terenskimi raziskavami. Tudi spoznanja dr. Mezeta so za etnološko stroko izjemno vabljiva in koristna. To lahko potrdim z izkušnjami, ki sem jih dobil ob preučevanju samotnih kmetij na koroškem karavanškem ozemlju. To, kar je ugotovil dr. Meze o stavbah na južni strani Karavank, velja tudi za koroško stran. Etnologi smo hvaležni dr. Mezetu, da nadaljuje tradicijo, katere temelje je postavil prof. A. Melik, saj je tako mogoče koristno primerjati spoznanja obeh strok.

Terseglav Marko: Današnji referati kažejo, kako nemogoče je včasih ločevati konkretne probleme od teoretičnih, saj govorjenje zgolj o "konkretnih" zadevah odpirajo izrazito metodološka in teoretična vprašanja, ki se jim ne moremo in ne smemo izogniti. Današnja razprava naj bi v prvi vrsti odgovorila, kje se v raziskavah vedi pokrivata, kakšna so njuna znanstvena izhodišča pri istem predmetu raziskave in kako različni ali podobni so rezultati končnih sintez. Postavlja pa se še načelno vprašanje, kaj vedi s svojimi raziskavami želite in kako utemeljujeta poglede na svoje raziskovalno delo.

Za lažji potek razprave sem iz referatov potegnil nekaj misli in vprašanj, ki se mi zdijo pomembna za plodno sodelovanje med etnologijo in geografijo:

1.

Ali etnologija dovolj upošteva izsledke geografije in obratno?

2.

Koliko je terensko delo obeh ved teoretično pripravljeno? Zanimivo bi bilo vedeti koliko in kje se vedi dopolnjujeta ali razhajata že v teoretičnih predpripravah in kakšen je etnologov oz. geografov pogled na isti predmet raziskave.

3.

Zanimati nas mora kako je s konkretno interdisciplinarnostjo v raziskovalnih projektih obeh ved. Priznati moramo, da smo etnologi do izsledkov geografov včasih premalo pozorni. Tu se mi zdi važno poudariti tiste skupne točke, ki jih je nakazal dr. Vrišer.

4.

Gre pa tudi za razlike, ki jih je treba odkriti. Poudariti pa velja, da med geografi in etnologi ni večjih spornih mest, kot so se pokazala n.pr. na posvetovanjih med etnologi in slavisti oz. zgodovinarji.

5.

Važno je vprašanje zgodovinskih pogledov obeh ved, ker so zelo ilustrativni za preučevanje medsebojnih odnosov, kakor sta pokazala referata dr. Vrišerja in dr. Kremenška. Zame osebno je zanimivo, kako so etnologi sledili pobudam geografov, saj vemo, da je ena izmed geografskih šol v preteklosti imela močan odmev predvsem v jugoslovanski etnologiji. Gre za t.im. Cvijićevo šolo, ki je pokazala vsaj to, kjer so skupni problemi obeh ved in kje v raziskavah se vedi dopolnjujeta ali prekrivata. Dr. Vrišer je omenil antropogeografijo, kulturno geografijo in posibiliste, ki so s svojim delom lahko zelo blizu etnologom. Tov. Natek pa omenja še socialno geografijo, ki je dala tudi nekatere definicije etnologije in s tem najbrž tudi pokazala na skupne točke ali razlike v raziskovalnem delu. Iz referatov se vidi, da etnologija ni tako

razvejana kot geografija, ampak pokriva ožje področje, ki se najbolj približuje sodobni slovenski etnologiji, ki raziskuje način življenja Slovencev na vsakdanji ravni. Kakšne so tu možnosti za prihodnje interdisciplinarno sodelovanje?

6.

Je to ujemanje res tako neproblematično kot se zdi? Dr. Kremenšek se sprašuje in si najbrž želi odgovora na vprašanje, kaj in kako je bilo v resnici s tem ujemanjem? Mogoče je bilo preveličevano ali pa je izviralo iz nepoznavanja etnologije? Zato bi bilo osrednje vprašanje današnje razprave v tem, kaj pomeni pojem različen pogled in kje so te razlike?

7.

Slišali smo o stičnih točkah obeh ved pa tudi dejstva kažejo, da je včasih predmet obravnave isti za etnologa kot za geografa. Lahko torej pristanemo na poenostavljeno in nevarno mnenje, da je vseeno kdo potem to področje raziskuje?

8.

Navedena vprašanja pa vodijo k razmišljanju o racionalni delitvi dela med vedama. Koliko in kdaj je delitev dela pametna, kdaj pa gre za past, kot je to občutil dr. Ilešič? Mislim, da delitev dela ne sme biti vprašljiva in ne sme postati čer, na kateri lahko nasede naše posvetovanje, saj gre za koordinacijo dela, kjer pa sta fokusa obeh ved zelo različno naravnana. Ob tem pa so možnosti interdisciplinarnega dela precejšnje tudi zato, ker vedi nista obremenjeni z zgodovinskimi neporazumi.

9.

Sedaj pa še izziv etnologim, ki ga je podal tov. Natek: Se bomo v naši razpravi poglobljeno lotili etnološke topografije, v kateri tov. Natka moti delitev po občinah? Kaj k temu pravijo etnologi? Kaj je z bolj plastično in prostorsko preglednostjo pojavov? Kako je z nezadostno sliko gospodarske moči posameznih slojev prebivalstva? Slutim, kaj s temi vprašanji mislijo geografi, najbrž pa niso dovolj znani

etnološki odgovori. Tu bo najbrž nastala temeljna razlika v razumevanju, oz. nastavki za drugačne rezultate obeh ved. Če pa so drugačni rezultati, je najbrž drugačna tudi metodologija raziskovalnega dela, čeprav je predmet lahko skupen.

Križnar Naško: V svojem izvajanju bom skušal opozoriti na konkretno stično točko med obema vedama. Pa ne samo med njima, ampak tudi med drugimi humanističnimi vedami, če hočemo, da bi določene probleme reševali interdisciplinarno.

Osnova znanstvenega proučevanja je informacija. So pa različni načini, kako posamezne znanstvene discipline prihajajo do teh informacij, ki jih bodo potem naprej obdelovale. Mislim, da je tako za etnologijo kot za geografijo značilno terensko delo. Pri tem se poslužujemo različnih tehnik. Med njimi tudi filmskega, oz. video snemanja. Uporaba filmskih in video dokumentov je lahko ena od stičnih točk med etnologijo in geografijo. Številni dokumenti, ki nastajajo s pomočjo avdiovizualnih sredstev, lahko pomenijo vir znanstvenega preučevanja tako eni, kot drugi vedi.

Od začetka stoletja do danes je nastalo ogromno filmskih posnetkov, ki še sedaj, če jih poiščemo v arhivih, lahko mnogo pomenijo obema vedama. Nešteto je posnetkov naselij, človeka pri delu, pokrajin itd., tako da bi lahko sestavili pregled sprememb slovenske pokrajine že s temi posnetki, ki niso bili narejeni z namenom, da bi služili kot znanstveni dokument.

Ampak, bolj kot to, da bi iskali stare filmske dokumente, seveda nagovarjam k temu, da bi obe znanosti organizirali tako skupno proizvodnjo avdiovizualnih dokumentov, ki bi že po svoji zasnovi služila obema vedama kot vir oz. dokument. To pa je mogoče le, če ta proizvodnja steče pod okriljem samih znanstvenikov, se pravi etnologov in geografov.

V svetu so že davno uvideli, da je to zelo važno področje znanstvenega delovanja. pri tem vodi "etnološki film" pred "geografskim". Vendar obstaja v razvoju znanstvenega filma tendenca združevanja vizualnih raziskav. Večinoma gre za združevanje vse AV dokumentacije, vseh znanosti o človeku, to je humanističnih znanosti. Tu se združuje vsa AV dokumentacija, ki govori o človeku, o njegovi kulturi, o njegovih posegih v naravo, v okolje. Mislim, da je tako zasnovana AV dokumentacija dobra podlaga za večdisciplinarno delo.

V današnjih referatih sem našel naslednje stične točke, ki jih obravnavata tako etnologija kot geografija. (nekatere od teh so bile v etnološki praksi že deležne posegov z AV sredstvi.) Na prvem mestu je pokrajina, kulturna krajina, v katero je posegel človek s svojim delovanjem, potem so tukaj naselja, vaški in mestni prostor, tako fizični kot socialni prostor. Potem je tu hiša, z vsemi svojimi dejavnostmi, z vseh zornih kotov. Potem je tu gospodarstvo na agrarnem področju, ali socialno ekonomska struktura v mestu in tako naprej. Potem so tukaj inovacije in spremembe. Tako etnologi kot geografi so oboje omenjali v svojih današnjih izvajanjih. Oboje je čest predmet obstoječe AV dokumentacije. Gre za registriranje inovacij in sprememb tako v kulturi, kot v razkroju tradicionalne podobe pokrajine. Potem je tu celoten sklop vprašanj v zvezi z demografijo, od zapcaslitve, migracij, novih naselitev in tako naprej. Potem so tu mednacionalni odnosi, asimilacija manjšin in sploh problemi manjšin. Potem so tu komunikacije, revitalizacija starih mestnih jeder in turizem. Vse to so teme, ki so skupne obema vedama, ki so jih današnji referenti omenjali kot stične in ki so hkrati dovolj prikladne za uporabo AV sredstev, bodisi filma, bodisi video kasete. Jasno pa je, da bi moral nastati nek dogovor med strokama, ki bi usmerjal proizvodnjo AV dokumentacije in ta dogovor bi moral biti močnejši kot so institucionalne meje in meje med strokami, ki zdaj mogoče krnijo to sodelovanje.

Mišković Miloš: Veoma sam zadovoljan što sam danas među Vama. Geograf sam, bavim se kartografijom, a spadam u generaciju sarajevskih geografa koji su u vremenu od 1953. do 1960. imali mogućnost da slušaju etnologiju kod pokojnog profesora Milenka Filipovića fakultativno. Dvije do tri generacije, koliko se sjećam, formalno su i upisale geografiju sa etnologijom. Šezdesetih godina prilikom jedne izmjenе nastavnog plana i programa etnologija je isključena u bilo kojoj kombinaciji, nije je bilo moguće slušati ni fakultativno. Operisalo se sa tvrdnjom da će sociologija, posebno urbana i ruralna zamijeniti u potpunosti klasičnu etnologiju i njenu ulogu kao susjedne nauke geografiji. Medjutim, pažljivom opservatoru prilikom terenskih istraživanja neće biti teško da uoči neke pojave i procese koji ostaju neproučeni u dovoljnoj mjeri, a njihovo neuvažavanje u razvoju privrede i društva ima krupne posljedice. Dinamika i obim društvenih i ekonomskih promjena u našim predjelima južno od Save imala je druge dimenzije, industrija je došla naglo. Uslijedile su znatne promjene koje je trebalo prihvatiti, sa njima se saživjeti, što je bilo teško za kratko vrijeme. Neka bude dopušteno da iznesem nekoliko primjera mada se ne smatram pozvanim da o tome kvalifikovano govorim. Naime, pada u oči da se prilikom planiranja izmjene ekonomske strukture nekih prostora, prvenstveno sa prevagom stočarske djelatnosti, nisu uvažavala neka tradicionalna tehnološka znanja, na primjer iz proizvodnje i preradi mlijeka. Ta tehnološka predznanja možda su mogla biti temelj za savremenije stočarstvo i mlijekarstvo i to je trebalo da bude predmet pažnje društvenih planera. Postoje brojni primjeri ulaganja u industriju od koje se, realno gledajući, u brojnim lokacijama nisu mogli očekivati ekonomski efekti.

Još jedna pojava iz našeg dinamičnog razvoja zasluživala je istraživanja i od etnologa. U migracionom naletu na gradove BiH nije bilo profesionalnog usmjeravanja radne snage na

nova radna mjesta imajući u vidu njihovu predispoziciju i aspiracije. Taj prvi val došljaka u životu jedne generacije preživljavao je ekonomsku, socijalnu i kulturnu transformaciju. Bili su to klasični primjeri industrijalizacije po mukama. U većim gradovima doseljenici su se grupisali i gradili kuće u skupinama po teritorijalnom porijeklu. Primjera radi, u Sarajevu nije teško identifikovati dijelove gdje dominiraju fočaci, goraždani, rogatičani, kalinovičani ili gorštaci ispod Bjelašnice.

U prigradskim dijelovima Sarajeva, Travnik i još nekih gradova prodajom parcela za vikendice na atraktivnim lokalitetima neki stanovnici su u kratkom vremenu došli do visokih novčanih prihoda što je izmijenilo njihov ekonomski i društveni život pa i mentalitet. Za kratko vrijeme od gostoljubivih gorštaka nastali su preko svake mjere poslovni ljudi koji su spremni da preko svake mjere vrjednuju svoje proizvode i usluge. Zbog toga i njihovi pokušaji da se bave seoskim turizmom na svoj način nisu, i sigurno je, neće u dogledno vrijeme sa ovakom "politikom" dati željene rezultate. Posebno je indikativan, lako uočljiv, negativni rivalitet ovih ljudi u izgradnji neodgovarajućih kuća za njihove prilike, kupovini skupocjenih automobila i trošnje velikih svota novca prilikom svetkovina, svadbi i drugih skupova. Smatram, da se moderna etnologija treba baviti ovim pojavama i procesima

Gams Ivan: Tukaj je bilo danes izrečeno, da se etnologija loči od geografije predvsem po večji kompleksnosti. Osebnost se s tem le delno strinjam. Čeprav smo geografi različnih mnenj o koncepciji geografije, smo enotni v tem, da je naša prvobitna naloga ne le evidentirati geografske pojave, temveč poiskati tudi njihove medsebojne teritorialne odvisnosti. Manj enotnosti med nami je, ali zmore geografi-

ja vse te pojave tudi genetsko tolmačiti, to se pravi ugotavljati procese nastanka teh pojavov. Osebnostno mislim, da so procesi in zakonitosti v njihovem pojavljanju, v kolikor so oblikovali današnjo pokrajino, predmet mnogih drugih ved, na primer geologije, pedologije, zgodovine, sociologije itd., pa tudi enologije. Tisti, ki bolj ali manj verjamejo v samozadostnost naše stroke pri iskanju razlag za nastanek geografskih pojavov, seveda ne čutijo tolikšne potrebe po sodelovanju z drugimi strokami in tudi ne z etnologijo. Verjetno je iz tega mišljenja zadnji čas manj sodelovanja geografov z etnologijo, kar je škoda. Etnologi izdajate mnoge regionalne analize, v katerih bi lahko geografi lažje sestavili uvodno poglavje o položaju in značaju pokrajine. S tem bi prispevali predvsem podobo okolja, v katerem se etnološki pojavi dogajajo. Geografom pa bi boljše poznavanje, ali kar sodelovanje, omogočilo boljše poznavanje ljudskega načina življenja in vsega drugega etnološkega gradiva, ki je sodelovalo pri izrabi tal, obliki naselij, spremembah kraškega površja pri kmetijski izrabi zemlje itd. Upam, da bo med geografi v bodoče več uvidevnosti o omejenosti naše stroke v pogledu geneze pokrajinsotvornih elementov, kjer smo manj kompleksni, kot tukaj naglašate. Upam tudi, da bo ne le več teoretskih, ampak tudi materialnih možnosti za sodelovanje pri našem raziskovanju. Geografi smo si zastavili kot prioriteto monolog, napraviti novo geografsko monografijo Slovenije. Zanj potrebujemo etnografsko znanje o regijah, ki jih bomo obravnavali, bi lažje zbral kdo od etnologov kot mi sami.

Kremenšek Slavko: Trditev, da je geografija kompleksna veda, sem povzel po geografski literaturi. V tem in glede drugih pogledov na geografijo sem se oslanjal predvsem na dela prof. S. Ilešiča in prof. I. Vrišerja. Žal se za pričujočo razpravo nisem mogel seznaniti z vsemi dilemami, ki obstajajo v okvirih geografske vede. Pogostna oznaka geografije kot

kompleksne vede se mi je zdela naravna. Dejstvo namreč je, da so, denimo, geografija, historiografija, sociologija, kompleksnejše vede kot pa je to npr. etnologija. Etnologija se ukvarja le z ljudsko kulturo in načinom življenja na ravni vsakdanjosti in je spričo tega bolj specialna disciplina kot prej omenjene znanosti. Glede na to etnologija tudi nima splošnoizobraževalnega značaja po šolah, imajo pa ga zgodovina, sociologija in zemljepis oziroma geografija. Na predvojnih gimnazijah je bila etnologija le v enem razredu sestavina geografskega pouka. Imela je tako torej v primerjavi z geografijo očitno manj splošen, manj kompleksen značaj.

Prof. Fister pogreša opredelitev ciljev etnološke vede. Po njegovem obstaja vtis, da etnologi raziskujemo v prvi vrsti zaradi raziskovanja samega, ne postavljamo pa si dovolj opredeljenih ciljev. Sam sem v svojem prispevku trdil, da sta med temeljnimi cilji našega prizadevanja razkrivanje zakonitosti družbenozgodovinskega razvojnega procesa in vzgoja zgodovinskega načina mišljenja. Takšna opredelitev je dokaj splošna; se strinjam. Vendar naj v navezavi na izvajanja kolege Vrišerja kot nekakšno vzporednico t.i. inženirski geografiji omenim t.i. aplikativno etnologijo, še bolj znano v njeni antropološki inačici (kot "applied anthropology") na tujem. Toda tudi nekateri naši kolegi, nikakor ne tako redki, se vnemajo za tovrstno etnološko strokovno dejavnost, kar je, zdi se mi, dovolj poznano.

V odgovoru prof. Klemenčiču bi rad najprej poudaril, da je bil on verjetno prvi, ko se je leta 1980 javno zavzel za razpravo med geografijo in etnologijo. To nekaterim našim današnjim ugotavljanjem ob rob. Sicer pa je v prispevku prof. Klemenčiča pohvalno jasno naglašanje potrebe po interdisciplinarnem sodelovanju pri preučevanju narodnosti. Etnologi smo seveda zagreti za tako sodelovanje, vendar nas doslej

k takemu delu skoraj nihče ni vabil. Pa lahko pokažemo določene rezultate tudi na to temo. Tako smo v okviru edicije Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje izdali topografijo Porabja. Avtorica je Marija Kozar-Mukič, ki je končala etnologijo na naši fakulteti. V tisku je topografija Roža Majde Fister. Trudili smo se, da bi nekaj podobnega dobili tudi za katero od zamejskih regij v Italiji. Zaradi pomanjkanja kadrov nam to doslej ni uspelo. Slovenski zamejski znanstveni inštituti za sedaj ne zaposlujejo etnologov. Brez etnologa pa je celo Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, čeprav zaposluje razmeroma številne strokovne profile. Tako je govorjenje o interdisciplinarnosti za nas etnologue vsaj za sedaj bolj ali manj le utopija. Sicer pa se etnologi pojavljamo povsod tam, kjer obstaja za to možnost. Takšen primer je mednarodni simpozij v Békéscsabi, ki ga organizirajo na Madžarskem vsakih pet let. Glede na izvajanja prof. Klemenčiča naj poudarim, da sta kolegici Katarina Kirnők in Marija Kozar-Mukič na lanskoletni tovrstni prireditvi govorili o etnološki problematiki Slovencev v Monoštru, se pravi v mestu. Etnologi se mest tudi v tem kontekstu nikakor ne izogibamo. Na sodelovanje smo torej pripravljeni tudi pri preučevanju takih okolij. Prof. Klemenčič ugotavlja, da mu v zvezi s preučevanjem narodnosti doslej še ni uspelo nikjer zaslediti kake razmejitve med geografijo in etnologijo. To verjamem. S tem pa ni rečeno, da nista izhodišči geografije na eni strani in etnologije na drugi vendarle različni. Naj v prilagojeni obliki ponovim, kar sem povedal v svojem prispevku: etnologi preučujemo način življenja in ljudsko kulturo posameznih narodnosti in njihovih sestavnih delov v njihovi strukturi, v metodološkem pogledu genetično-strukturalno, s ciljem - prispevati etnološki delež k razumevanju njihovega zgodovinskega položaja in ravnanja. Geografija pa izhaja tudi pri preučevanju narodnosti iz prostora. Predmet je potemtakem obema, tako etnologu kot geografu, v največjem delu skupen, toda izhodišči sta

različni. Tukaj struktura omenjenih dveh pojavnosti, tam med drugim tudi omenjeni dve pojavnosti v svoji prostorski določenosti.

Pak Mirko: Strinjam se z mnenjem kolege Kremenška o kompleksnosti geografskega proučevanja, odprto pa je vprašanje praktične uresničitve tega. Praksa potrebo po tovrstnih prostorskih proučevanjih čuti in tudi številne stroke čuti-jo tovrstno pomanjkljivost. Bodisi da gre za agronomijo, industrijo, oskrbo itd., ki takšnih prostorskih proučevanj sami ne opravljajo. Geografija je intenzificirana s svojimi metodami, te pa so zelo številne in mnogovrstne. Za vsako od številnih področij geografije je vrsta metodoloških pristopov. V Jugoslaviji pa se številnih vej geografije skoraj nismo dotaknili, kot medicinske, kriminalistične, marketing in drugih.

Ob kompleksnih regionalnih proučevanjih se pojavljajo nenehno vprašanja do kod posegati v preteklost, med drugim tudi na račun obravnave recentnih procesov. Mnogi moderni pristopi posegajo celo bolj v bodočnost kot v preteklost. To so tudi vzroki zaradi katerih si regionalna geografija že dolgo išče svoja pota. Ob teh vprašanjih se lahko geografija in etnologija srečujeta, to bi lahko bil po Miškoviću širši ali ožji pas povezovanja. Pri tem po mojem mnenju ne gre za prekrivanja, ker ima vsaka stroka svoje metode. V geografiji se pojavlja vedno bolj potreba po prognoziranju, geografija naj bi bila korak pred trenutnim stanjem. Ponekod se vedno bolj širi prognostična geografija.

Primer povezovanja obeh strok bi lahko bilo tudi opredeljevanje socialnih skupin, ki njih in njihov vpliv na prostorske spremembe geografija, zlasti socialna geografija, intenzivno proučuje. Kažejo se namreč tudi čisto praktične potrebe po definiranju socialnih skupin v našem okolju.

Klemenčič Vladimir: Že v svojem referatu sem opozoril, da so na območju slovenskega etničnega ozemlja in še posebej na obmejnih območjih, ki zaradi odprtosti meje in mednarodne prometne pomembnosti obmejnih območij v zaledju Tržaške in Goriške pokrajine, Kanalske doline, pa tudi zaradi doslednega uveljavljanja policentričnega razvoja v Sloveniji doživlja tako intenzivne in velike spremembe v načinu življenja prebivalstva ter funkciji in podobi v kratkih tridesetih letih, kot so jih doživljali veliki zahodnoevropski narodi eno pa tudi dve stoletji. Slovenci v Italiji so skoraj povsod čez noč opustili kmetijsko obdelavo zemlje in našli zaposlitev v terciarnih dejavnostih, ki so povezane z obmejno funkcijo. Koroški Slovenci so se spremenili iz kompaktne agrarne družbe v družbo polkmetov in s sorazmerno visokim deležem srednje in visoko izobraženega prebivalstva. Taki socialni premiki pa pomenijo velike spremembe v načinu življenja, ki hkrati terjajo odpiranje vse intenzivnejših komunikacij z večinskim narodom, s tem pa tudi novim oblikam prepletenosti s kulturo večinskih narodov v pogojih specifične urbane družbe. Odprtost meje, ki pogojuje pretok blaga, ljudi in informacij, pa prinaša, zlasti ob uveljavljanju koncepcije enotnega kulturnega slovenskega prostora, tudi nove oblike povezovanja med slovensko manjšino v Italiji, Avstriji in na Madžarskem z matičnim slovenskim narodom v Jugoslaviji. Ob odprti meji moremo slediti tudi velikim spremembam v načinu življenja italijanske in madžarske narodnosti v SR Sloveniji, ki prav tako v pogojih novih družbenih odnosov urbane družbe ter prekomejnega sodelovanja med Jugoslavijo, Italijo, Avstrijo in Madžarsko, kot slovenska manjšina, zaradi obvladovanja jezika in kulture dveh sosednjih držav, s svojo funkcijo člana prekomejnega povezovanja oblikuje nov način življenja, s tem pa tudi nov tip kulturne pokrajine narodnostno mešanega ozemlja. Oblikovanje novih socialnih grup s svojstvenim načinom življenja obmejnega prebivalstva in oblikovanju svojstvenega tipa narodnostno mešanega obmejne-

ga območja bomo morali geografi in etnologi z drugimi humanističnimi vedami v bodoče posvetiti več pozornosti. Mislim, da prav zaradi premajhne medsebojne povezanosti pri usklajevanju raziskovalnih programov pri proučevanju teh problemov pričenjamo zaostajati za rezultati znanstvenega dela raziskovalnih ustanov narodov sosednjih držav, na nekaterih področjih pa celo za raziskovalnimi dosežki raziskovalnih institucij pripadnikov slovenske manjšine v Italiji in Avstriji. Geografija in etnologija opredeljujeta socialne grupe prebivalstva. Čeprav gre za enako poimenovanje, pa vendarle moramo razlikovati ta dva pojma po njuni definiciji glede na njihovo opredelitev. V geografiji opredeljujemo socialne grupe glede na podoben učinek na oblikovanje kulturne pokrajine, v etnologiji pa po načinu življenja prebivalstva.

Rojšek Daniel: Končal sem geografijo in etnologijo pod B, delam v konservatorski stroki na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici. Pomemben se mi zdi tudi teoretični pristop k proučevanju naravne in kulturne dediščine. Kajti varovanje mora temeljiti na proučenosti. Sam se spopadam (delam dve leti in pol) z osnovnimi problemi, topografskimi pregledi naravne dediščine, s tem, da je ozemlje res veliko, skoraj četrtno Slovenije pokrivamo. Čeprav smo prej veliko slišali o kompleksnosti geografije, se mi tudi kot geografu zdi sodelovanje z etnologom zelo pomembno. To ozemlje je izredno bogato na geomorfološki in hidrološki dediščini, in ima v življenju ljudi izredno pomembno vlogo, ki se jo pa uspem dotakniti le spotoma. Žal pa etnologi na zavodu tega niso opravljali, ukvarjali so se bolj z materialno kulturo, stavbno dediščino, in to bolj po načelih spomeniškega varstva. Vidim še eno zelo pomembno torišče sodelovanja in sicer pri proučevanju kulturne krajine. Geografi radi uporabljamo izraz kulturna pokrajina, ki je širši, zajema celo pokrajino, krajina je pa lahko samo del.

Plut Dušan: Sprožil bi vprašanje, ki se mi zdi zelo pomembno - odnos etnologije in t.i. "šolske" geografije. Gre za položaj ene in druge vede v okviru osnovne šole in v okviru usmerjenega izobraževanja. Izhajam iz stališča, da se položaj stroke v družbi v precejšnji meri ustvarja tudi po položaju in ugledu, ki ga ima posamezna veda oz. znanstvena disciplina v šoli. Mislim, da je bistvena razlika med obema vedama, da je geografija prisotna v osnovni in srednji šoli, da pa etnologija kot poseben predmet ni prisotna. Svoja razmišljanja bi usmeril samo na to, kako bi obe vedi okrepili svoj položaj v šoli. Ena možnost je, da se etnologija formira kot poseben učni predmet v osnovni in srednji šoli, in druga, da se etnološka proučevanja obravnavajo bolj poučeno, kot je bilo do sedaj v okviru že obstoječih učnih predmetov - tu mislim predvsem na zgodovino, sociologijo in geografijo. Osebno sodim, da je prva možnost najbrž vprašljiva ali celo nemogoča, glede na številne pritiske tudi novih ved. Druga možnost je, da se etnologija bolj okrepljeno poučuje v okviru že obstoječih učnih predmetov. Če pogledamo geografijo v osnovni in srednji šoli, ugotovimo, da je etnologija vključena le kot folkloristika. Na primer za Belo krajino se več ali manj vsa etnološka dediščina in etnološki vidik proučevanja omeji na to, da je to dežela belih mož, da izdelujejo pisanice. Podobno ugotovimo tudi za vse ostale slovenske pokrajine ali pa tudi za sodobni svet (regionalna geografija sveta). Mislim, da bi pomembnejša vključitev etnologije in njenega etnološkega načina razmišljanja in vidika imela obojestransko korist. Tako za geografijo, ki izgublja svoj položaj v osnovni in srednji šoli (če ocenjujemo po urah, ki so za geografijo na razpolago), kot za etnologijo, ki bi na ta način doživela večjo afirmacijo etnološke vsebine in seznanila vse Slovence oz. vse učence s pomenom proučevanja načina življenja in ljudske kulture, predvsem pa Jugoslavije kot skupnosti številnih narodov in narodnosti, je opozarjanje na različen način življenja, na različno ljudsko kulturo

Zelo pomembno in mislim, da bi (če gledam kot geograf na to področje) tudi geografija lahko bolj argumentirano zahtevala pomembnejše mesto v vzgojno-izobraževalnih vsebinah. Pogoji je seveda tesnejše sodelovanje in pritegnitev etnologov k nastajanju učbenikov, to se pravi okrepljeno skupinsko delo, na katerega smo vsi skupaj še premalo navajeni.

Kunaver Jurij: Že v pozdravnih besedah sem omenil, da sem imel namen prispevati k temu posvetovanju referat Etnološki elementi pri pouku geografije. Vendar naj namesto tega v obliki diskusije omenim nekaj značilnosti tega problema. Zavedam se težav primerne pristopa kajti poznati bi bilo treba kako je s tem tudi drugod po svetu. Trenutno razpoložljiva tuja didaktična literatura, ki mi je bila na razpolago, predvsem nemška in angleška, skoraj ne izpostavlja tega problema. Seveda bi bilo treba opravičiti tudi ustrezno raziskavo med domačimi pedagogi kako in če sploh vključujejo etnološke elemente v pouk geografije na stopnji osnovne in srednje šole in kaj sicer menijo o tem.

Pri pouku geografije ne obstaja problem pomanjkanja snovi. Nasprotno, preveč je je in zato načelno ni razloga, da bi se trudili okrog ustreznega vključevanja znanj iz sorodnih pomožnih strok v geografski predmetnik. Če pri tem pomislimo še na težave, ki spremljajo naša prizadevanja, da bi srednješolci v naravoslovno-matematični in tudi drugih usmeritvah dobili bolj poglobljeno znanje iz geografije Jugoslavije, potem je ostalo v bistvu zelo malo maneverskega prostora. Zraven tega se z vso silo uveljavljajo v srednjem usmerjenem izobraževanju nekateri učni načrti, ki vsebujejo tudi nekatere vzgojno-izobraževalne vsebine, ki so bile od nekdaj sestavni del naše stroke.

Borba za prostor v osnovnošolskem in srednješolskem predmetniku ne more in ne sme biti edino prizadevanje strok, pač pa več medsebojnega poznavanja in sodelovanja, skratka medpredmetna povezava. Šolska geografija ima brez dvoma tudi vzporedno nalogo, da posreduje znanja iz pomožnih geografskih ved, ki sicer niso zastopane v predmetniku. Tako to deloma velja za geologijo in v celoti etnologijo, za kartografijo in še za kakšno področje.

Ni dvoma, da so etnološke vsebine že od nekdaj prisotne pri pouku geografije, čeprav jih v učnem načrtu ni videti. Nekoliko pogostejše nastopajo v učbenikih in sicer v obliki ilustracij in razmeroma redkih omemb etnoloških posebnosti posameznih krajev oziroma območij. Tudi v učbeniku SVIO za 1. razred srednjega usmerjenega izobraževanja je podobno in tako tu kakor tudi v drugih primerih lahko ugotavljamo pogosto nezadosten in nestrokoven spremljajoči tekst. Še mnogo več je priložnosti za vpletanje etnoloških vsebin pri pouku same, kar pa je odvisno ne samo od pravkar navedenih objektivnih okoliščin, pač pa predvsem od izobrazbene ravni učiteljev in njihovega načina gledanja na svet okoli sebe, še zlasti od sposobnosti povezovanja različnih pojavov in procesov med seboj. Učitelj ima možnost, da ob pravem trenutku vplete v čisto geografske vsebine tudi etnološke in druge elemente in s tem skuša mladostniku približati vso prepletenost in vzajemnost delovanja naravnih in družbenih dejavnikov v posameznih človeških skupnostih. Mora pa znati oceniti kdaj je etnološka snov lahko nepogrešljivi ali pa le dopolnilni del programa.

Naloga sestavljalcev učnih načrtov in učbenikov pa je, da teh vsebin ne izpuščajo tam, kjer je njihova prisotnost povsem logična. Še zlasti so potrebna dobra navodila, ki so učitelju najboljše napotilo za njegovo ravnanje. Z njihovo pomočjo se bo lažje odločil kdaj vključiti v pouk primerke

materialne ljudske kulture, ki nam prihajajo vedno pogostejše tudi od daleč, kdaj uporabiti za popestritev in za vzgojnoizobrazbene namene na primer neko narodno glasbo ali uporabiti ilustracijo narodnih noš. Za mnoge etnološke vsebine lahko brez težav uporabimo tudi geografsko razlago. Tam pa, kjer to brez poglobljenega specializiranega znanja, kot na primer pri glasbi, to ni mogoče, pa opravljamo vsaj poslanstvo posredovalca tujih kultur in navad in s tem doprinašamo k mednarodnemu sporazumevanju.

Z naravnimi značilnostmi in z zgodovinskim razvojem so tesno povezane prehrabene navade. Omemba osnovnih jedi in surovin zanje, kakor tudi razvoja značilnih jedilnikov je snov, ki lahko močno pritegne mladega poslušalca in mu hkrati da širše obzorje. Dalje se lahko ustavimo pri tem še pri obrti kot obliki ljudske ustvarjalnosti, različnih običajih, kar oboje je lahko bolj ali manj odraz nekega konkretnega okolja in pogojev za življenje v njem.

Posebne naloge ima naš predmet v zvezi z etnološkimi vsebinami kadar obravnavamo geografijo Slovenije in še zlasti geografijo Jugoslavije. Prav ta snov je lahko najboljši preskusni kamen česa v vzgojno-izobrazbenem procesu nikakor ne bi smeli izpustiti. Prav tu si je treba razjasniti metodo in vsebine, ki naj bi zagotovile celovit prikaz naše širše domovine.

Na osnovi zgornjega bi bilo po mojem mnenju treba nekoliko razširiti smotre pouka zemljepisa v osnovni šoli, na primer takole: učenci spoznajo ljudsko kulturno ustvarjalnost in njen pomen za avtohtoni kulturni in politični razvoj kot izraz narodnostne avtentičnosti, samostojnosti in vitalnosti posameznih narodov in narodnostnih skupin, - pridobijo spoznanja o razvoju ljudske kulture, o njeni preteklosti in prihodnosti, - ugotovijo razširjenost najbolj značilnih

ljudskih kultur in načinov življenja v Sloveniji, Jugoslaviji in po svetu, - spoznajo zveze med naravnimi, družbeno-zgodovinskimi in ekonomskimi pogoji za nastanek današnjega načina življenja in ljudske kulture, - ugotovijo pomen poznavanja in spoštovanja ljudske kulturne ustvarjalnosti kot elemente kulturne pokrajine, - oblikujejo pozitiven odnos do ljudske ustvarjalnosti z namenom njenega varovanja in pospeševanja.

V moji diskusiji sem želel predvsem nakazati kje so stične točke med našima strokama tudi na pedagoškem področju. Obojestransko se bo zato treba izpopolnjevati, predvsem učitelji v šolah, ki jim bomo morali dati jasnejšo informacijo o razmerju med ožjo geografsko snovjo in mejnimi področji. Pri tem računamo na sodelovanje kolegov etnologov, s katerimi se bomo o teh vprašanjih morali še razgovarjati. Računamo tudi na bogato zakladnico etnološke informatike, zlasti na moderna avdiovizualna sredstva, ki se jih neposredno v geografiji premalo poslužujemo.

Habič Peter: Zdi se mi, da bi bilo treba eno stvar še osvetliti in to je terminologija. Pojmi naj bi se bolj precizno definirali, da bi se potem lahko tudi pri razporeditvi in razmejevanju področij pogovarjali. Recimo pojmi etnološki pojav, pa geografski pojav. In pojmi etnološka topografija. To je najbrž etnološki krajepis; ne vem kako bi to prevedel, kaj to pomeni. Ob tem bi se seveda tudi ti pristopi lahko gledali vsebinsko. Še en problem pa je, kar zadeva splošno o razvoju vede, o razvoju znanosti, kar je bilo deloma že nakazano. Morali bi pa seveda jasneje definirati možnosti in oblike razvoja. Dr. Pak je predpostavljal oz. bolj zagovarjal, da metode opredeljujejo vedo, lahko je predmet, lahko je cel sklop znanja, lahko je cilj kot ga je dr. Kremenšek povedal, lahko je način obdelave, zlasti kot je dr.

Fister rekel, uporabnost obdelave. Skratka, to je cela vrsta odprtih vprašanj, ki bi jih bilo treba kot v vedi sami jasno opredeliti. Geografska veda tudi ni kompleksna kar za vse pojave, ker mora vsak pojav najprej postopno obdelati, da pride potem do celovite kompleksnosti. kadar obravnava funkcijsko ali strukturalno, strukturalistično, kar je bilo izpostavljeno, ali genetsko. Ta pristop ima pa v znanstveni metodologiji različne faze obdelave, različne stopnje, od zbiranja podatkov do končne interpretacije znanstvenih dognanj, ki so trdni in ki veljajo. Mislim tudi, da je še premalo, če pogledamo samo izolirano odnos med obema strokama kot sta geografija in etnografija, da je to dejansko sklop celovite humanistike in je treba obravnavati tudi te druge relacije.

Čebulj . Sajko Breda: Moja pripomba se ne navezuje na osnovnošolsko in srednješolsko problematiko geografije oz. etnologije, pač pa bi rada spomnila prisotne na študente obeh smeri, o katerih danes še nismo dovolj spregovorili.

Predvsem njih bi morali vključiti v interdisciplinarno raziskovanje, saj predstavljajo bodoči znanstveni kader na tem področju. Oba oddelka bi lahko razpisala n.pr. temo za diplomsko nalogo; zastavljeni problem bi, tako etnolog kot geograf, nato obdelala vsak iz svojega zornega kota, rezultate takšne obdelave pa bi združila v sintezi, iz katere bi bili razvidni medsebojni vplivi in posledice geografskih dejavnikov na način življenja ljudi in obratno. Na takšne naloge bi lahko študente obeh smeri pripravili s kratkimi kurzi predavanja iz obeh predmetov, iz katerih bi dobili, tako eni kot drugi, informacije o tem, kaj geografija ponuja etnologiji in obratno. Oblike medsebojnega sodelovanja so že potekale, širših geografsko etnoloških in etnološko geografskih razi-

skav , ki bi združevale zaključke več geografov in več etnologov o določeni temi, pa še nismo imeli.

Kremenšek Slavko: Tov. Čebuljeva pogreša vnaprej pripravljen prispevek tistih študentov, ki pri svojem študiju povezujejo ali so povezovali etnologijo in geografijo. Povedati moram, da na to nismo pozabili, nismo pa uspeli pravočasno pridobiti koga, ki bi to nalogo lahko opravil. Vendar sta mi tov. Pobegajlo in tov. Plemljeva obljubila, da bosta o študijski povezavi obeh strok po potrebi spregovorila v razpravi. Problem je kajpak zanimiv in še kako pomemben. Pogostnost povezovanja posameznih strok kot A ali B predmeta se tako rekoč iz leta v leto spreminja. Razloge je težko razvozlati. Toda povezovanje geografije (navadno kot A predmeta) in etnologije je že nekaj let, gledano iz zornega kota Oddelka za etnologijo, med najbolj pogostimi. To je razveseljivo glede na siceršnjo pripravljenost na sodelovanje, ki so jo danes izrazili kolegi Vrišer, Kunaver in drugi. Kaže, da so za težnjo po povezovanju resnično neki globlji razlogi. Verjetno čutijo tudi ostali kolegi - etnologi, da je pri današnjem razgovoru o razmerju med etnologijo in geografijo vzdušje nekam drugačno, kot je bilo pri dosedanjih naših razgovorih z zastopniki drugih strok. Je bolj neposredno, več je pristnejšega hotenja po sodelovanju, po medsebojnih zvezah. Še zlasti razveseljivo je bilo izvajanje kolegice Kunaverja, ki je poudarjal potrebo po vključevanju etnoloških spoznanj v predmetnik geografije na vseh stopnjah splošnega izobraževanja. Iz tega se vidi, da se geografi zavedajo svoje centripetalne vloge, ki jo etnologi pri nekaterih drugih strokah kompleksnega značaja, na primer pri zgodovini, tudi pri sociologiji, pogrešamo. Mislim, da je čas, da bi se humanistične, družboslovne ali zgodovinske stroke trdneje povezale v posamezne problemske kroge. Pri tem se etnologija seveda ne bo povezovala le z geografijo. Sodi tudi v problem-

ske kroge, ki bi jih morale profilirati nekatere druge discipline s splošnejšim značajem, tako zgodovina, sociologija, tudi antropologija, če bi bila na Slovenskem razvita, ali kaka kulturologija, če bi jo začeli razvijati. Tako bi bilo vsekakor koristno tudi v pričujočem okviru, v razpravi o razmerju med etnologijo in geografijo, razmišljati o skupnih osnovah humanistike, o potencialni kulturologiji, o dometu tako imenovanih prostorskih ved. Na to se med drugim navezuje tudi vprašanje, ki je prišlo po svoje in posredno do izraza v več prispevkih in razpravah, tako tov. Krnel-Umekove, Habiča, Pluta, Kunaverja, Vrišerja. Gre za pojav t.i. domoznanstva. Z domoznanstvom - ne glede na to, kako ga razumemo ali kakšen odnos imamo do njega - sta naši vedi še kako povezani. Zato bi se bilo dobro prej ali slej sestati in se o tej kategoriji, njeni potencialni vrednosti tudi za naš čas, detajlneje pogovoriti. Mislim, da se je ta potreba po svoje pokazala tudi v razpravi o skupnih jedrih, ki je bila pred časom na Filozofski fakulteti. Tedaj smo namreč ugotavljali, ne le etnologi, da v našem izobraževalnem sistemu resnično manjka neka interdisciplinarna predstavitev Jugoslavije. Če se ne motim, je bila v tej zvezi celo uporabljena nemška beseda Heimatkunde. Verjetno bi bilo koristno, da bi etnologi in geografi postavili kdaj skupaj to vprašanje na dnevni red. Najbrže smo za to med najbolj poklicanimi.

Zadnikar Miha: Navezal se bom na diskusijo profesorja Kremenška in spregovoril tudi o drugačnem pogledu na razmerje dveh ved. Vračam se k dopoldanskemu problemu, za katerega menim, da je bil zgolj nakazan in ni prišel do bistva. Profesorjema iz uredniškega odbora ETSEO Slavku Kremenšku in Milanu Natku bi rad izrekel neposredno vprašanje, pred tem (ob tem in zato) pa moram razkriti ozadje, kako se je misel na to vprašanje rodila in zakaj je nisem mogel razviti dopoldne.

Vmes se je moralo jesti kosilo. Med jedjo velikokrat razmišljam o Claudeu Lévi-Straussu, jasnodu o razmerju kuhano-pečeno. Danes mi vest ni dala misliti na fenomenalno dvojico, saj sem med kosilom razmišljal tudi o razmerju etnologija:geografija. Zelo neokusno bi bilo namreč razmišljati skozi tovrstno optiko, ko je vendar posvetovanje tako prijetno in krotko. Nisem pa si mogel kaj, da ne bi poiskal nove, nič manj znamenite dvojice. Natura:kultura. Razmerja nisem prenesel v sfero, ki jo kot register sorodstvenih struktur uporabljajo sociologi kulture in z njim intepretirajo prehod menjave dobrin prek menjave žensk do menjave besed, ampak sem ga zgrabil v dobesednem pomenu. "Šolsko" (in sploh ne nujno napak) gledam na geografijo kot na večno nihanje med naravoslovnimi vedami, pa humanističnimi in družboslovnimi (ali kakorkoli-jih-že-imenujemo), torej tudi etnologijo. Danes dopoldne so govorniki ta (popreproščeni?) historiat vede omenjali zelo redko, boječe, na ne-bistveni ravni, pod tiranijo verbalnih nad-umevnosti. Zdi pa se, da je resnica razmerja etnologija:geografija skrita tudi v tem implicitnem vazalu dopoldanskega diskurza. Zelo nenavadno je, ignorantsko in zastirajoče, da je bil ta "šolski" historiat eksplicitno izrečen samo dvakrat. Z našo početje je predvsem pomembno, kako ga je izrekel profesor Natek, ko je govoril, da se Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja ne omrežuje na ravni naravnih zakonitosti, pač pa se po odločitvi njenih nosilcev podreja umetni razdelitvi na občine. Zdi se nam namreč, da ta delitev ni le "umetna", marveč tudi "kulturologistična" in celo ideološka.

Kako? Spomnimo se dopoldanskega kratkega predavanja profesorja Gamsa. Velikega vtisa na poslušalstvo ni naredil le zaradi jedrnatosti, efektne teme in govorniškega artizma, pač pa nas je (oziroma - me je?) prepričal tudi zaradi povsem odprtega prikaza kompleksnosti vede, ki ji je zavezan. (Ne)kompleksnost, o kateri je govoril, resda pogojuje vse

vrste svobod in sodelovanj med vedami, treba pa je vedeti, da določa predvsem vehemenco znotraj vsake vede same. In ta vehemenca daje npr. tudi etnologiji (če se prestavim na raven posamičnega) "akademski ponos", smelost za prevzemanje "tujih" tem, demokratizacijo in ne zgolj liberalizacijo predmeta znanosti, pomeni torej pogumno odločitev, da se neka veda loti tematike, ki je preskušena že v drugi vedi - pomeni, ergo, moment, v katerem se etnologija odloči, da bo uporabila za svoj razvoj navzlic nezadostni teoretski in terminološki razvitosti geografski bistveni dosežek - topografijo. Topografija je pač "v toposu geografije" in večkrat se zdi, da je nje privzem za lastno (etnološko) rabo tako samoumeven samo zato, ker se ima tudi etnologija za kompleksno vedo. Tu pa tiči velika teoretska napaka, ki nam jo bo pomagal razkriti zanesljivi Claude Lévi-Strauss. Naša teza je (in skromno jo referencirajmo na neko delitev velikega Francoza), da je etnologija dostikrat zelo vehementna samo zato, ker spada med "avtohtone" vede, kjer se nahajata le še "matematika in glasba". Vse druge vede so "ne-avtohtone" in za svoj začetek, obstoj in razvoj potrebujejo predznanja.

Ker živimo na Slovenskem, moramo zdaj izreči celo že očitno, že "povedano" dejstvo - nova (in sploh ne nujno višja!) delitvena raven so torej ideološko močnejše in ideološko šibkejše vede. Za dvojico geografija:etnologija, v kateri smo vpeti danes, lahko trdimo, da ima geografija absolutno ideološko poremoč nad etnologijo že v tem, da zna izkoristiti enega svojih primarnih predmetov preučevanja, pa si upa izreči in graditi svojo "topo-grafijo" na naravnih osnovah. Kje torej tiči moment etnološkega uklanjanja fatalnemu razmerju natura:kultura, kako je mogoče, da etnologija obetajoči boj med svojo ponosno "avtohtonostjo" in ideološko močjo drugih "ne-avtohtonih" ved razrešuje kompromisno - v našem konkretnem primeru tako, da se kratko in malo odloči, kako bo svojo topografijo gradila na sistemu vsiljenih enot. Je res lahko

le praktični vzrok ali razlog tisti, ki pripagira npr. občino Maribor-Ruše na račun razmerja pohorski gozd:dravsko področje? Zdi se, da gre poleg občega problema, ki sem ga odprl, na Slovenskem tudi za premoč sociologije nad etnologijo, presenetljivo podobno tisti sarajevski premoči, o kateri je dopoldne govoril profesor Mišković (da so torej fakultetna predavanja iz etnologije za geografe v šestdesetih legih odpadala na račun novega hita - sociologije). Delitev topografskega dela je torej navidezno res "naravna", "praktična", "zelo primerna", v bistvu pa je ideološka in ker deluje predvsem zunaj ved samih tudi Ideološka. Kaj menita o tem profesorja Kremenšek in Natek?

Pobegajlo Fedja: Študiram geografijo pod A in etnologijo pod B. Prej se nisem oglasil zaradi tega, ker je tov. Plut imel zelo podobne poglede kakor jaz; sedaj bi povedal še par besed in navezal na referat tov. Kremenška.

Mislím, da se je od uvedbe obravnavanih strok na Filozofski fakulteti znašla etnologija v nekem zaostanku za geografijo. Za to je več vzrokov:

- etnologija se je pojavila na fakulteti dvajset let za geografijo; to se mi zdi relativno dolga doba, saj je naša univerza dokaj mlada;
- v osnovnih in srednjih šolah se poučuje geografijo, etnologije pa ne;
- tudi na sami Filozofski fakulteti je pri vpisu v prvi letnik namenjeno več vpisnih mest geografom kot etnologom.

Mislím, da se razlika med strokama zaradi naštetih vzrokov potencira. Da bi to razliko odpravili, mislím, da sta na voljo dve poti. Prva, ki pa ji ne pripisujem večje možnosti, je povečanje števila vpisnih mest v prvi letnik etnologije. Druga pot pa je približanje etnologije ne samo strokovnja-

kom, kar se počne na posvetovanjih med etnologijo in drugimi vedami, ampak tudi vsem ostalim ljudem. Konkretno, npr. moji vrstniki na drugih ljubljanskih fakultetah etnologije sploh ne poznajo, če pa že jo poznajo, jo poznajo slabo. Menim, da bi bilo treba etnologijo približati ljudem preko TV, radia, časopisa... V zadnjem času sem predstavitev etnologije na TV že zasledil (v izvajanjih prof. Bogataja); to je za etnologijo nedvomno koristno.

Tudi posvetovanja, kot je to, med geografijo in etnologijo, in pa posvetovanja v preteklih letih, so nedvomno pomembna.

Kremenšek Slavko: Naj dodam nekaj besed v zvezi z izvajanjem tov. Pobegajla in tov. Zadnikarja.

Kar se tiče števila mest za vpis na študij etnologije je treba ugotoviti, da je le-to letos povečano od dosedanjih 10 na 15. Trije študentje se lahko še dodatno vpišejo ob delu. Po zadnjih podatkih v dnevnem tisku pa število interesentov letos omenjene kvote ne dosega. Lansko leto je bil položaj drugačen.

Tema, ki jo je načel tov. Zadnikar, je sicer zanimiva, toda nikakor ni tako zamotana ali celo nabita z ideološko vsebino, kot se morda zdi. Zakaj smo se sodelavci pri Etnološki topografiji slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje odločili za delo v občinskih okvirih in izdajo posameznih zvezkov po občinah (v SRS)? Preprosto zato, ker smo si iz tehničnih in organizacijskih razlogov morali delo na nek način razdeliti. Tekle so intenzivne razprave o tem, ali bi si ne kazalo delo razdeliti po t.im. naravnih ali etnoloških regijah. Prevladalo je spoznanje, da je statistično gradivo, ki je pri delu na topografiji potrebno, vsaj za zadnjih dvajset let urejeno po občinah. Poleg tega nam je pri izdaji po-

sameznih zvezkov neogibno potrebna gmotna pomoč. Tudi zato se izdani in načrtovani zvezki nanašajo na obstoječe občinske okvire. Razlog je prakticističen, naša odločitev pa se je že izkazala za več kot umestno. Sicer pa smo parcelacijo po občinah skušali premostiti s strukturo dela; prvi razdelek od desetih je ves posvečen povezavi obravnavanega območja s sosedstvom. Treba je nadalje upoštevati, da je delo na topografiji le ena od stopenj široko zastavljenega prizadevanja. Tako bo na primer potem, ko dobimo za Ljutomerom, Gornjo Radgono in Mursko Soboto še topografski pregled za Lendavo, veliko lažje govoriti o neki etnološki monografiji Prekmurja ali Prlekije ali Pomurja, kot je bilo to v času, ko omenjenih topografskih zvezkov še nismo imeli.

Problem, o katerem govorimo, je v svojem referatu odprl Milan Natek. Rad bi izkoristil priliko in se kolegu Natku toplo zahvalil za njegov prispevek, ki se ves nanaša na našo topografsko akcijo. Škoda je le, da ni bil bolj kritičen. Tov. Natku bi pred etnološko in geografsko srenjo rad izrekel posebno zahvalo še za njegovo izredno prizadevno sodelovanje v uredniškem odboru, ki ima na skrbi izdajo omenjenih topografskih del. Tako imamo tukaj primer konkretnega sodelovanja, ki bi ga kazalo v drugih oblikah samo še razširiti. Pri delu za topografijo sta etnologija in geografija z Natkovim sodelovanjem v uredniškem odboru že povezani.

Zadnikar Miha: V svojem prispevku sem "poučeval", toda tudi preskušal, če pri izbiri vsiljenih topografskih enot ni šlo za neznosno slepo pragmatičnost, za razlivanje strupa po razvijajoči se, ne-apologetski in neapologetski pa neopozicijski in neopozicijski znanosti, ter želel vprašati geografe, kakšna bi bila njihova boljša tehnična in teoretska pomoč pri gradnji etnološke topografije, saj je navsezadnje "topo-grafičnost" geografska "marcia registrata".

Vrišer Igor: V dosednji razpravi je prišla do izraza želja po sodelovanju in potreba po povezovanju obeh ved. Nimam nič proti takšnim težnjam, vendar se mi zdi, da je treba najprej zadeve nekoliko kritično premotriti in zavreči morebitno tovrstno evforijo. Glede prve možnosti: sodelovanja in ob tem izoblikovanja nekakšnega kompleksnega humanističnega pristopa pri obravnavanju problemov ali celo formiranja nekakšne interdisciplinarne družboslovne in humanistične vede pod naslovom "humanistika", "kulturologija" ali "nacionalna veda", sodim, da je to izvedljivo, če se odločimo za proučevanje določenega pojava, ki ga vsestransko raziščemo. V nasprotnem pa je izražanje želja po sodelovanju zaradi svoje neučinkovitosti docela odvečno. Kot primer takšne vsestranske proučitve določenega pojava oziroma problema naj navedem znamenito Mumfordovo knjigo oziroma študijo o mestih. Ta znani ameriški arhitekt je znal prikazati mesto kot pojav v razvoju, v celoti in po posameznih komponentah. Drugi problem, ki se zastavlja ob morebitnem strokovnem sodelovanju, je naslednji. Ob poslušanju nekaterih stvarnih, konkretnih poročil smo vsi zaživel. Tako je kolega profesor Gams pritegnil poslušalce s svojim obravnavanjem odnosa med ljudmi in krasom; slike, ki so spremljale njegovo izvajanje, so naravnost poživile avditorij. Pozornost so pritegnili še nekateri drugi konkretni referati, npr. tov. Ravnik. To pomeni, da je sodelovanje zanimivo in učinkovito, ko se lotimo stvarnih proučitev. Žal je takšen induktiven pristop kljub svoji zanimivosti ploden le do določene meje. Nujno je treba doseči sinhronizacijo med obema vedama tudi po teoretski in metodološki strani. Tu pa se začno postavljati določeni problemi, o katerih želim kritično spregovoriti.

Tako na primer sodim, da doslej etnologija ni v dovoljni meri razvila občega, normativnega ali kakor pravimo v geografiji, "nomotetičnega" pristopa, to je težnje k oblikovanju občih spoznanj ali splošnih zakonov. Etnologija se je vse

preveč ukvarjala s konkretnimi problemi; pri tem je nedvomno uspevala, vendar je to premalo. Za primerjavo naj navedem, da bi bilo podobno, kot če bi se geografija ukvarjala zgolj z regionalno geografijo in bi zanemarila splošno geografijo. Res je, da se je geografija začela prej oblikovati kot veda in da je lahko razvila oba znanstvena pristopa ter da je etnologija v zamudi, vendar to problema ne odpravlja. Odpirajo se še druge dileme, o nekaterih je spregovoril že tov. Habič. V geografiji smo v zadnjih desetletjih močno razvijali funkcijski pristop. Ni bil v ospredju zgolj genetski način podajanja. V zadnjem času se je pojavil tudi strukturalni pristop s sistemsko teorijo. Etnologija, nasprotno, pa je ostala še dalje ujeta v stare koncepte, med katerimi je zlasti očitna velika navezanost na historičnost ali celo na historizem, kar je po mojih predstavah postala cokla pri njenem nadaljnjem razvoju. Za primerjavo naj navedem, da se geografija v svojih raziskavah čedalje bolj usmerja na urbaniziran ali industrializiran prostor ali celo na urbani prostor, saj so to pokrajine, ki čedalje bolj prevladujejo, zlasti v bolj razvitem svetu. Na etnologiji so bile raziskovalne težnje, razen redkih izjem, docela usmerjene v agrarni prostor in to v tisti agrarni prostor, glede katerega je dejal tov. Klemenčič, da izginja, in da je v stalni preobrazbi. Etnologija se doslej ni v večjem obsegu lotevala raziskovanj problemov, ki prevladujejo v razviti družbi, kot je na primer potrošništvo, ki je postalo, žal, običajen, poprečni način ljudskega življenja.

Navedel bom še en problem, ki se stavi pri morebitnem sodelovanju. Če želimo celovito obravnavati nekatere pojave ali probleme, moramo upoštevati poleg historičnega še nekatere druge vidike. Ne bom podrobneje govoril o socialnem vidiku, ki je bil že večkrat naveden. Opozoril bom raje na ekonomski vidik. Če smo količkaj marksistično nastrojeni, bomo morali vedno upoštevati, da je človek oziroma družba v prvi vrsti proizvajalec. Zato bi morali pri vseh raziskavah izhajati iz tega aspekta. Žal se k ekonomskemu vidiku praviloma pristopa, tako v geografiji kot v etnologiji, bolj z

opisi ali naštevanjem in ne z globljim spoznavanjem ekonomskih odnosov. So še drugi vidiki, ki jih docela zane-marjamo. Eden od njih je ekološki. Neupoštevanje tega vidika za etnologijo ni tragično, v geografiji pa je njegovo zametavanje nevzdržno. Posledica takšnega odnosa geografije do okolja je razvoj posebne vede "družbene ekologije".

Končno obstaja še en aspekt, ki ga je načel v razpravi profesor Fister. V izvajanju je sicer posebej apostrofiral etnologijo, vendar veljajo njegove besede v enaki meri tudi za geografijo. Opozoril je, da bi morali vedno izhajati iz vidika uporabnosti. Vede naj ne bi bile zaprte vase in njihovi izsledki naj ne bi bili namenjeni zgolj lastnim strokovnjakom, ampak bi morali biti uporabljivi tudi za druge stroke. Ta izziv, ki je bil dobronameren, bi zaslužil, da bi se ob njem temeljito zamislili in bi o njem več razpravljali.

Pak Mirko: Glede regionalizacije imamo geografi podobne probleme ne samo v Sloveniji, temveč tudi v širšem prostoru. Za Atlas SRS smo mukoma pripravili dve regionalizaciji, ob tem pa se je ponovno potrdilo, da so vse regionalizacije v bistvu kompromisi. Podobno se dogaja ob naših razpravah pri pripravi regionalne monografije Slovenije.

Opozoril bi še na referata tov. Ravnikove in Senegačnika, ki sta obravnavala v geografiji že dolgo močno deficitarni predmet, podeželska naselja. Vključujemo jih sicer v proučevanje samega podeželja, vendar predvsem v sklopu urbanizacije, depopulacije in deagrarizacije. Samih podeželskih naselij kot dinamičnih elementov naše prostorske stvarnosti pa s fiziognomsko-funkcijskega vidika geografi vse manj proučujemo. Rezultat tega je, da ne moremo dati ustreznih odgovorov v zvezi s klasifikacijo, ovrednotenjem, prognoziranjem in po-

dobnimi vprašanji v smislu njihove fiziognomske, socio-ekonomske in funkcijske strukture.

Cevc Tine: Rad bi se povrnil k dopoldanskemu predavanju dr. Mezeta in k nekaterim njegovim spoznanjem, ki zadevajo vplive turizma na kmečke stavbe. Dr. Meze je namreč naglašil, da je na gospodarski razvoj hribovskih kmetij vplival tudi turizem. Seveda pa vplivi turizma niso bili povsod samo koristni, včasih so bili tudi škodljivi, kar razkriva kulturna pokrajina kakor tudi same stavbe.

To spoznanje odpira vprašanje, ali je prav, da geografi in etnologi z raziskavami hote ali nehotе pospešujemo turizem in s tem prispevamo delež, ne samo k obvarovanju kulturne dediščine, pač pa tudi k njenemu uničenju?

Takšna dilema se odpira tudi ob raziskavah kmečke hiše na koroškem karavanškem ozemlju, kjer so stavbe ohranile še precej krajevnih koroških značilnosti. Krajina tod se še staplja z arhitekturo v uglašeno celoto, les in kamen še bogatita in lepšata kmečke stavbe, ki izjemno sugestivno učinkujejo na obiskovalce. Ko bodo te stavbe strokovno proučene in predstavljene v monografiji svetu, bo postao to ozemlje tudi turistično vabljivo. Na slovenskem etničnem ozemlju na Koroškem v Avstriji pa se vplivi turizma ne kažejo samo v spreminjanju kulturne krajine, pač pa tudi v ponemčevanju slovenskega prebivalstva. Zato se odpira vprašanje, ali imamo pravico približati svetu ta lepi del slovenskega etničnega sveta in s tem tvegati hitrejše ponemčevanje, danes še narodnostno zelo zavednih domačinov?

Drugo vprašanje se mi je sprožilo ob poslušanju predavanja mag. Mojce Ravnik, ki je ob terenskih raziskavah na Primorskem prišla do spoznanja, da sta gospodarski in družbeni

napredek počasnejša povsod tam, kjer je kulturna kontinuiteta ostala živa. To njeno spoznanje me sili k ramišljanju, ali morda raziskovalci ne zaviramo razvoja s tem, ko dokazujemo pomen, ki ga ima ohranjanje kulturne tradicije? Takšen sklep bi bil seveda zgrešen in napačen, kajti kulturna dediščina je vrednota, ki jo napredna družba hoče in mora ohraniti in nič drugače ni tudi pri nas. Treba je iskati in najti poti, ki ne bi ovirale razvoja, pri čemer pa bi se seveda morali truditi za kar najbolj uspešno varovanje in spoštovanje podedovane kulturne dediščine.

Tretje vprašanje zadeva predavanje geografa Senegačnika. Z zadovoljstvom sem poslušal razmišljanja in spoznanja, ki jih je dobil ob kritičnem pretresu dosedanjih geografskih in etnoloških raziskav gorskega pašništva. Prišel je do ugotovitve, da so se šele v zadnjem času začele razhajati poti geografskih in etnoloških raziskav. Če pomenijo raziskave prof. Melika enega viškov geografskih spoznanj o planinah na Slovenskem, pa lahko ugotovimo, da etnologi takšnega viška še nismo dosegli in se bomo zanj morali še zelo potruditi. Ob Senegačnikovi razčlenitvi geografskih in etnoloških raziskav pa se odpira dilema, če se ni pravzaprav delno preusmeril predmet raziskav obeh strok? Etnologijo zanima prav tako kakor geografijo današnje stanje planinskega gospodarstva, vendar pa postavlja tradicionalno pašništvo pred etnologijo več odprtih vprašanj kakor pa sodobno planinsko gospodarstvo. To lahko potrdi zgled: tradicionalna pastirska koča je etnološko bolj razčlenjen predmet raziskav kakor pa sodobni zadružni hlev.

Meze Drago: Med rezultati, do katerih ste vi prišli na oni strani meje in raziskavami v SRS mislim, da sploh ni dileme. Jasno je, da na naši strani, kjer se ukvarjamo s kmečkim turizmom, ni nobene nevarnosti raznarodovanja. Čisto ne-

kaj drugega je seveda na avstrijski strani, v slovenskem delu Koroške. Deloma te stvari tam tudi sam malo poznam. Pač pa kmečki turizem pri nas prinaša tako dobre kot tudi slabe stvari. Moram pa reči, da je na splošno kmečkega turizma pri nas manj, kot se prikazuje in o njem govori. Kolikor toliko je razvit predvsem na dveh, treh področjih, in sicer v Škofjeloškem hribovju, Gornji Savinjski dolini, deloma v Polhograjskih hribih in na Pohorju. Ima pa, kot že rečeno, dobre in slabe strani. Dobre, ker da po splošnem prepričanju okoli 30%, morda celo več dohodka na kmetiji (točnih analiz ni), pa čeprav je hribovski kmečki turizem razvit samo v poletnem času, saj imajo le redki kmetje z uvedenim turizmom pogoje tudi za zimskega. Se pravi, da ekonomski efekt je. Povzroča pa lahko v fiziognomiji kmečke pokrajine opazne spremembe. Poudariti je treba, da je pogoj za uvedbo kmečkega turizma urejeno gospodarstvo na kmetiji, se pravi, da mora biti kmetija tržno usmerjena in strokovno vodena s strani združne organizacije. In že to, da morajo te kmetije svoje gospodarstvo modernizirati, je prineslo določene spremembe tudi v fiziognomijo kmečke pokrajine. Za uvedbo kmečkega turizma lahko kmet posojilo tudi za prenovo ali novogradnjo hiše, medtem ko ostali kmetje takega posojila ne dobijo. Nove hiše na hribovskih kmetijah pa vemo, kakšne so: skoraj brez izjeme so meščanskega tipa in tjakaj ne sodijo. Tudi večina prenovljenih hiš za kmečki turizem ima močno spremenjeno zunanje lice (balkoni, večja nova, večidel industrijska okna brez križev ali celo enodelna). Treba pa je reči, da so glede tega nekatere častne izjeme, saj zunanjega lica hiš niso spreminjali, ampak so jih z novo fasado, kritino, prepleskanimi okni, naoknicami, vratmi itd. le polepšali.

Klemenčič Vladimir: Tov. Cevc je v svojih izvajanjih postavil trditev, da turizem na Koroškem pospešuje asimilacijo. Prav taka trditev, ki je plod raziskav ene same discipline, v tem primeru etnologije, lahko privede do ugotovitve, ki ji, če gledamo z zornega kota ene discipline, ne moremo ugovarjati. Turizem na Koroškem je tista dejavnost, ki prinaša nemščino v še nedavno kmečke domove na skrajno periverna območja. Če pa turizem kot dejavnost obravnavamo v kontekstu družbeno-ekonomskega razvoja, ki je na sedanji stopnji gospodarskega razvoja eksistenčna nujnost in predstavlja v hribovitem svetu z majhno kmečko posestjo pomemben dopolnilni del dohodka, je pa to tista dejavnost, ki vsaj do določene mere preprečuje razseljevanje in zmanjševanje števila avhtonega slovenskega prebivalstva. Kakor kažejo raziskave, se je slovensko prebivalstvo na južnem Koroškem v mnogih področjih obdržalo prav zaradi tega, ker so svoje domačije preuredili za potrebe kmečkega turizma. Za preživljanje družine je potrebnih na Koroškem najmanj 50 ha zemlje. Tako velikih kmetij pa najdemo pri Slovencih zelo malo, zato se morajo, če hočejo obstati na svoji zemlji, oprijeti zaposlitve izven doma kot dnevni migrantje. Ob tem se pa morajo ukvarjati tudi gospodinje s turizmom. Vzrok za asimilacijo ne moremo iskati v turizmu, ki ga pogojujejo naravni viri, temveč v odnosu koroških uradnih oblasti do razvoja slovenskega jezika in kulture. Pri tem moramo posebej poudariti pomanjkljivosti izobraževalnega sistema, ki ob modernizaciji in stopnjevanem razvoju vseh stopenj izobraževanja slovenskemu jeziku v javnosti ne daje takega prostora kot ga daje nemškemu. Slovenščina je na Koroškem praktično izrinjena iz javnega življenja kot jezik komunikacije, iz vseh neagrarnih dejavnosti in tudi turizma.

Oddelek za geografijo Filozofske fakultete

Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani

Dela - Št. 3

Izdala in založila Oddelek za geografijo in Znanstveni
inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja
v Ljubljani

Edited and published by Department of Geography and Insti-
tute of Science Faculty of Philosophy University Edvard
Kardelj in Ljubljana

Naročila in predloge za zamenjavo sprejema Oddelek za
geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Ašker-
čeva 12, bačni račun 50100-503-40227 (Filozofska fakulteta)

UDK 001.2: 39+910.1 (091)
 Izvirno znanstveno delo. Etnologija. Geografija.
 Kremenšek V.
 61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta,
 Oddelek za etnologijo, Univerza Edvarda Kardašja
 H GENEZI RAZMERJA MED ETNOLOGIJO IN GEOGRAFIJO
 Dela 3 (1986)
 Slov. (slov., angl.)
 Prispevek govori o razvojni poti etnologije in geografije
 skozi stoletja, o njihovih stikih in razlikah in o predmetu
 njihovega raziskovanja

UDK 911.3:323.15:711.4
 Izvirno znanstveno delo. Geografija. Narodnostno mešana
 območja.
 Klemenčič V.
 61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta,
 Oddelek za geografijo, Univerza Edvarda Kardašja.
 PROBLEM NARODNOSTI IN NARODNIH MANJŠIN V PROCESU URBANIZACIJE Z VIDIKA GEOGRAFIJE
 Dela 3
 Slov. (slov., angl.)
 Avtor predstavlja predmet dosedanjih proučevanj narodnosti
 in narodnih manjšin na obeh straneh meje in še posebej socialno-geografskih proučevanj narodnostno mešanih območij.

UDK 910+39
 Izvirno znanstveno delo. Geografija. Etnologija.
 Vrišer I.
 61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta,
 Oddelek za geografijo, Univerza Edvarda Kardašja
 GEOGRAFIJA IN ETNOLOGIJA
 Dela 3 (1986)
 Slov. (slov., angl.)
 Prikazana je geneza odnosa med geografijo in etnologijo s
 teoretičnega vidika. Močno izstopa seveda razvojni prikaz
 geografije, še zlasti socialne geografije, ki je v zadnjih
 desetletjih postala močno funkcionalna in kvantitativna.

UDK 911:39
 Izvirno znanstveno delo. Etnologija. Geografija.
 Natek M.
 61000 Ljubljana, YU, Novi trg 4, Geografski inštitut
 Antona Melika, ZRC SAZU
 ETNOLOŠKA TOPOGRAFIJA SLOVENSKEGA ETNIČNEGA OZEMLJA -
 20. STOLETJE IN GEOGRAFIJA
 Dela 3 (1986)
 Slov. (slov., angl.)
 Primerjava etnološke topografije z geografijo temelji na
 teoretičnih osnovah socialne geografije, etnologije in sociologije. Organizacijska shema življenja pokrajine pa je prikazana z analizo notranje strukture, gospodarskim razvojem, rastjo prebivalstva in s spreminjanjem njegove profesionalne strukture, uvajanja novosti, razkroju in ohranjenosti.

UDC 911:39

Original Scientific work. Ethnology. Geography.

Natek M.

61000 Ljubljana, YU, Novi trg 4, Geographical Institute
Anton Melik, ZRC SAZU

ETHNOLOGICAL TOPOGRAPHY OF SLOVENE ETHNIC TERRITORY -
20th CENTURY

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The comparison of ethnological topography and geography is based on theoretical foundations of social geography, ethnology and sociology. An organisational scheme of a country's life-style is shown through an analysis of its internal structure, economical development, population growth and changes of its professional structure, modernization, disintegration and preservation.

UDC 910+39

Original scientific work. Geography. Ethnology.

Vrišer I.

61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, Faculty of Philosophy,
Department of Geography, University Edvard Kardelj.

GEOGRAPHY AND ETHNOLOGY

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The author discusses the development of the relationship between geography and ethnology from a theoretical point of view. Extremely evident is a description of the development of geography, especially social geography, which became very functional and quantitative in the last decades.

UDC 911.3:323.15:711.4

Original scientific work. Geography. National mixed areas.

Klemenčič V.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Philosophy,
Department of Geography, University Edvard Kardelj.

PROBLEMS OF NATIONALITY AND NATIONAL MINORITIES IN THE
PROCESS OF URBANIZATION FROM GEOGRAPHIC POINT OF VIEW

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The author presents the subject of the research of nationality and national minorities up to the present on both sides of the border and especially the socio-geographic research of nationally mixed areas.

UDC 001.2: 39+910.1 (091)

Original scientific work. Ethnology. Geography.

Kremenšek V.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Philosophy,
Department of Ethnology, University Edvard Kardelj

TOWARDS THE DEVELOPMENT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN

ETHNOLOGY AND GEOGRAPHY

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The article speaks about the development of ethnology and geography throughout the centuries, about their contacts and differences and about the subject of their research.

UDK 910.2:397(091)

Izvirno znanstveno delo. Etnologija.

Smitek Z.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta,
Oddelek za etnologijo, Univerza Edvarda Kardelja

GEOGRAFSKI DETERMINIZEM IN RAZISKOVANJE NEEVROPSKIH KULTUR

Dela 3 (1986)

Slov. (slov., angl.)

Idejo o človekovi biološki in kulturni odvisnosti od naravnega okolja so prevzeli nekateri slovenski razsvetljenci v 18. stoletju, to pojmovanje je vidno tudi pri naših avtorjih 19. stoletja. V tem kontekstu je mogoče bolje razumeti proces izoblikovanja etnologije in geografije in njun odnos.

UDK 911.2:39

Izvirno znanstveno delo. Fizična geografija.

Gams I.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta,
Oddelek za geografijo, Univerza Edvarda Kardelja

MULTIDISCIPLINARNI POMEN ZBIIRANJA LJUDSKEGA ZNANJA

O LOKALNEM OKOLJU

Dela 3 (1986)

Slov. (slov., angl.)

V prvem delu so navedeni številni primeri vrednotenja in posredovanja ljudskega znanja o lokalnem okolju. V drugem delu pa so podrobneje predstavljeni primeri najbolj razširjenih ostankov dolgoletnega človekovega posega v okolje.

UDK 911.3:39:711.4

Izvirno znanstveno delo. Urbana geografija.

Pak M.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Filozofska fakulteta,
Oddelek za geografijo, Univerza Edvarda Kardelja

ELEMENTI GEOGRAFIJE IN ETNOLOGIJE V PROUČEVANJU

URBANEGA PROSTORA

Dela 3 (1986)

Slov. (slov., angl.)

Ovrnedeni so najnovejša etnološka in geografska raziskovanja urbanega prostora s posebnim osirom na socialno-geografski pristop. Posebna pozornost je posvečena raziskovalnim metodam.

UDK 911.3:314(497.12.Slov.Istr.):39

Izvirno znanstveno delo. Etnologija. Geografija.

Ravnik M.

66330 Piran, YU, Trg bratstva 1, Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine

IZSLEDKI GEOGRAFSKIH RAZISKVA IN KULTURNA DEDIŠČINA

V ZALEDJU KOPRSKE OBČINE

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

Članek govori o tem, kako so nekateri od pojavov, ki jih preučuje geografija, povezani z varstvom kulturne dediščine.

UDC 911.2:39

Original scientific work. Physical Geography.

Gams I.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Philosophy,
Department of Geography, University Edvard Kardelj

MULTIDISCIPLINARY SIGNIFICANCE OF COLLECTING POPULAR
KNOWLEDGE ABOUT LOCAL ENVIRONMENT

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The first part of the article lists numerous examples of
evaluation and mediation of popular knowledge about local
environment. The second part gives a detail description
of the most extended remnants of man's lasting interfe-
rence with his environment.

UDC 910.2:397(091)

Original scientific work. Ethnology. Geography.

Smitek Z.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Philosophy,
Department of Geography, University Edvard Kardelj

GEOGRAPHIC DETERMINISM AND THE RESEARCH OF
NON-EUROPEAN CULTURES

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The idea about man's biological and cultural dependency on
natural environment was adapted by some Slovene scholars in
the 18th century and it was present in the works of our au-
thors in the 19th century as well. In this context it is
possible to understand the process of formation of ethnology
and geography and their relationship much better.

UDC 911.3:314(497.12.Slov.Istr.):39

Original scientific work. Ethnology. Geography.

Ravník M.

66330 Piran, YU, Trg bratstva 1, Interkommunale institution
for natural and cultural heritage preservation

ELEMENTS OF GEOGRAPHY AND ETHNOLOGY IN URBAN
ENVIRONMENT RESEARCH

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The author evaluated the most recent ethnological and ge-
ographic research of urban environment with special regard
to socio-geographic aspects. A special attention is devoted
to research methods.

UDC 911.3+39:711.4

Original scientific work

Pak M.

61000 Ljubljana, YU, Aškerčeva 12, Faculty of Philosophy,
Department of Geography, University Edvard Kardelj

ELEMENTS OF GEOGRAPHY AND ETHNOLOGY IN URBAN
ENVIRONMENT RESEARCH

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The author evaluated the most recent ethnological and ge-
ographic research of urban environment with special
regard to socio-geographic aspects. A special attention
is devoted to research methods.

UDK 911.3:631.11(23)

Izvirno znanstveno delo. Geografija.

Meze D.

61000 Ljubljana, YU, Novi trg 4, Geografski inštitut
Antona Melika, ZRC, SAZU

SPREMEMBE V HRIBOVSKI KNEČKI KULTURNI POKRAJINI

Dela 3 (1986)

Slov. (slov., angl.)

Orisani so vsi elementi materialne kulture, ki jih je
avtor zbral z dolgoletnim zbiranjem gradiva v Sloveniji,
v luči geografskega proučevanja in vrednotenja.

UDK 911.3:39:631.11(23)(234,3)

Izvirno znanstveno delo. Geografija. Etnologija.

Senegačnik J.

61000 Ljubljana, YU, Trg francoske revolucije 7,
Inštitut za geografijo, Univerza Edvarda Kardelja.

PLANINSKO GOSPODARSTVO NAŠIH ALP V LUČI DOSEDANJIH
ETNOLOŠKIH IN GEOGRAFSKIH RAZISKAV

Dela 3 (1986)

Slov. (slov., angl.)

Avtor prikazuje genezo in metodološke pristope raziskovanj.
Pri tem vrednoti geografski in etnološki pristop, pri čemer
opozarja na multidisciplinarnost problematike.

UDK [39-9]:061.22

Izvirno znanstveno delo. Geografija. Etnologija.

Dular A.

68330 Metlika, YU, Trg svobode 4, Belokranjski muzej.

GEOGRAFIJA IN ETNOLOGIJA NA MLADINSKIH RAZISKOVALNIH
TABORIH V BELI KRAJINI

Dela 3 (1986)

Slov. (slov., angl.)

Avtor govori o etnološkem in geografskem delu na mladins-
kih raziskovalnih taborih v Beli krajini med leti 1979
in 1985.

UDK 908.001.8:[39-9]

Izvirno znanstveno delo. Etnologija. Geografija.

Krnel-Umek D.

66000 Koper, YU, Čevljarška 22, Pokrajinski arhiv

DOMOZNANSKA DOKUMENTACIJA MED ETNOLOGIJO IN GEOGRAFIJO

Dela 3 (1986)

Slov. (slov. angl.)

V svojem prispevku govori avtorica o različnih ustanovah,
ki hranijo etnološke in geografske podatke.

00000113092

UDC [39.9] : 061.22

Original scientific work. Geography. Ethnology.

Dular A.

68330 Metlika, YU, Trg svobode 4, The Museum of Bela krajina
 GEOGRAPHY AND ETHNOLOGY IN YOUTH RESEARCH CAMPS
 IN BELA KRAJINA

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The author speaks about ethnological and ethnographic work
 in youth research camps in Bela krajina (a region in South-
 eastern Slovenia) from 1979 to 1985.

UDC 908.001.8: [39.9]

Original scientific work. Ethnology. Geography.

Krnel-Umek D.

66000 Koper, YU, Regional archive.

LOCAL HISTORY DOCUMENTATION BETWEEN ETHNOLOGY
 AND GEOGRAPHY

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The author writes about different institutions which
 collect and preserve ethnological and geographic data.

UDC 911.3:631.11(23)

Original scientific work. Geography.

Meze D.

61000 Ljubljana, YU, Novi trg 4, Geographical Institute
 Anton Melik, ZRC SAZU

CHANGES IN MOUNTAIN RURAL CULTURAL LANDSCAPE

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The article describes all elements of material culture
 relating to geographic research and evaluation which the
 author had collected in Slovenia over many years

UDC 911.3:39:631.11(23)(234.3)

Original scientific work. Geography. Ethnology.

Senegačnik J.

61000 Ljubljana, YU, Trg francoske revolucije 7,
 Institute for Geography, University Edvard Kardelj

ECONOMY OF OUR ALPS FROM THE ASPECT OF ETHNOLOGICAL
 AND GEOGRAPHICAL RESEARCH UP TO THE PRESENT

Dela 3 (1986)

Slov. (Slov., Engl.)

The author writes about the development of research metho-
 dology. He evaluates geographic as well as ethnological
 point of view and points out the multidisciplinary aspect
 of this subject.

Dosedaj izdane številke DELA

- 1985 Št. 1. Bibliografija v tujini objavljenih del članov Oddelka za geografijo 1945-1984, s. 62
N. 1. Bibliography of Articles Published Abroad by the Members of Department of Geography 1945-1984, p. 62
- 1986 Št. 2. Geografsko proučevanje uvajanja celične proizvodnje na Koroškem, s. 98
N. 2. Geographical Research of the Initial Stages of the Productive Units in Carinthia, p. 98
- 1986 Št. 3. O razmerju med geografijo in etnologijo, s. 160
N. 3. About the Relationship between Geography and Ethnology, p. 160

